

چند ناورهک ل زمانى کوردی

فاضل عمر

چند ٹاورہک ن زمانئ کوردی

دھوک - 2004

سببیت

دەنگە ها سبیریز چاپ و وەتئانای

دار سبیریز للطباعة و النشر
SPIREZ PRESS & PUBLISHER

خودانن ئمتیازن: حافظ قاضی
سەرئقیسەر: مؤید طیب

* ژمارا کتیبی (٤٤)
* چەند ئاورەک ل زمانێ کوردی
* نقیسین: د. فازل عومەر
* دەرھینانا ھونەری: مسعود گولی
* جە ئینان: حسین صنعان
* بەرگ: بەیار جەمیل
* تیپچنن: محمد علی
* سەرپەرشتیاری چاپکرنی: زاگرس مەحمود
* چاپا ئیکتی
* ژمارا سپاردنی: () سال ٢٠٠٤
* چاپخانە: وەزارەتا پەرودەیی - ھولتیر
* تیراژ: (٥٠٠) دانە

کوردستانا عیراقی، دھوک
ئافھیب سەندیکا کریکارین کوردستانای - قاتی سبیریز
تەلەفون: 7225376 - 722125
www.spirez.net

ناھەرۆك

۵پیشگوۆتن
۷زارین کوردی و خواندن ب کوردی
۱۳پیکۆلەك بۆ قافارتنا زمانی نقیسینی
۲۷دەنگ، فۆنیم و تیپ
۲۹ئەلیفبەئە کوردی ب تیپین سلاقی
۵۳داستانا (ف) ئو (و)
۶۵ئە تیمۆلۆجیا چەند پە یقین کوردی
۷۳تیپ یان بیت- پیداجۆنەك ئە تیمۆلۆجی
۷۹زمانی کوردی د رەكەھا هەژاری بی دا
۸۹د نیشەرا کوردی و سۆمەری دا
۹۹فەژەناندنا پە یقان
۱۰۵نیر و می د زمانی کوردی دە
۱۱۷دەستەکا جیناقتین (ئەز) و (من) و هەقبەندیان
۱۲۷نیشگر د زمانی کوردی دە
۱۵۳کارنافاکرن د زمانی کوردی دە- کاری بۆری بی سادە
۱۶۷کاری دەرباز- هلشکافتتەکا دەستپیک
۱۷۹(بی-) و (با-) ل پیشی یا ناقتین گوندان
۱۸۹پەنجەرەبەک ل هنداف زارافدانانی
۲۰۱پیشگرین سەمتا کاری د کوردی دا - زاری کرمانجی
۲۱۷فەرھەنگۆک

پیشگوین

هه کهر مهژی، مرۆقی ژ جانه وهرین دی جودا بکهت، گرنگترین فه ریتزا مهژی زمانه کونه بهس دانوستاندن پئی دهینه کرن، به لکو میژوو ب ههمی بویه رین ویشه پئی هاتییه پاراستن و ئەف دیواری شارستانی، پئی رۆژ بۆ رۆژی، سال بۆ سالی هاتییه نژاندن، زمانی مرۆقییه پاراستی و بهرده و امییی پئی ددهت. و چونکی په یف بناخی زمانیه لهو هه بوون ل راستیا په یقی په یدا دبت، و جیهانا گیتیک (العالم المادی) و جیهانا مینهقی (العالم الروحي) ل راستا په یقی دگه هه ئیک و ئەف جهوسه ره واری هشیارییا مرۆقییه.

و نه دووره پیغه مبه ری کورد (زه رادهشت) یه کهم کهسه ئەف راستیه هلیقیری، لهو (هزر، په یف، کار) کرینه شهنگسته و بنسترا دینی خوه و چونکی په یف ههردو جیهانان دگه هینته ئیک، لهو په یف دمینت راستیا بی هه فیک و بی ی په یقی هزر دمینت ناشۆپ و نیگاش د قالاهیبی ده و به رههم و سازمان دمینت د هسکاتییا بی جان ده.

و چونکی زمان وار و نیشتمانی په یقییه لهو فه کۆلانا زمانی و ناشکرا کرنا نهیینی بی بی وی چ بی هه فچه رخ، چ بی دیرین، مرۆقی نیزیکی راستیا ژیا نا وی دکهت و میژوو ئاشکرا دکهن، ژ بلی قی یه کی ژی ب دیتنا من، کانئ

چەند زۆردارى ل ملله تى كورد هاتىيه كرن پتر ل زمانى وى هاتىيه كرن؛ ژ رهه و ريشالان هاتىيه برين و رى يا وەرار و پيشكه قىتنى لى هاتىيه گرتن... و هيشى ئه وه ب قى كارى من ژى پشكدارىيا يىتن بهرى خوه كربت و هندهك ژ مافى زمانى بو قه گه راندبت.

ئه ف به ره مه ژ چەند گوتاران پىك هاتىيه، كو هاتينه وه شاندى ل (رؤشنبىرى نوئ، كاروان، بزاف، نوخوازي، سه ره لدان، مه تىن، په يثف) و هندهك وهكى خوه و هندهك هاتينه نووژهنكرن... و سه نكا وان كه قىتية سه ر فونه تىكى، ئه تيمولوجيا (مىژووا په يثى)، گرامه ر.

هه ژىيه بىژم ئه ف گوتارانه، نه بو فىركرنا زمانينه، بهلكو پتر ب نك قه خواندنهك ئه كادمى قه دچن ژ بو هلىقيرينا هندهك نهىنىيان هه قچه رخ كرن و پيشده برنا زمانى كوردى.

ههروهسا جوداهى ل زارى فان گوتاران هه به، چونكى هه ر يهك ل وهخته كى هاتىيه نقيسين، له و ئه ز لى نه گرتنى دخوازم.

ل دو ماهى يى، سوپاسى بو هه ر كه سهى پشتگىرىيا من كرى هه ر ژ فىربوونى تاكو گه هاندى و وه شاندى قى به ره مه مى.

فاضل عمر

ته باخا ۱۹۹۶

زارین کوردی و خواندن ب کوردی

ئەقە ژ میژە روژنبیرین کورد بووینە دو بەند، هەکەر نه پتر. دەستەکا زارپەرئیس و دەستەکا زمانێ یە کگرتیخواز و دەستەکا زارپارێژی هەیه، لێ هند رۆل نینه. ب گۆتەکا دی دەستەکا روژنبیران چ کرمانج ژیری (سۆران) چ کرمانج ژۆری (کرمانج)، هەکەرچی رادەیا کرمانج ژۆریا کیمتره، ئەف دەستەکا هەر کەسی ژ ئالی خوەقە شیر و مەرتال هەلگرتینە و دبیتژ: پیتقییە زاری مە بیت زمانێ کوردییی ئەدەبی (فیرگەهی). کرمانج ژۆری دبیتژ: ئەم نیزیکی ژ سەدئ هەفتینە ژ مللەتی کورد و پیتقییە زاری پرانییە بیت زمانێ فیرگەهان. و کرمانج ژیری دبیتژ: ئەقە ۶۰-۷۰ سالن زاری مە ل فیرگەهان تی خواندن و تاکو رادەیک باش جەتی خوە گرتییە و زاراقین جۆریە جۆر پەیدا کربنە. و پیتقییە زاری کرمانجییا ژیری بیت زاری فیرگەهی. هەلبەت ئەف دەستەکا زارپەرئیس، زارین زازاکی و گۆزانی پاشگوھ دئینخن ژ بەر کیمییا کەسین پی دەپیشن ژ ئالەکیقە و کیم نقیسینا وان لەسەر دەمی تازه ژ ئالەکی دیقە. و دەستەکا یە کگرتیخواز، دقیت زمانێ ئەدەبیی کوردی تیکەلە بت ژ هەمی زارین کوردی! ئانکو زمانەک نووژەن پەیدا بکەن و ئەف یەکە، ب هزرا من، هزرەک یۆتۆبیایی و فەنتەزییە و چو جارن جی ناگرت.

هزرهک دی ل فان سالان پهیدا بویه دبیتژت: بلا ههر زارهک کوردی د جهی
خوه دا پیشکهفتنی بکهت و پاشهروژ بلا گوتنا خوه بیتژت. دیسا ترسا مهزن ژ
قی هزری ئهوه، چار زمانین کوردی جهای چار زاران پهیدا بن.

ههلبهت، پشتی قی ریزکرنی پیتقییه تایهک ژ دهستهکا زارپهریس نههیت
ژیبرکرن ئهو ژى ئهوه کهسن کو داخوازا پهترۆمهکرنی دکهن، ئانکو زارهکی
هلبیژین ئوب زارین دی پهترومه بکهن، ههچوهکو زارهک کوردی کیماسی لی
ههبن، دقتین ب بین دی تمام کهن!

ب هزرا من بهری ههر تشتی، پیتقییه ئهفان راستیان بهرچاڤ کهین:

۱- کرمانجییا ژیری (سۆرانی) ل کوردستانا باشوور، دگهل کیم و کاسییان
رۆلهک مهزن ل قادا رۆشنبیری لهیستییه و ههر بهردهوامه؛ خواندن ل
فیترگهان، پرتووک، رۆژنامه و کوڤار، کارگیری بین دهولهتی...هتد.

۲- ل کوردستانا رۆژههلات (ئیران) پرانییا بهرههمین بهلاقبوین و بهلاف
دین ئهو ژى ب کرمانجییا ژیرینه و هندهک ژ وان رۆلهک مهزن هه بویه د پیش
ئیکستنا کرمانجییا ژیریدا.

۳- ل ئهرمه نستانی کرمانجییا ژۆری، ههچهرخ دگهل کرمانجییا ژیری ل
کوردستانا باشوور ل فیترگهان هاته خواندن لی، ههکهر چی ژ ئالی تیوربشه
پیشکهفتنهک باش کرییه لی ژ ئالی کاروهری (عملی) هند باش نه بویه،
ههلبهت ئهقی یهکی دو ئهگهر هه نه، یهک؛ خواندنا زمانی کوردی وهکو
خیرهکی بویه بو کوردین ئهرمه نستانی ئانکو نه دهستههلاتهک کورد پی رابویه،
ب قی ئاوییه نه مری نه مای د جهی خوه دا ما، دو؛ زمانی ئهدهبی ل وی دهری
د کهفلوژانکهک بهرتهنگ دا هاته خودانکرن و قهت پیکول نه کر کو ژ قالبی
ئاخفتنا کوردین وی دهقهری ده رکهقت و ههکهر ئهم راستگو بین دگهل خوه، دی

بیشین؛ گهلهک ژ روشنبیرین کورد ل دهۆکی ب باشی نقیسارین وان گوھساز ناکهن، بهروفاژی فیترگهها بهدرخانییان و ههقبه ندین وان ل کوردستانا روژئاڤا (سووری بی) کو تاكو رادهیهک ب زمانهک ستاندهرد و ههقچهرخنی کوردی نقیسینه.

۴- ل شان سالتین داوییی لئینهک کهفتیییه نقیسارا کوردی ل کوردستانا دایک، لی ئه و نقیسارین دگههن مه پرن ژ خهلهتی بین ریزمانکی، ههلبهت قی یهکی ژی دو ئهگهر هه نه قهدهغه کرنا ههفتی سالییا زمانئ کوردی دگهل، پرانییا نقیسهران یان خه لکی باژیرین کوردستانینه کول ژیر سیبه را زمانئ ترکینه یانژی دوور وه لاتن و فیری زمانهک کوردی لاواز بوینه.

۵- نقیسینا کوردی ب کرمانجییا ژۆری ل کوردستانا روژئاڤا (سووری) ب راستی نقیسارین وان ژ ئالی زمانیشه هیتزانه، و بهردهوامییهک پر هیتزا یا هاوارینه و چاقین مه پی روژن.

۶- کرمانجییا ژۆری ل کوردستانا ژیری نهخاسمه پشتی سالتین ههفتییان ئه م دکارین بیشین جهی خوه گرتیییه و پشتی سه رهلدانا ئاداری وهکو زمانهک ئهدهبی هاتییه پیش و بهردهوامه... و ل کوردستانا روژههلات ژی هندهک دهنگ جار جار بلند دبن.

۷- ل ئه وروپا کرمانجییا ژۆری پیشکهفتنهک باش کرییه لی مخابن نقیسارین وان ناگههن کوردستانئ و ئه م دکارین بیشین؛ ئهدهبی کوردییی هندا.

۸- زازاکی، د شان سالتین دو ماهیکیدا، ههق کوییهک باش دگهل نه مانئ دکهت و هندهک نقیسهران هیتزا پی دنقیسن، ئانکو ئه و ژی پیچ - پیچ خوه دکیشته مه پیدانا نقیسینی.

۹- هه ورامی، ژ بلی هندهک دهنگین بی خودان، وهکو زمانئ ئاخفتنی مایه،

هه کهر چی دهوله مهنه ندرتین و که فنترتین زاری کوردیییه ب ئه ده بی خودی کلاسیک.
۱۰- نهۆ هه فرکییا مه زن و راست د ناهبه را کرمانجییا ژۆری و ژیریدایه،
کرمانجییا ژۆری ب هه ژمارا مرۆقتین خوه و بهرده و امییا بی راوه ستانا
نقیسارتین و کرمانجییا ژیری ب ئه ده بی خودی نقیسی.
تشتی ته رازی بی ئالیسه نگ دکهت، ئه وه زاری کرمانجییا ژۆری، ل هه می
پارچه بیتن کوردستانی ناخفتن پی هه یه و ئه فه نه دووره باشتترین چهک بت د
دهستی زمانن کوردی دا دژی پارچه پارچه بونی و پهیدا بونا زمانن کوردی
جهای زارتین کوردی.

ئیرۆ و سوپه:

ئیرۆ کوردستان پارچه پارچه یه و کاودانین جهانی به رهف ستاندنا مافین
نه ته وی دچن، لی نیشانین کوردستانا یه کگرتی نه ل بهر چاقن، لهو تشتی
به رچاڤ ئه وه کورد ل هه ر پارچه یه کی مافین خودی نه ته وی ب رهنگه کی نه ب
بی دی وه رگرن ئانکول هه ر پارچه یه کی زاری وئ دی بت زمانن ئه ده بی ئانکو
جهای چار یان دو زاران دی هند زمانن کوردی پهیدا بن. لی تشتی د قه زه نجا
زمانن کوردی دا ئه وه کرمانجییا ژۆری ل هه می پارچه یان پی ناخفتن هه یه .

چاره چی یه؟

ئیرۆ ل کوردستانا باشوور ده لبقه یه ک باش ب ده ست که قتییه نه خاسمه
هه ردو زارتین کوردی بیتن سه ره کی لی دهینه ناخفتن و نقیسی، هه که رچی
ته رازی ب ئالی کرمانجییا ژیری دا دچت.
ل ق و ل قی رۆژی ئه م هه وجهی لقینه کینه نه خاسمه دهسته لاتا سیاسی،

ئىرۆ، دەستى مە دايمە، لىقن پىتقىيە نە ل بن سىبەرا زارپەرتسان بت، پىتقىيە لىقنا كوردپەرتسان بت، ئەز وەكو قوناغەك دەستپىكى فەر دىبىنم ئەف تىتانه بىن كرن:

۱- رىزمان ل فىرگەهان ژ بن و بناغە بىتە گھۆرىن و رىزمانەك هەقبەرى (بەراورد) ل فىرگەهان بى خواندن و بۆ هەمى سالان.

۲- وانه بىن خواندنا كوردى ژ رەفا چارى و پىهەل ب هەردو زاران (كرمانجىيا ژۆرى و ژىرى) بن.

۳- خواندن ل هەر سى سالىن دەستپىكى ل هەر دەقەرى ب زارى وى بت.

۴- دانانا زاراقتىن زانستى، پىتقىيە ل بن چاقدىريا لژنەيەك زمانزان بت و ئەندامىن وى ژ هەمى كوردستانى بن و رى نەدەن هەر كەسى هات زاراقتان ژ بەرىكا خوە دەرىنت. و لژنە زووترىن وەخت فەرەهەنگى زمانى كوردى دانت.

تەنجام:

پىشتى ئەف فورمى خواندنى جەمى خوە بگرت دى قوناغا تىك گەهشتنى پەيدا بت، هەلبەت تىك گەهشتن ئارمانج و داخووزا دوماهيكىيە.

پیکۆلهک بو ئاشارتنا زمانى نقيسينى

ئىرو، پشتى سەرهلدانا ئادارى ئەم گەھاندینه فى کاودانى ئەم تيدا دژين،
كونه بهس هەر يەك دکاره سەريەست دەست بەدە خامە و پينقيسى خوە، بەلکو
دەرگهين کوردستانا باکور و رۆژئاڤا ژى تا رادەبهکى فەبونه.

هەلبەت ب چو ئاوايان نابە ئەم فى دەليڤى ژ دەست خوە بدەين چ ب
پەيدا کرن و گەرم کرنا تیکه ليان چ ژى ب پەيدا کرنا نقيسينەک ئیکگرتى. و
ئەز وەکو نقيسکار دبينم باشتيرين رى، پەيدا کرنا زمانەک ئیکگرتيى
نقيسينيە و هەگەر ئىرو ئەف يەکە دوور دەست بە، پيتقيسيە ب کيماتي
ئەم (ژيرزارين) کرمانجيا ژۆرى نيزيکيەک بکەين وەکو قوناخا دەستپیک
بەرەف ئیکگرتنا زمانى کوردیى نقيسينى.

ئىرو ئەم ژ وى قوناخى بۆرين، دەما مە دگۆت بلا هەر يەك وەكى خوە
بنقيسه، چونكى هينگى ئەم دکاودانەک دى دا بون، هەر وەسا (هەر يەك
وەك خوە نقيسين) بو ئەگەرا هيت ژيک دوورکەفتنا زمانى نقيسينى چ د نيڤ
زارين کوردى دە چ د نيڤ زاران بخوە دە و ئارپشەک دى ژى پەيدا کر، هەر
يەك ژ پاخلا خوە زاراف، پەيف و دەربرينان دەرپينه ئو بى يە کگرتنەک
ژيروەر و ل ژير دەستوور و ئاوايين زمانى کوردى.

ههلبهت ئادهکرن و گوگرداندنا زمانئ نقيسينئ سئ تايين سهرهکه دگرن:

۱- ئادهکرن و گوگرداندنا دهنگان.

۲- ئادهکرن و گوگرداندنا پهيقان.

۳- ئادهکرن و گوگرداندنا ريزمانئ.

۱- ئادهکرن و گوگرداندنا دهنگان:

ئهم دزانين نقيسين د کؤکا خوه دا وهرگوهاستنا دهنگانه بؤ تيبان، ئانکوب کارئينانا ئه ندامئ ديتنئ جهائ ئه ندامئ بهيستنئ دگهل قه زنج و سوودين ئئ وهرگوهاستنئ. ل فر پرس ئه قه:

ئهرئ ههمئ دهنگ ههژيبان ههوجهئ ئئ وهرگوهاستنينه؟. نهخير، ههمئ دهنگ ههوجهئ ئئ کريارئ نيين به لکو ههنگ ههژئ مراندنينه چ ژ بهر بيانتييان وان چ ژ بهر خوه سه ربيا گريدانا وان ب دهقهره کيئه بو نمونه:

۱- ديفتونگا (دو دهنگ) - وي - uî-ü.

ئهف ديفتونگه ل دهقهره بادينان پر ل کاره، ههگهر چئ ل دهرقهئ ئئ دهقهرئ ئئ ل کاره، ئول ئئ دهقهرئ گهلهک جاران بويه فونيمهک (ئتيک دهنگ) ئانکو (ئ).

ههژئ گوته کو ديفتونگ، وهکو ياسايهک زمانئ، پتر بهر گهؤرينه ژ دهنگئ تهک و رووت، لهو - وي - نهخاسمه ل شههران بويه (ئ) و ئه ئئ يه کئ ههگهر چئ ههنگ په يئ سفک کرينه، لي ئاريشه ل ههنگ په يقين دئ پهيدا کرنه و بويه ئه گهرا تتيكدانا رهنگ و رووبارئ ههنگ دئ، کو ئهم دئ ل خالا فاقارتنا په يقان باس کهين.

ل دهقهرين دئ چ کرمانجيبا ژئري چ ژؤري دهنگئ (و) دريژ (ü) بهرامبهر

فی ديفتوئنگییه و ئەز دبینم جهای فی ديفتوئنگی (و - درێژ - û) بیته
 نقیسن گهلهک باشتره و بلا هه ر یهک وهکی خوه بخوونه، وهک:
 کویر، دویر، شوی، نوی... ئەم جهای فان کوور، دوور، شوو، نوو بنقیسن
 و هه ر یهک وهکی خوه بخوونه.

۲- دهنگین (ع، ح، ص، ط، ز قهلهو(ظ)...

ئەف دهنگانه هه کهر د په یقین کوردییه خومالیده ژى هه بن ئەز دبینم دهنگین
 بیانی و گرانن، لهو ئەز دبینم مراندنا وان د زمانى نقیسنی ده پیتقییهک
 نه ته وهی و زانستییه. هه ژبییه بیژم: گهلهک ژ فان دهنگان خوه جهن ئانکول
 هندهک ده قه ران ل کارن ئول هندهکان دهنگهک دی جهی وان دگره و نمونه پرن:

(ح) بارا پتر دهنگین (ه) جهی وئ دگرت:

حه می: حه موو هه می: هه موو

حولی: هلوو حه وجه: هه وجه

(ع) ئەفی دهنگی د کوردی دا جههک سهیر هه یه، ل هه فلیتری دهنگی (ح)
 دکهن (ع) و بی (ع) دکهن (ح).

هه ره سا گهلهک جارن د په یقین کوردییه خومالیده دیار دبه چ جهای (ئ)

چ دهنگهک دی، وهک:

عه ور: ئەقر، هه ور

عه سمان: ئاسمان

عه رد: ئەرد...هتد

(ص) وهک:

صۆر: سوور، یان سوۆر

صار: سار، سارد

صه: سهگ

(ط) وهک:

طوطی: توتی

طفر: تفر

(ز) قهلهو یان (ظ) وهک:

ظهقلهک: زهقلهک

بهظاند: بهزاند

ظانی: زانی...هتد

بقی ئاواپی ئەم دکارن نقیسینا کوردی لسه‌ر شه‌نگستی ئان ده‌نگان

(تیپان) بهیلین:

ب تیپین ئه‌ره‌بی:

ئ، آ، ه، ب، پ، ت، ج، چ، خ، د، ر، ی، ز، ژ، س، ش، ف، ق، ث، ک،

گ، ل، م، ن، ه، و، و، ی، ی

ئوب تیپین لاتینی:

A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O,

P, Q, R, RR, S, Ş, T, U, Û, V, W, X, Y, Z

هوسا ب تیپین ئه‌ره‌بی مه‌ سیه‌ هه‌لبژارتن و بو تیپین لاتینی سیه‌ و دو.

۲- ناده‌کرن و گۆگراندنا په‌یفان:

ئه‌ف ده‌رگه‌ه ژه‌ه‌می زارین زمانێ کوردی دگه‌ره‌ له‌و ئه‌ز دبینم ژ به‌ر ده‌ست

دهره و پیتقییه کومیتته بیته دانان ئول گۆر پرپاران فه رههنگا زمانئ کوردی بی دانین و په یف و دهر برینین که چ بیته گۆگراندنا یان دهراندن.. لئ ل قر نه خرابه ههک لاوازی و که چیین خوجهی د زاری کرمانجییا ژۆری ده دهست نیشان بکه یین:

۱- دیفتۆنگا - وی :-

ب تیپین ئه ره بی ئەف دیفتۆنگه (دو دهنگ) ب خه له تی (وی) تی نقیسین کوب دروستی جیگرییا دهنگی (وی) ناکه، هه له به ت، وهک ئەم دزانین ئەف دو دهنگه پر ل دهقه را به هدینان ل کاره و گه له ک به رانبه ر (وو) و جاران (وی).. د زارین دییی کوردی دا دگره. ئو هه ر ل قئ دهقه ری گه له ک جاران دبه فۆنئیمه ک ئیک دهنگی (ی). وه کو یاسایه ک زمانئ دو دهنگ پتر به رگه ژۆره ژ دهنگین ته ک و چونکی بارا پتر کورد هه ر (وو) (ئا) به رامبه ر وی دیپین، له و ئەز دببنم ئەم قئ دودهنگی ژ زمانئ نقیسینی دهرینین، ئەفه ژ ئاله کیشه، ژ ئالی دیقه فۆرم و کیتله هییا په یقان گه له ک جاران تیک دایه،

وهک:

چلوو: چولی - چلی

دروو: دوری / دری

گه روو / گه وری

بروو: بوری / بری...هتد

وهک هاتیبه نیشان کرن، گه له ک جاران دبه (ی) و ئەقئ به کئ ههک ئاریشه

په یدا کر نه، وهک:

کوور: کیر

جوون: جین

شوون: شین

دوون: دین...هتد

دیاره پترین ژ په یقین رنگ تازه مانا یین خوه هه نه، هه گهرچی د لیف کرنی دا (دهنگاندن)، نه خاسمه د هه قوکان دا مانا وان دیاره، لی د نقیسینی دا هند ناشکرا نین، هه ووه سا باری ههک په یقین فهرهنگی گران دکهن.

ب - بوهرینا ههک دهنگان:

د کرمانجییا ژوری دا ههک دهنگ د گهراندنا کاران دا (تصرف الافعال) هند دبن و ئەف یه که ژی سهرگیژی و ئاریشان پهیدا دکه بو فیربونی، وهک: (رشت) بنکار یان ره گئی قی په یقی (رژ) ه و دهما نیشانا کاری دچه سهر دبه رژت و چونکی ههردو پیژندارن لهو بویه (رشت)، هه لیهت ئەف یه که کارهک سروشتیه د گه لهک زمانان دا، لی نه مانا دهنگه کییان پتر د گهراندنا کاریدا دبه مایی سهرگیژیی وهک:

بریزه: دی رژه: ریت یان ریهت

پاقیزه: دی هاقیزه: هاقیت

بکه لوژه / دی که لوژه / که لوت یان که لوته...هتد.

ل فرج نه مانا دهنگی (ژ) یان ژی وهرگوهرینا وی بو (ه) سهرگیژیی بو فیرخوازن پهیدا دکه.

و پرسیار ئەفه: ئەری ئەف دهنگه فه گهره باشته یان نه؟ ئانکو تپیا (ژ) بنقیسین و یی بقی بخوونه بلا بخوونه و یی نه قی نه خوونه، ئانکو جهای (ریت، هاقیت، که لوت...) بنقیسین (ریت، هاقیزت، که لوت) و هه رکهس وهکی دقئ بخوونه.

پ - زنجیرا کونسونانتان:

زنجیرا کونسونانتان ئەو دو کونسونانت یان کونسونانتەک و سمیشا ولەک
په‌قرا بێن، وه‌ک:

خو-خو، kw-کو، ست - شت،...هتد.

هه‌لبه‌ت ئاریش د (خو/ کو...) دایه وه‌ک: خواند، خوئی، خوه، خواست،
کووار. ل گه‌له‌ک ده‌قهران سمیشاول (و) (w) نامینه و ئەف په‌یقانه (خاند،
خئی، خه، خاست، کار...) تین لیف کرن.

هه‌ژییه بیژم ئەف فۆرمه گه‌له‌ک که‌قنه د زمانێ کوردی ده و پرانییا زمانین
ئاری ئەف کیله‌هییه تیکدایه، هه‌روه‌سا پرانییا زارین زمانێ کوردی پاراستییه
و ئەز دبینم پاراستنا وی پر گرنکه.

۳- ناده‌کرن و ئافارتنا ریزمانی:

ئیره‌ ناده‌کرن ریزمانی گه‌له‌ک و گه‌له‌ک پیتشیییه و ئەز دبینم کاره‌ک
نه‌ته‌وه‌یییه و پیتشیییه هه‌ر نقیسه‌ره‌ک ل گۆر شیا نا خوه به‌ره‌ف نقیسه‌یه‌ک
یه‌کگرتی هه‌ره. چونکی یه‌کگرتنا ریزمانی قوناخا ده‌ستپیکه ژ بۆ یه‌کگرتنا
زمانی نقیسه‌ی و په‌یدا کرنا زمانی کوردییی یه‌کگرتی و ئەده‌بی. به‌ری ئەم
ده‌ست پی بکه‌ین مه‌ دقتی ژ نقیسه‌ران بخوازین ئەفتی یه‌کتی ب گرنکی وه‌رگن
و هه‌ر یه‌ک ژ ئالی خو‌ه‌قه دان و ستاندنی بکه و هزر و بیرین خوه‌ی زانستی د
فتی باری دا به‌لافت بکه، دووری زار و ده‌قه‌ره‌تسی یی.

۱- (د) کاره‌تال:

جزیری دبیتژه:

به‌ند و زنجیر دی قه‌بن، جه‌رحین د کول دی خوه‌ش بکت

لهو کو ناقصی دل بهری دهرمانی دهردی به ندهیه

ههروهسا دبیره:

جو یار درهوانن چه مه نان ته رحی جوانن

مهستانه ب رهف رهف ل کناران سی و قاز

نو دبیره:

عاشقین صادق دکیمن مایب سهد جان فدی من

خانی دبیره:

دا خهلق نه بیژن کو نه کراد * بی مه عریفه تن * بی اصل و بنیاد
انواعی ملل * خودان کتین کرمانج تنی د بی حسین
هم نه هلی نظر نه بین کو کرمانج عشق نه کرن ژ بو خو نارمانج
تیکدا نه د طالبن نه * مطلوب قیکرا نه * محبن نه * محبوب
* بی بهرن نه ژ عشقبازی * فارغ ژ حقیقی و مجازی
کرمانج نه پر د بی که مالن نه ما د یه تیم و * بی مه جان
فی الجملة نه * جاهل و * نه زان به لکی د سه فیل و * بی خودانن
د قان هه رهفت ریزان دا خانی پینج جارن نهف (د) ب کار تانیسه و د
کاری دوازه جارین دی ژی دابایه کار (ل) نه وان جهان مه نهف نیشانه (*
لی کریمه ههک دبیزن نهف (د) بو بهرده و امییه و ههک دی دبیزن ژ بو به گم
کرنی، لی نهف یه که نه راسته چونکی بهس دگهل کومی تی و هیلان و نه هیلانا
وی چو ناگهززه ب هزرا من هوسا په بیدا بوویه:

۱- سهردار بی گه نجه ۲- شرین یا گه نجه ۳- سهردار و شرین بیتد گه نجن
نو (بیتد) سقک بوویه و بوویه (د). و یا مه پشتراست دکه کو هوسا قه و مییه نهوه، نهوه
دهقهرین نهفی (د) گه لک ب کار دئین هه ره نهوه دهقهرن بین (بی و یا) ل جهین سهلال پر دبیزن.

۲- نیر و می:

أ- د جیناقان دا، بهس بۆ کهسی سییه م ل کاره (ئهوی، ئهوی) و چونکی کهسی سییه م نه نیاسه، لهو ئهز دبببم هه بونا قی یه کتی پر ره وایه، وهکی ئینگلیزی (She و He).

ب- د کوردی ده ناف سی جۆر هه نه: نیر، می، و بی لا. لی شه رت نینه نا قی ل ده قه ره کتی نیر ل ده قه ره ک دی نیر به، بو نمۆنه په یقا (چۆک) ل هه نک ده قه ران نیره و ل هه نکان می (چۆکا من) و (چۆکی من) و کورد دبببب: دفنا من، ئو دبببب: که پیی من، کو په یقا دفن می دکهن و که پی نیر، و ده ما ئه م دببببب: هرچ یان گورگ... هه گهرچی پتر بۆ نیر ل کاره لی ژ هه ر دوان دگره و بۆ جودا کرنی دببببب: نیره هرچ، میهرچ یان نیره گورگ و میگورگ، هه لبه ت فیرونا نیر و می ژ جفاکییه و چو یاسایین هسک و رهق بو نیان ژ بلی یین به رته نگ، وهک: هه می ژبده ر مینه.

ج- نیر و می ل گۆر ده قه ران ده بته به رته نگ کرن یان ژی به رفه ه کرن، ل ده قه را به هدینان نه خاسمه ژیربیا خیچا دهوک - نامیدی ئه قی یه کتی به رفه ه دکهن ئول باکۆرا کوردستان تی به رته نگ کرن، وهک:

۱- من کچه ک جوان هه یه	من کچه کا جوان یا هه ی
۲- سینهم جوانه	سینهم یا جوانه
۳- سه رکۆ زبره که	سه رکۆ بی زبره که
۴- سینهم ل ماله	سینهم یا ل مال
سینهم یا ل مالی	
سینهم ل مالی یه	
۵- کورپن من ل مالن	کورپت من بییت ل مال

کورپت من بیت ل مالئ

کورپت من ل مالینه.

ههلبهت (۱ - ۱ - ۱ - ۱) نیشانیین بالفهدان، نفس و ههژماران. وهک دیاره
ههڤوکا پیشین ژ فان ههڤوکان ژیره وهرتر و سفک تره. بنیره فان ههڤوکان:

۱- کچا گوندی (Kiça gundî)

کچا مالئ

۲- کچا گوند (Kiça gundi)

کچا مالئ

۳- کچا گوند (Kiça gund)

کچا مال

ئهف ههر سئ فورمه د کرمانجییا ژۆری دا هه نه و ئهز باوهر دکهه، خودانیین
وان ههر بهک یا خوه دئهقبینه.

۳- ئالائین کۆمئ:

۱- پاشبهندی کۆمئ یئ بالفهدان و دیرانی (یت، ید، ین)

ب هزرا من ب کارئانینا (ین) باشتره.

ب - ا، ان: کرمانج ژۆری دههه تشتهکی کۆم دکهن، بارا پتر (ن) ژ نیشانا
کۆمئ (ان) دئبخن، لی د هههک دههه پینین زمانکیدا دیار دبه و مه پشت
راست دکه کو (ن) رهسه نه، وهک:

۱- مالا میترا ۲- مالا بابئ من مالا میترا نه

د هههک ههڤوکان دا، دو نیشانیین کۆمئ بو هه مان که سان تین. هههک
سهیدا هزر دکهن ههگهر بهکی راکهین باشتره، وهک:

کورپت من هاتن کچ و کورپت گوندی مه زیره کن
 ل دهقهره بوتان کو جهای (یت)، (ین) ل کاره گهلهک جاران (ن) ژ (ین)
 دکهفه و ههفوکین سهلال هوسا دبیرن:
 کورپت من هاتن - جهای - کورپت من هاتن.
 کچ و کورپت گوندی مه زیره کن - جهای - کچ و کورپت گوندی مه زیره کن.
 ج - پاشبه ندین جیناقتین کۆمی دهسته کا (ئهز) (یه کسه ر):
 (ین، ن، ن) ئەم - ین هون - ن ئەو (ئهوان) - ن
 گهلهک هزر دکهن، چونکی ههر کهسه کی نیشانهک خودسه ر نینه، چما کهسی
 یه کهم ژی ههر وهک دووهم و سیتیهم نه به؟ ئانکو ههرسی (ن) بن وهکی چاوال
 کوردستانا باکور ل کاره؟

۴- ههین:

ئهقی تیکه لی دگهل نیبر و می و کۆمی ههیه
 بی/یا - هه ی بیت، بید، بیتن - ههین

ئهم دبیرن:

من کچه کا هه ی من کچیت ههین
 لی ل دهقهرین دی ئەف فۆرمه ل کاره:
 من کچهک ههیه من کچ هه نه
 و ئەز دبیرنم فۆرمی داوی باشتره.

۵- جینا:

نه دووره باشتر بایه ئەف بابه ته مه دگهل پهیشان قافارتبایه، لی چونکی
 جینا پتر ب ریزمانیقه گرتداینه لهو ل فر مه دهست نیشان کر:

ئەز : ئەم

تو : ھوون / ھنگ / ھوین / ھین.

ئەو : ئەو(ئەوان).

ب ھزرا من فۆرمى دوماھىكى يى قى دەستەكا جىناقان ھۆسا
باشە(دەستەكا يەكسەر):

ئەز : ئەم تو : ھوون ئەو : ئەوان

ل لىر باشتە (ئەوان) رۆن كەين:

۱- ئەو چۆن. ۲- ئەو دى چن. ۳- ئەوان كوشت. ۴- ئەو دى كوژن.

ل لىر ئەو ل (۱-۲-۴) ژ دەستەكا (ئەز) ھ و ل (۳) ژ دەستەكا (من) ھ.

ئانكو دەما ئەم ھەمى (ئەو) يىن بۆ كۆمى بکەين (ئەوان) دى ھەر وەكى

جىناقى كۆم كەسى سىيەم بە. لى ئەز چو ئارتىشان د قى يەكى دا نابىنم.

و دەستەكا (من) ھۆسا ل كارن (دەستەكا بەروار):

مە / من م

تە / ھە / ھەو ھ

ئەوى / ئەوى / ئەوان / وان / وا / وانا / ئەوانا

وى / وى

ئەز دىبىنم سىك كرنا جىناقان نەرەوايە لەو جوانتر و باشتە دەستەكا

جىناقىن بەروار ب قى ئاوايى بن:

من : مە تە : ھەو ھ ئەوى / ئەوى ئەوان

جىناقىن دەست نىشان كرنى:

ئەف / ئەفە ئەفان / فان / فان / فانا / فا...

ئەو ئەوان / وان / وا...

ل فرژی بۆ دەست نیشان کرنا کۆمخ ئەفان و ئەوان هلبژێرین بو نڤیسینێ دروستتره.

٦- کارێ ئەگەر و بەرسفا و بیان کارێ ئافاکری:

بۆ تەک ئەف فۆرمانه ل کارن:

١- بکرا، بدیتا، بفرۆتا ٢- کربا، دیتبا، فرۆتبا

٣- کربوا، دیت بوا، فرۆت بوا ٤- کربایه، دیت بایه، فرۆت بایه

٥- کربیا، دیت بیا، فرۆت بیا ٦- کربوایه، دیت بوایه، فرۆت بوایه

وه کوفۆرمهک دیرۆکی (٦-٣) که قنترن ژ بیین دی. لئ فۆرمی (١) وه کو فۆرمی (٤) د ههردو زارین سه رهکی بیین زمانێ کوردی دا ل کارن، لهو ئەز دبینم هلبژارتنا یهک ژ ههردووان باشتره.

ههلبهت بۆ کۆمخ (ن، نه) لئ زیده دبن. و دهما دگهله جینا قیین یه کسه ر (دهسته کا ئەز) ژێ تین، پاشبه ندین وان (م، ی سین، ن، ن) و جار ان دگهله (ه) تین، وهک:

چۆبام: چۆبامه چۆباین: چۆباینه.....هتد

٧- پاشبه ندی که سی سییه م دهسته کا یه کسه ر:

ئەف پاشبه نده ل گۆر ده قه ران دگوهه ره، وهک:

١- دفریت ٢- دفریت ٣- دفره ٤- دفری.....هتد

و د کرمانجیا ژیری دا هیژ ئالۆزتره: دهکا، دهروات، دهفری، دهفریت.....هتد ههژی گۆتنه کو بزاین جزیری (خه لکی ده قه را بۆتانه) فۆرمی یه که م دایه کار، ههروه سا فۆرمی یه که م و دووه م فۆرمهک گه لهک که قناره و فۆرمهک وهکی وئ د لاتینی، ئینگلیزییا که فن.. دایه، لئ هه که ره م بنییرین پاشبه ندا (ئهو)

دگهل ناڤ و درۆڤان (صفه) ههر (هه) يه، بنپيره:

ئهز کرمانج	ئه م کرمانجین
تو کرمانجی	هوون کرمانجین
ئهو کرمانجه	ئهو (ان) کرمانجین

یان ئەڤان:

ئهز سهردارم	ئه م سهردارین
تو سهرداری	هوون سهردارین
ئهو سهرداره	ئهو (ان) سهردارین

هۆسا ژ مهرا دیار دبه کو تهرزئ بو٤تانی ژیره وهربیا (منطق) زمانی دروست دکه. لئ پیتشیه ئه م ژ بیر نه کهین (ئ) د ههر دو زارین سهره کی یین کوردی دا هه یه. ل دو ماهیکئ هیقیدارم ئەڤ بابه ته باشتهر بیته شه خواندن و هلشکافتن و هیقیدارم ل نیزیکترین دهم کۆنگره ک بی گرتیدان ژ بو٤قی یه کی و بریارین راست و دروست بیته دان و نقیسه رین مه، هه می لسه ر بچن به رهڤ زمانه ک ئەده بی کوردی یه کگرتی.

تییینی:

ناڤه روکا فی گو٤تاری، ب رهنگه کی نه ب یی دی، ل ئیکه تییا نقیسه رین کورد، تایئ دهوک هاته خواندن و گیتنگاشه کرن جاره کئ ل تیرمه ها ۱۹۸۹ و جارا دووی ل کانونا بچوو ک ۱۹۹۱.

دهنگ، فونیم و تیپ

دهنگ؛ ئەو پیژنه، ئەوا ژ پیتلین لڤۆکین بای پهیدا دبت و گوھ دبھیست، ئەقەنە دەنگین زمانی کوژ دەزگههیی ئاخفتنی پهیدا دبن، و هەر دەنگهکی مرۆڤ دهریخت، مەرهمەک پی ههیه، لی هه می دهنگ نابنه فونیم و دەورهک چه لهنگ د زمانی ده نابین... و چونکی بناغه و هه بوونا زمانی ژ دهنگان پهیدا بوویه و بەردهوامه، لهو دهنگ گرنگترین بابه تی قه خواندنا زمانیه و زمان ب هه می دەستوور و وەرارا خوه قه دەبندارا دهنگانه.

مخابین، تاکو نهۆ خهباتا زمانزانی کورد د بارا دهنگ، فونیم و تیپین زمانی کوردی ده نه گه هشتیه بنه جهی و ئەقە ژ ئاله کیشه جهی داخیه و ژ ئالهک دیشه ری خوهش دکهت کو هه کس هزر و بیرین خوه دهرپرت تاکو ئەم پیکقه دگه هینه دهرکارهک زانستی و ههژی پاشه روژا گهشا ملله تی کورد.

ههلبهت پارقه کرن و پارچه - پارچه بییا کوردستانی، پرت و به لاقی و پارچه - پارچه بییا روشنبیری ژ ب خوهرا ئانییه، لهو ئیرو، کورد ب سی ئەلیفبیتکان دنقیسن و هه پارچه بهک مه بقیت، نه قیت جهای یه کگرتنی ل ئاستی زمانی و خواندنا وی پهیدا کهت جوداهی و جودا کرنی ئاڤا دکهت، لهو تاکو ئیرو نه ئەلیفبیتکا کوردی فۆرمی خوه ستانیدییه، نه هه ژمارا دهنگان و

فۆنئیمان، نه بهس ئەفه بخوه ئەلیفبیتکا ئەرهبی - کوردی د ناڤه‌را ۳۱-۳۵
تیپان ده‌یه و هنده‌ک زیده‌تر لێ دکه‌ن. له‌و به‌ری ئەم بچینه د ناڤ باه‌ته‌ی خوه
ده، دئ ئەلیفبیتکین زمانێ کوردی رێز که‌ین، دا‌کو خوه‌نده‌وار ژێ پشک‌داربیا
قئ دابیشه‌ی بکه‌ت و خودان گۆتن بت.

ئەلیفبیتکا کوردی ب تیپین ئەرهبی:

(ئ، ا، ب، پ، ت، ج، چ، خ، ح، د، ر، ڕ، ز، ژ، س، ش، غ، ف، ق،
ڤ، ک، گ، ل، ل، م، ن، ه، و، وو، ۆ، ی، ئ، ه). و هنده‌ک (ص، ع،
ط...) ژێ لێ زیده دکه‌ن و هنده‌ک ڤان هه‌رسێ یا دگه‌ل (ح) ژێ کیم
دکه‌ن...هتند. و پیتنقییه ئەم (ذ، ڤ) ڤین زارێ هه‌ورامی ژێ ڤیر نه‌که‌ین.

ئەلیفبیتکا کوردی ب تیپین لاتینی:

هه‌لبه‌ت ئەقئ ئەلیفبیتکئ ژێ جوداه‌ی هه‌نه و گه‌له‌کان ده‌ستقه دا‌یه، لێ
تا‌کو نه‌و ئەلیفبیتکا میر جه‌لاده‌ت به‌درخان ژ هه‌میان به‌لا‌قتره و پتر جه‌ی خوه
گرتییه:

(Aa, Bb, Cc, Çç, Dd, Ee, Êê, Ff, Gg, Hh, Ii, Îî, Jj,
Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, RRrr, Ss, Şş, Tt,
Uu, Ūû, Vv, Ww, Xx, Yy, Zz)

و هنده‌ک (rr) ژێ کیم دکه‌ن و هنده‌ک دی H: ح، X: غ، L: ل..... لێ
زیده دکه‌ن.. لێ میژووا شیت سالییا ب کارئینانا وئ برهان کرییه کو ئەو
(32) تیپه تیرا نفیسینا کرمانجییا ژۆری دکه‌ن.

ئەلیفبەتەنكا كوردى ب تىپىن سلاشى:

ھۆسا ھەژمارا تىپان دېت (۴۰) نە كىم نە زىدە...و كىماسىيا ھەرى گرنگا
قى ئەلىفبەتەنكى ئەو، كو گرنگى داىە دەنگان نە فۆنىمان و ھەر ئەلىفبەتەنكەك
ب قى رەنگى بەردەوام دى د وەرارى دە بت چ بەرەف باشتر چ خرابتر چونكى
دەنگىن زمانى ب جوداھى يىن خوھفە راوستان بۆ نىنە و ئەف چل تىپە تىرا
ھەمى دەنگىن كرمانجىيا ژۆرى ناكەن، ھەكەر دەنگ شەنگستە بن.

دەنگ: بەرى نھۆ مە گۆت دەنگ پىلن ب باى و د رىكا باى را دگەھنە
گوھى / دەزگەھى بەيستىن و دەپنە (خواندن) و دەنگ ب رەنگەك گشتى
دېنە دو پشك سروشتى و دەنگىن دروست كرى ئوژ ئالى زماناسى يىقە دېن
دەنگىن زمانكى و دەنگىن نە زمانكى ئانكو ئەوین پشكدارىيا قى پروسىسى
نەكەن. و يىن پشكدار ژى د دو ئاستان دا دژىن ئاستى چەلەنگىيى و ئاستى
راوستاندى (ئاستى ئافاكرنا پەيقتىن مانادار و يىن بى مانا).

فۆنىم: بچووكتىن دانەيا زمانىيە ياكو پى پەيشەك ژ يا دى دەپتە
جوداكرن، ب شەرتەكى مروف ب ھەبوونا وى بحەست، بۆ نمۆنە:
دەر، بەر، سەر.....ب دەنگىن/د، /ب، /، /س...جودانە و ئەف
جوداھىيە مانايى دگوھۆرت، لەو ئەف ھەر سى دەنگ ل قر فۆنىمىن.

تیپ: وینهیی دهنگییه، نیشانه که دهیته نفیسین یان چاپکرن کرن...و
جهی دهنگهک (پتر یان کیتر) ناخفتنی دگرت و دبتنه دانیهک نه لیفیبتکی،
بۆ نمونه: نیشانین (س، S، C) د نه لیفیبتکین کوردی ده - بۆ یهک دهنگی
دهین نه خشاندن. د زمانی ئنگلیز ده جارن تیپهک پتر ژ دهنگهکی دگه هینت:
(Pure) پیور (fine) فاین...و جارن بهره فاژی چهند تیپهک دهنگهکی
دگه هینن، وهک: (ci, sio, tio, sh) بۆ دهنگی (ش).

دهنگین زمانی کوردی:

وهک هاتیبه ئاشکرا کرن دهنگ ئه و پیژنه یا ژ دهزگه هی ناخفتنی دهر دکه فت
یان ئه و گوه دبهیست، ب فی ئاوی ئه م دکارین بیترین: هه می دهنگ
پشکه کن ژ سیسته ما دان و ستاندنی و تیکگه هشتنی، لی هه می دهنگ
پشکداریا سیسته ما زمانی ناکه ن، بۆ نمونه: ئاواز و دهنگین سروشتی چ بین
جانه وهران چ بین سروشتی چ بین دروستکری ناکه فن ژیر ده ستورا سیسته ما
زمانی هه کهرچی ده وره ک مه زن د راگه هاندن و تیک گه هشتنی ده هه نه.

ل فر بهری ئه م بچینه ناف باهه تی خوه، فهره هندهک نیشانین سه ربار دیار
که بین داکو تیپ ب دروستی دهنگی مه دقیت بگه هینت:

[] تیپا د ناقبه را فان ههردو گرته کان ده، دهنگی وی تیپیه.

/ / تیپا د ناقبه را فان ههردو بهروارکان ده فونیمما ویه.

(•) بۆ دهنگی سفک دی هیته ب کارئینان.

(´) بۆ دهنگی گران یان قه له و.

(ˆ) بۆ نازاندنا دهنگان.

دهنگین زمانئ کوردی:

تاكو ئیرو چو بهرهم ب بهر چاقین من نه كهفتینه پیکولا دیارکرا دهنگین زمانئ کوردی کرین و پاشی فونیم ژئ جودا کرین و تیپ لسه وی نهنجامی دانابن. بارا پتر سهنگا خوه ئیخستینه سهر تیپان و هندهکان ژئ فونیم بهرچاڤ کرینه و هیژا (د. ئهورهحمان حاجی مارف) گهلهک نمونه ریز کرینه (بنیره: زمانئ کوردی له بهر روشنایی فونه تیکدا، بهغدا، ۱۹۷۶ ل ۱۸-۱۴).

و چهند کتیبهک ل باشوورا کوردستانئ بهلاڤ بووینه، ب درتژی باسئ فونیمین زمانئ کوردی کرینه و جهئ پیدابوونا دهنگان و چاواتیسا پیدابوونئ... و دگهل جوداهیبین ئهکادمی د کارین وان ده، بهرهمین زانستی و ههژینه، ژ وان پرتووکا ناقبری و پرتووکا (فونه تیک یا غازی فاتح وهیسی، ۱۹۸۴)... هتد، لهو دوباره کرنا وان پیزانینان د گوتارهکی ده تشتهک زیدهیه، لی ئهه دی ب کورتی د سهه را بۆرین.

ههردو پشین مرۆقی دگهل بۆرین بای ب دهوری پیداکرنا پیتلا بای رادبن کورد قیرکا مرۆقی را دهرباز دبت، تاكو قیرکی (الحنجره) دهوور د پیداکرنا دهنگان ده نینه، ژ قیرکی و پیههل دهنگ پیدادین و ژهین دهنگی (Vocal Cords) ل قیرکی ب رۆلهک دی ژئ رادبن، رۆلی بی پیتنی (Voiceless) و پیتنداری (Voiced) یا دهنگان. پاشی ههفک، گللیشک، کهپی و دهڤ ههه یهک هندهک دهنگان پیدادکهن و هه دامین دهقی ژئ رۆلهک گرنگ دبین، وهک: نه زمان، پدوو، پانکا رهق و پانکا نهرم، ددان و لیڤ، و پشک کرنا دهنگان ب دو ته رزان دهیتته کرن یان ل پی جهئ پیدابوونیتیان ژئ ناوایی دهههفتنی، بۆ نمونه ل پی جهئ پیدابوونئ پشک دبن:

- ۱- دهنگین لیثکی: ب، پ.
 - ۲- دهنگین ددانکی: ث، ذ.
 - ۳- دهنگین پدویکیان پشت - ددانکی: ت، د (ب هاریکاریا سهری
 ئەزمانی پەیدا دبن)، س، ز.
 - ۴- دهنگین لیث - ددانکی: ف، ث.
 - ۵- دهنگین پانکا دهقی: ک، گ، ش، ژ (ب هاریکاریا زمانی پەیدا دبن).
 - ۶- دهنگین ئەزمانکی: ج، چ (لسهری پانکا دهقی پەیدا دبن).
 - ۷- دهنگین بیتلکی (دفنکی): ن، م (و هندهک لیثقه دکه نه پدویکی و لیثکی).
 - ۸- دهنگین گلالیشکی (Glottal): ق، خ (حه فکی).
 - ۹- دهنگین ئەرزنیکی: غ (هندهک دکه نه گلالیشک).
 - ۱۰- دهنگین رهخیکی (Lateral): ل، ل (کوژ رهخین ئەزمانی پەیدا دبن
 دهما ئەزمان ب پدویثقه).
 - ۱۱- دهنگین قرکی: ه، ح.
- و زمانزاین کورد د قی بواری ده ژی ژیک جودانه، لی کهس پشکداریا
 فان ئەندامان د پەیدا کرنا دهنگان ده ماندهل ناکهت، لی هه بوون و نه بوونا
 دهنگی ئەرزنیکی جهی پرسیارتییه.
- و وهک هاتییه ئاشکرا کرن پارشه کر نهک دیبا دهنگان هه یه ل گور ته رزی
 ده رکه فتن یان ده رپرینا وان ئو ب قی رهنگی خواری:
- ۱- دهنگین په نگیاییان په قینه کی: ئەو دهنگن ئەوین ژ په نگیانا بای و ژ
 نشکیثه بهردانی پەیدا دبن، ئەف ژی دبنه یین دهقی و یین بیتلی، ب ئنگلیزی
 دبیتزی (Stops) یان (Plosive)، وهک: ب، پ، د، ت، گ، ک، ق....
 - ۲- دهنگین پیثه خسانی: (Fricative) ده رکه فتن فان دهنگان ب رهنکهک

پیشہ‌خشانى دقهومت، هندهک لسه لیتف و ددانان دخشن، هندهک لسه ر
پدویئ، هندهک دی لسه پانکا دهقی، وهک: ف، ث، ز، ژ، س، ش، خ، غ، ح، ه.
۳- دهنگین بی خشان (Affricate) وهکی: ج، چ.

۴- دهنگین بی خشان - بهردهوام یان سمیقاوول (Semivowel) وهکی:
(w, y) (و، ی یین سمیقاوول).

۵- دهنگین ره‌خکی، وهک: ل، ل̄.

۶- دهنگین له‌رزوک: ر، ر̄.

هه‌روهسا پارقه‌کرنهک دیبا دهنگین زمانکی هه‌یه، ئەو ژى کۆنسۆنانت و
قاوول و سمیقاوولن کو هندهک نفیسه‌رین کورد دهنگدار و بی دهنگ ناف
دکه‌ن!! هه‌لبه‌ت قی پارقه‌کرنی ژى بهردهوام ئاریشه‌یین خوه هه‌نه، لی بارا پتر
ژ نفیسه‌ران یهک دلن کو زمانى کوردی هه‌شت قاوول هه‌نه: (ئا، ه، و، وو، و̄،
ی، ی̄) و ژیرۆک کوب تیپین ئه‌ره‌بی دیار نابت لی هندهک دی (- وئ) دکه‌نه
دیفتۆنگ (دوده‌نگی) و هندهک دی دگه‌ل قاوولان ده‌ژمیرن و هه‌که‌ر ئەفه راست
بت به‌ری وئ (- وئ) دوده‌نگییه و پیتقییه دگه‌ل قاوولان به‌یتته هه‌ژمارتن،
هه‌روهسا هه‌که‌ر (وئ) ئەف درۆقه هه‌بن بۆچی (- وه، - وا.....) نه‌بن؟

بۆ نمونه:

خوی، خویرک، خوبن، کویر، خوار، کوار، خوهه، خوه‌دی.....هتد.
هه‌روهسا نه‌یه‌کدلی لسه‌ر هه‌ژمارا فۆنیمین کۆنسۆنانت هه‌یه نه‌ ژى
هه‌ژمارا تیپان و هه‌ژمارا ده‌نگان دۆزه‌ک دییه. و هه‌که‌ر ئەم بنیرینه جه‌دوه‌لی
تیپین کوردی، ئەف راستییه رۆنتر لی ده‌یت، ئەقجا ل گۆر شیانى دئ
ده‌نگین زمانى کوردی (نه‌خاسمه کرمانجییا ژۆری) ریز که‌ین و یین فۆنیم ژ

ٲٲللفوٲوان (Allophone) ءودا كه بن و ٲاشى فوٲنمان دهسٲنشان كه بن و
ل دو ماهىبى ٲىبىٲ كو ٲىرا نفىسبن و خواندنى بكهن.

١- دهنگىٲ ٲاول و دىفتونك:

ٲٲٲ دهنگانه همى ٲىٲنډارن و بى ٲاسٲهنگ ٲه بډا دبن.

[A, a؛ ٲا]: ٲٲٲه ٲٲاولىٲن درىٲه، ٲٲاشىبىا ٲه زمانى ٲه بډا دبت دهما

ٲه رهٲ ٲوارىٲ نزم دبت، وهك:

ٲار، ٲاران، ٲاٲا.

[E, e؛ ٲه]: ٲٲٲه ٲٲاولىٲن كورٲه، ل نىٲا ٲه زمانى ٲه بډا دبت دهما ٲه زمان

نه بلنډ نه نزم، وهك:

ٲه رزنك، ٲهن، دهسٲه.

[ى؛ ٲ، ٲ]: ٲٲٲه ٲى ٲاولهك درىٲه ل ٲىٲشىبىا ٲه زمانى ٲه بډا دبت دهما

ٲه رهٲ سه لال دلٲٲ، وهك:

ٲىشهٲ، زىٲال، ٲوهلى.

ههروهسا [ى] ٲٲٲى كورٲٲر ٲى هه بده دهنډهك ٲه بىٲان ده دٲوبى، وهك:

نېهاد، بېهاد، شهٲى، سهٲى....

[ى؛ ٲ، ٲ]: ٲاولهك درىٲه ل ٲىٲشىبىا ٲه زمانى ٲه بډا دبت لى دهما

ٲه زمان ل ناٲه راسٲى، وهك:

ٲىٲار، ٲىٲه، كىلانى.

[ى؛ ٲ، ٲ]: ٲاولهك كورٲه ل نىٲا ٲه زمانى ٲه بډا دبت دهما ٲه زمان ل

ناٲه راسٲى، وهك:

(Ingilîzî, Bilind, Ewi(Ewî))

هندهک هۆزین کوردان ههمی (ی) یین داوییا ب ئی ئاویلن لیتف دکهن،
وهکی دی ل داوییا په یقان پهیدا نابت.

[U, u؛ و؛]: ئاولهک کورته، ل ههمان جهی (i) پهیدا دبت لی لیتف
مۆچکرن قیرایه (Rounded)، وهک:
کورد، گول، خوشانک.

ههژی گۆتنبیه ئهف ئاوله ل پیشییا په یقان ناهیت و ههکهر بهیت ئی
ههوجهی (ئ) دبت دا بهیتته لیتفکرن نهخوه وهردگه رته (و W) سمیفاول.

[U, u؛ و؛]: ئاولهک دریتزه، ل پاشییا ئه زمانی پهیدا دبت دهما ئه زمان
به رهف سه لال دچت. ئهف ئاوله، ل دهقه را به هدینان، کیم دهیتته بهیستن و پتر
دیفتونگا (uî) جهی وی گرتیه [ئهف دیفتونگه ب خه له تی - وی، -Wî-
دهیتته نفیسین و ههکهر مه باوه ری ههبت دیفتونگه پیتقییه یان نیشانهک بو
بهیتته دانان یان ب (uî) بهیتته نفیسین یان ئی (û)] و لیتف مۆچکرن قیرایه
کوب ئنگلیزی دبیژنی (Rounded)، وهک:

کوور، دوور، زوور.

[O, o؛ و؛]: ئاولهک دریتزه و ب رهنگهک گشتی ب دو ئاوازن دهیتته
لیتفکرن یهک ئی دی قه له وتره، بی قه له و ل پاشییا ئه زمانی پهیدا دبت و
ئه زمان بهر ب خواری دگهل پشکدارییا پانکا نه رم و یا دی هه ل پاشییا
ئه زمانی پهیدا دبت لی ئه زمان ل ناقه راستیه دگهل پشکدارییا پانکا دهقی،
وهک:

رۆژ، ئۆل، کۆر، دۆر، زۆر.

[- وی؛ ü, Ü]: هه ر ل ههمان جهی (وو) پهیدا دبت، لی ب لیتف
مۆچکرنهک کیمتر، و بارا پتر، ههکهر نه بیژم ب دروستی ئهف دیفتونگه جودا -

دهنگى (ئەللۆفۆنى) ئووا درېژە - وو - وەك:

زوير - زوور	كوبر - كوور
چوپر - چوور	تەنوبر - تەنوور
قەلوين - قەلوون	شوين - شوون
زوى - زوو	دوى - دوو
دروى (دورى) - درووهتد.

هەژىيە بېژىن، هەمان گۆھۆرىن ب رەنگەكى بەرتەنگتر د كرمانجىيا
ژېرىدە (سۆرانى) قەومىيە و دەنگى (وو) بويە - وى، وەك:
نوو - نوى، نوئ.

شوون - شوين - شوئىن.

ل كوو؟ - ل كوى؟ (ل كىفە؟) - له كوى؟

و د بارا دەنگى خۆماليى كوردى - (xw) دگەل (a, e, ê) دە ب هزرا من
هەوجەى لى راوەستانەك تاييەتە، نەخاسمە دياركرنا ئەركى (و) كانى قاولە
يان سميڤاولە، هەكەر قاول بت ئەفجا ئەف فۆرمى (خو) هەمى دى بن
ديفتۆنگ و هەكەر (و) سميڤاول بت هينگى (w) دگەل (خ) دى زنجيره
كۆنسۆنانت دروست كەت، وەك: بەند، دەنگ، شكەست، ستاند.....هتد.

ل دوماهيى پيتقىيە لىڤكرنا (a) ل دەوروبەرىن ئامىدييى نەهيته ژبىركن
كو وەكو (au) (ئا) و (و) تىكەلە دەيته بەر گوهى مرۆقى.

۲- كۆنسۆنانتىن زمانى كوردى:

ئەف جۆرە دەنگ د ناف خوه دە پارڤە دبن سەر بېژندار و بى پېژن ل پى
لڤىن و نەلقبنا ژهين دەنگى دەما دەيپنە دەراندن و جوداهى د قى پارڤەكرنا

دووی ده هه‌یه و لیسته‌بین هه‌می زمانزانیین کورد یه‌ک ناگرن (بنیره ژیدهران). هه‌روه‌سا شان ده‌نگان درۆشه‌ک دیبئی ژیک جوداکرنی هه‌یه ئه‌و ژی ئه‌سپایریتد (Aspirated) و نه ئه‌سپایریتد، یا ئیکئی دگه‌ل پفه‌ک بای ده‌ردکه‌فت و جوړی دی بی پفا پای ده‌ردکه‌فت.

هوسا ناساندنا هه‌ر ده‌نگه‌کی ب فی ره‌نگی ده‌یتته کرن:

جهی لی په‌یدا دبت هه‌ر ژ قریکی تاکو لیقان، ئاواپی په‌یدابوونی ئانکو لقینین ل ده‌زگه‌هی هه‌ناسی دقه‌ومن کو دبه‌ نه‌گه‌را په‌یدابوونا ده‌نگان، پیژن؛ ئانکو لقیین یان نه‌لقینا ژه‌یین ده‌نگی و جاران کانئ پفا بای قیپرایه یان نه، ده‌وری د ناساندنی ده‌ دبیئت.

[ئ] تاکو نه‌و زمانزانیین کورد دودلن د بارا فی ده‌نگی ده و هزر و بیترین جودا - جودا هه‌نه، لی که‌س هه‌بوونا وی مانده‌ل ناکه‌ت. ئەف ده‌نگه ژ حه‌فکی ده‌ردکه‌فت، پیژنداره، پیقه‌خشان پیپرایه (Fricative) و پفا بای ب په‌یدابوونا وی را ده‌ردکه‌فت. ب دیتنا من د زمانئ کوردیپی هه‌فچه‌رخ ده ئەف ده‌نگه ده‌نگه‌ک هاریکاره نه‌ چه‌له‌نگه؛ هاریکاریا گوتنا ئاولان دکه‌ت، و کیم جاران نه‌بت، به‌س ل پیشییا په‌یقین ب ئاول ده‌ست پی دکهن ده‌یت، وه‌ک: ئەز، ئاواز، ئیقار، ئینا، ئول، ئووتی، نه‌ء، وه‌ء.....

ئەفی ده‌نگی هه‌قبه‌ندیه‌ک گرنگ دگه‌ل ده‌نگین (ه، ع) هه‌یه و هه‌رده‌م پیک ده‌ینه گوه‌ورین.

ئاڤ - به‌را --> ئەڤر // هه‌ور // عه‌ور.

[ب] دبیزنی ده‌نگی دولیقی (Bilabial) و هنده‌ک به‌س لیقیکی ناڤ دکهن، ئەف ده‌نگه ژ په‌نگیانا بای ل پشت لیقین گرتی و ژ نشکیقه‌ قه‌بوونا لیقان په‌یدا دبت، له‌و دبیزنی: په‌قینه‌کی (Plosive) هه‌روه‌سا ژه‌یین قریکی

پیرا دلهرزن له و پیژنداره ژى، وهک: بههانه، رهبن، تیبار، شهب، تهب...
[پ] نهښى دهنگى ههمى دروځيښتن دهنگى [ب] هه نه ژبلى بى پیژنه نانکو
دهما دهر دکهفت ژهين دهنگى ناله رزن. د کوردیسا مه ده و هندى گوښى من
دشیت دهنگ فاځیريښتن بکهت. دو جودا - دهنگين (Allophone) وى هه نه
و ل دو جهين بهرگومان وهکى فونيمين جودا دخويښتن، وهک:

[پ] پاره (دراځ)، پير (پله يهک دیندارين ئیزديبان)، پۆر.
[پ°] پير (سهره، بارا پتر ژ (پ) دوماهيا پيشان، چهپ، دهپ، پل،
خه پاره، و بارا پتر (پ) زمانى کوردى - کرمانجيا ژورى هه نهښى دهنگيه.
[پ] پار (سالا بۆرى)، کهره پۆر، پند... هه ژى گوتنيښته بيژم پانکا دهښى
ژى پشکداريا پيدا کرنا ځى دهنگى دکهت.

[ت] نهښى دهنگه ل سهرى نه زمانى و پدويښتن پيدا دبت، بى پیژنه و
په قينه کيښه، وهک:

تا، تيب، کوتاکر، تى (براين ميري)... نهښى دهنگى ژى وهکى (پ) دو
دهنگين جودا هه نه، جاران جودا دهنگن و جاران وهکو فونيم ديارن:
[ت°] نهښى ژى وهکى [پ°] گه لهک به لاقه د زمانى کوردى ده، ب هزرا
من ناسين ب سهر داهاتنا پیژنه دهنگى ځيرايه، نانکو دهما دگه ل دهنگه ک يان
پتر يښتن پیژندار دهين، پیژن ب سهر بى پیژنيښتيا (ت) را دهيت و نهښى
دهنگى ژى پيدا دکهت، وهک:

تى (سويښتن چاځى)، چه ته، پاته، کهفت....
[ت°] کوب تسيپين نهره بى نيشانا - ط - هه يه و جاران وهکو فونيمهک
جودا دخويښتن هه کهرچى، بارا پتر نه لوفونه (جودا دهنگه)، وهک:
طا، طلک (هنه رى تا و تلک بکه)، طهفر، طان، به طهن، طه مار....

[د] ئەڤى دەنگى ھەمان درۆڤىن (ت) ھەنە، لى پىژنداره، ئانكو دەما
 دەر دكەفت ژھىن دەنگى ل قىكى دژەنن، وەك:
 دەرد، دەبان، سەدرى، توند، كوند، نژاد....

[ك] ئەڤە دەنگەكى پانكا دەڤى (Palate) و بانى ئەزمانىيە، ئەو ژى ژ
 دەنگىن پەقىنەكییە و بى پىژنە، وەكو: كا؟ (كوا؟)، كەل (گەرم)، كەفت....

[ك°] ب گوهى من ئەڤ دەنگە د كوردىيا مە دە بەلاقتەرە ژ (ك) و جھى
 دەر كەفتنا وى پتر بەر ب حەڤكى دچت (گاللىشكى) و جارن جودا دەنگى (ك)ە
 و جارن فۆنىمەك جودايە، لەو ئەلىڤىتكا سلاڤى نىشانەك جودا بۆ دانايە.
 جودا دەنگ: كورى، ماك، كر، كابانى...
 فۆنىم /ك° / كا؟ - كا
 كول (كولەك = سەڤەت) - كول
 كەر (گوهدرىژ) - كەر (كەرت)
 كەل (گەرم، ناڤا دوتا) - كەل (نېرىي كووڤى، پەر)
 كور (بى ئىڤلەح، ھەرى) - كور
 كەن (كەنى) - كەن (كەند، كان)
 كولەك (پەنجەرە!) - كولەك (لەنگ)
 كىم (ئەداڤ) - كىم
 كاس (پەرداغ) - كاس (ماندى)
 كار (كرن) - كار (كەھر)
 كل (لېدانا مەشكى) - كل (سورمە).....هتد.

ھندەك زمانان پىشنىارا نىشانەك خوەسەر بۆڤى دەنگى دكەن، كوردىن
 سوڤىبە تى ڤىرگولەك دانايە سەر تىپا (ك) و ھندەك دى پىشنىازا (kh)

دکهن، ب راستی ئەف باهه ته گرنگتره ژ دیتنا کهسه کی تنی، ههلبهت ئەف نیشانا پیشنیازکری ژ ئاله کی قه خواندنا دروستا هندهک په یقان دئی دیار کهت و ژ ئالهک دبقه دئی بته ئاستهنگ و جهین (ک°) نه فونیم دئی بنه مهیدانا جودا نقیسینهک دی، ههروهسا ئاریشی ب دروستی خلاس ناکهت بۆ نمونه: (Khêlî) د کۆکا خوه دا پتر ژ دومانایین سه رهکی هه نه... دئی چ لئی کین؟ یان (Kurr) کو مانا هه پری و بی ئیفله ح ددهت، یان (کهل) مانا ناڤا دو تا و گهرم..... هتد ددهت. ب هزرا من خواندن ب کوردی، دئی قان ئاریشین بی بها ب دو ماهی ئینت.

[ج] دهما سه ری ئەزمانی ب سه ری پانکا رهق دکهت ئەف دهنگه و [چ] پهیدا دبن. ئەف دهنگی پیژندار بیی خشان پهیدا دبت (Affricate)، ئەف دهنگه ژ ئاله کیفه وهکی دهنگین په قینه کینه لئی ل فر هیدی با دهیته بهردانی نه ئیکسه ر و ژ نشکیفه، وهکی:

جادی، جابی، وهج، باج، ئیجار (ئی جاری)، باجان، باجی، جه جو...
د کرمانجییا ژیریده و ل هندهک دهه ران ئەف دهنگه ب ته رزهک نازاندی
(ج°) دهیته گۆتن.

[چ] ئەف دهنگه ب هه مان ته رزی [ج] پهیدا دبت لئی پچهک ل پاشتر، ههروهسا بی پیژنه، وهک:
چو، چار، چاند، چی کر، چه ن...

هه ر فی دهنگی جودا دهنگه کی دی هه یه، جار جار دبت فونیم و پتر به لاقه وهکی بارا پتر ژ دهنگین بی پیژنین کوردییا مه کو (دهنگی سقک کری) به لاقتره، نه خاسمه ل داوییا په یقان (چ°) ل فر وهکی (پ°) و (ک°) گه روی پشکدار بی دکهت، وهک:

چاره، چهک، خاچ، کۆچهک، کچ...
ئەفی دەنگی ژێ ل هندهک دهقه رین کرمانجییا ژیری نه خاسمه خه تی
که رکوک - سلیمانیه ته رزهک نازاندی (ج) ههیه کو سه ری نه زمانی پتر ژ
پدیوی دگرت وه کوژ پانکا رهقا ده فی.

[خ] دهنگه ک هه فکییه، ب پشه خسانی پهیدا دبت و بی پیژنه و پیلهک
بای قیرایه، وهک: خوه، خرنیک، بخیری، داخ، شاخ، خره پشان...
[غ] تاکو نهۆ گه لهک نفیسه ر و زمانزاین کورد، فی دهنگی بیانی دناسن
و هندهک دبیزن جودا دهنگی (خ)ه، چاوا بت، ئەفی دهنگی ب رهنگه کی نه
ب بی دی هه بوونا خوه ههیه، وهک: باغ، غهواره، غار، به غدا، له غه ر،
تغار....

ئەف دهنگه ژێ هه فکییه و ب پشه خسانی پهیدا دبت و پیژنداره.
[ع] هه می زمانزاین کورد په کدلن کو ئەف دهنگه بیانییه و ژ کار تیکرنا
زمانین سامی هاتییه و پهیدا بوویه. و گه لهک جار ان ب (ئ یا ن ه) دهیته
گوهارتن ئانکو دبته جودا دهنگی وان، چاوا بت، وهکو دهنگ د گه لهک په یشتین
خۆمالی و ره سه ن دا ههیه، وهک:

عه ور، عه رد، عه وان.
و ل باکو را کوردستانی ب به رفه هی جهای (ه) دهیته لیث کرن، وهک:
مه عر، چه عف، زه عف.

ئەف دهنگه هه فکییه، پیژنداره ل پشت جهی (غ) پهیدا دبت هه ر ب
پشه خسانی لی ته رزهک گرنا بای قیرایه ئانکو وهکی په قینه کی هه فکییه.
[ر] ئەف دهنگه نه زمانکییه، ب له رزهک، ب بی خشان پهیدا دبت و
پیژنداره. د کوردی ده چو جار ان ل پیشیا په یقان ناهیت، وهکی:

دار، گورگ، پار، پەری، مەھوەر....
[ر] ب دیتنا من ئەف دەنگە ژ دریتزکرن و شداندنا دەنگی (ر) دەردکەفت
دگەل ب پانکی کەفتنا سەری زمانی. هەمی پەیفین کوردی یین ب ئەفی
دەنگی دەست پی دکەن [ر]ان، وەکی دی کیم جارن نەبت هەر جودا دەنگی
(ر)ه، وەک:

راز، هلیقزی، بار-بار، گەر، گوری....
هەر وەسا:

پر: پر
کەر(کەرت): کەر

در: در.....هتد.

[گ] ئەف دەنگە هەفگوری [ک]ه، لی پیژنداره، وەک:

گاڤ، پینگاڤ، گۆڤ، بەگ، لنگ....

[ق] ئەف دەنگە حەفکییه، پەقینه کییه ئانکو با دەیتە پەنگاندن و
بەردان، لی بی پیژنە (Voiceless)، وەک:

قولی، قاد، قەلەم، بەق، لەق، قور....

و چونکی گەلەک جارن دبتە جودا دەنگی [ک] لە و هەندەک هزر دکەن

دەنگەک بیانییه د زمانی کوردی دە، وەک:

کور(تەقن): قور.

قول: کون، کولەک.

قۆمەل: کۆمەل.

قاری: کاری(کارین، دکارت).....هتد.

[ف] ئەف دەنگە لیڤ و ددانکییه، ب پیڤەخشانێ پەیدا دبت، هەر وەسا

ئەف دەنگە بى پېژنە و چونكى با پچەكى ب ھېز ڦيرا دەردكەفت، لەو نيزيكي دەنگين پەقىنەكییە نەخاسمە دەنگى (پ)، لەو ل دایاكرۆنيكا گەلەك زمانان پىك ھاتىنە گوھۆرىن، نمۇنە:

فەردار، فەروار، بەفريك، دەفان، رەف، قاف.....

[ف] ل ھەمان جھ و ب ئاويى (ف) پەيدا دبت، لى پېژنداره لەو دەنگ گوھۆرىن دگەل (ب) ھەيە. نمۇنە:

ڦاژ، ڦارى، ھەڦرى، كڦارك، زىڦزىڦه، بازڦيرك.....

ھەرەسا ئەف دەنگە ب لىڦكى و پېژندارىيى نيزيكي (م)ھ، لەو پىك گوھۆرىنەك دایاكرۆنيكى قەومىيە.

[م] ئەف دەنگە بىڦلى (دڦنى) - لىڦكىيە، ھەردو لىڦ رى ل باى دگرن داکو بەرەف كەپى بچت، لەو بىڦلىيى پېژنداره، چونكى ژھين دەنگى پىرا دلەرز، ھەژى گۆتنييە كوڦى دەنگى جودا دەنگەك قەلەو ھەيە (م) د چەند پەيشان دە ديارە، ھندەك زمانان دىيژن ئەف قەلەو كرنە لسەر برى (پرگى) ھەمىيە و ب كىماتى د پەيشەكيدە وەكو فونىم ديارە:
مار(جانەوەر) - مار(مەھر).

نمۇنە:

مەھ، مېترا، مەند، زەمان، جاماجەم، مەھبيران، مەمان....

[ن] ئەف دەنگە ژى ھەم بىڦلىيە ھەم پېژنداره، لى ئەزمان رى ل باى دگرت و ناھىلت د دەڦى را دەرباز بت.

ل ھندەك دەڦەران ئەف دەنگە دەپتە قەلەو كرن [ن] لى چو گرنگىيا زمانكى نېنە، نمۇنە:

نه‌هنگ، نارین، نژیار، به‌نده‌وار، کن، ده‌نگ، پیژن، بهژن، جهژن، هه‌نگ....
[ل] دبیتنه فی ده‌نگی ره‌خکی (Lateral) چونکی سه‌ری ئه‌زمانی ب
پدوی دکه‌قت و با د هه‌ردو ره‌خین ئه‌زمانی‌را دبۆرت و فی ده‌نگی په‌یدا
دکته، له‌و هه‌ندک دبیتنه ئه‌زمان - پدویکی و پیژنداره، وه‌ک:

له‌زگین، لام، به‌له‌م، چه‌له‌نگ، چه‌ل، کال....

هه‌ژیبه بیژم ده‌نگی (ل) هه‌که‌رچی ده‌وره‌ک مه‌زن وه‌کو فۆنیم د کرمانجییا
ژیری ده‌هه‌یه، لی د کرمانجییا ژۆری ده، وه‌کو فۆنیم هند ده‌ور نینه و بارا پتر
جودا ده‌نگه (Allophone) و ئه‌فی ده‌نگی هه‌مان درۆقین ده‌نگی (ل) هه‌نه
ژ بلی پشکدارییا ددانان جهای پدوی و پشکدارییا هه‌فکی، وه‌ک:
بۆلبۆل، پلنگ، له‌پ....

[ز] ئه‌ف ده‌نگه ئه‌زمانکی - پدویکییه، ب پیقه‌خشانن په‌یدا دبت و
پیژنداره، وه‌ک:

زار، زنار، مه‌زدا، رزده، ره‌ز، گه‌ز....

ئه‌فی ده‌نگی جودا ده‌نگه‌ک قه‌له‌و هه‌یه [ز] لی ژ لاین فۆنه‌تیکته هند
گرنگ نینه هه‌که‌رچی جارن وه‌کو فۆنیم خویا دکته، وه‌ک:

به‌ز (بازدان): به‌ز

زه‌قله‌ک، زازا (زازا)....

[س] ئه‌ف ده‌نگه ئه‌زمانکی - ددانکییه، ب پیقه‌خشانن په‌یدا دبت لی
بی پیژنه، پیلا بای به‌رده‌وام دژی ئاسته‌نگه‌کن دهرده‌قت، وه‌ک:

سه‌ر، سه‌هم، یه‌سنا، سو‌سن، ریس، هه‌وه‌س، سمسوارک....

د کوردی ده، ئه‌فی ده‌نگی ژی ده‌نگه‌ک قه‌له‌و هه‌یه [س] کو ب تیپین
ئه‌ره‌بی (ص) ده‌یته نقیسین، لی پتر وه‌کو جودا ده‌نگی [س] ب کار ده‌یت.

و دهرکه فتنا وی ههروهکی [س] لی ددان ژیکفه کریترن و حهفک پشکداریی
دکته، وهک:

صار(سار)، صۆر(سۆر)، سنگ(سنگ)، صم(سم)، صاقار(ساقار)،
صه(سه)، صه(سه)....

[ژ] ئەف دهنگه ل پانکا دهفی پهیدا دبت و ئەزمان بهرهف پدویی هل
دکشت، پیژندهاره و ب پیئشه خشانئ پهیدا دبت و چونکی نیژیکی دنگی
(ز)ه، لهو ل دایاکرۆنیکیا زمانئ کوردی، جارن، پیک هاتینه گوهورین،
نمونه:

ژهنگار، ژیار، بهژن، جهژن، کهژ، مژ، رهژی، ژژ(زمانئ زارۆکان)....

[ش] ئەفه ژی ل پانکا دهفی پهیدا دبت دگهل لقینا ئەزمانی و لیئقی بی
پیژنه و ب پیئشه خشانئ دروست دبت. ئەفی دنگی تیکه لیهک باش دگهل
(ژ) و جارن (س) ههیه و بخوه دگهل (ه) ژی ههیه. و (ه) تیکه لی دگهل
(خ) ههیه ئو دگهل (س) ژی ل دایاکرۆنیکی.

[ه] ئەف دهنگه قریکیه دگهل پیلهک بای ب پیئشه خشانئ و دهفهک فهکری
پهیدا دبت و بی پیژنه. ئەفی دنگی ل سینکرۆنیکی (ههقهخهخ) ههقهبندی
دگهل (ح)، (ئ)، (ع) ههیه و ل دایاکرۆنیکی دگهل (خ)، (س) و جارن
پیکفه، وهک:

هیم، هاوار، مههدەر، دهه، رهه، زهه، گهه، لیهم (Lêhm)، بیهن،
پیهن، ههنگ....

۳- سمیقاوول:

ئەفان دهنگان ههقهپشکی دگهل ههردو جوران ههیه لهو هندهک دبیتژی

برافاوک و هندهک دی دبیزنی براکۆنسۆنانت. ههروهسا نافهک دی ژى دبیزنى بهردهوامين بى پيشهخشان چونكى چو ناستهنگ د رى يا دهركهفتنا وان ده پيدا نابن، ژبلى پشكدارىيا پانكا دهقييان ليقان.

[و-w] ئەف دهنگه ليثكيبه و پيژنداره، و پيئتييه فاولهك ل پيش يان ل په بيان ل ههردووان فيكرا ههبت داکو پيدا بت، نهخوه دى بتنه (و-u)، وهك: وار، رهويژهك، لاو، وندا، كوار... (War, Rewîjek, Law, Winda, Kwar).

بۆ نمۆنه ههكه مه نقيسى: ول (Wil) و پاشى مه (ك) لى زندهكر؛ كول (Kwil) بېنگومان ئەف پهيقه بخوه دى خوه ريك ئيخت و دى بتنه كول (Kul)... و چونكى ئەف دهنگه پيژنداره و ليثكيبه لهو ميژوهك ديري دگهل دهنگى (ف) ههيه.

[ى-y] ئەف دهنگه ل پانكا دهقى پيدا دبت و سهري ئەزمانى بهرهف پدويئيه دجت و پيژنداره، لهو فى دهنگى ميژوهك داياكرونيكى دگهل دهنگى (ج) ههيه و پيك هاتينه گوهورين، نمۆنه: يار، يهخ، ديار، هاى، مهيدان، داي، پهى....

ئەف دهنگه ژى، وهكى (و-w) ههوجهيه فاولهك ل پيش يان پاش يان ل پيش و پاشييا وي بهيت داکو ديار بت، نهخوه هه دهنگى (ى-î) يه.

[ث]، [ذ] ئەف ههردو دهنگه د زارى ههورامى ده ههنه و [ث] ددانكيبه، پيژنداره و [ذ] ددانكيبه بى پيژنه.

پۆلاندنا كۆنسۆنانتېن زمانى كوردى
ل گۆر جە و ئاوايى دەرگەشتىنى

پۆل	پېشكى	ددانى	لېش - ددانى	پېرىكى	پېرى - پانكا دەقى	گلاپشكى	ھەزكى	قېزى
پەقىنەكى	پېژندار	ب	-	د	-	گ	-	-
	بىن پېژن	پ	-	ت	-	ك	ق	-
پېقەخشان	پېژندار	-	ذ	ز	ژ	-	خ، ك	-
	بىن پېژن	-	ث	س	ش	-	غ، ھ، ح	-
بىن خشان	پېژندار	-	-	-	ج	-	-	-
	بىن پېژن	-	-	-	چ	-	-	-
سىمپاۋول	پېژندار	و	-	-	ى	-	-	-
	بىن پېژن	-	-	-	-	-	-	-
رەخكى	پېژندار	-	-	ل، ل	-	-	-	-
	بىن پېژن	-	-	-	-	-	-	-
لەرزۆك	پېژندار	-	-	ر، پ	-	-	-	-
	بىن پېژن	-	-	-	-	-	-	-
بېشلى	پېژندار	م	-	ن	-	-	-	-
	بىن پېژن	-	-	-	-	-	-	-

ھۆسا ژمەرا رۆن دېت كول كئار پېنجى دەنگىن جودا د زمانى كوردېدە دەپنە ب كارئىنان، ھەكەر نە پتر و ئەش دەنگانە ھندەك فونېمىن سەرپەخۆ و ھندەك جودا دەنگن (Allophones) و ھندەك ل وارگەھەكى فونېمىن و ل ئىكە دى جودا دەنگن.

خالهک دی ههژی رۆنکریتییه ئه و ژى مه ل جههک دی دهستنیشان کړيو، کو هندهک زمانزان هزر دکهن قهلهويا دهنگينه دهنگهک تنى، بهلکو برگه ههمى قهلهو دبت و ئهگهرا سهرهکى ههر ژ دهنگى قاوله، بۆ نمونه: دهنگى (س) ل پيشا «سۆر» قهلهو دبت چونكى دهنگى (ۆ) ب سهردا دخشت. ههروهسا بۆ (سا، مار، تارى.....هتد)، کو ب هزرا وان ل څر دهنگى (ئا) قهلهوه نه دهنگين (س، م، ت) ئهز بخوه دگهل څى بۆچونى نينم و ئهز دبينم ئهڅ دهنگين بهرى (ئا) وهکو تاييهتمه نديبهک زمانى کوردى دهپنه قهلهو کرن و ئهڅ يهکه ههژى ليکولينهک ئه تيمۆلۆجى - فۆنه تېکييه.

فۆنيمين زمانى کوردى:

وهک هاتييه ناساندن، فۆنيم بچووکتيرين دانه يا بى مانايا زمانيه، ب شهرتهکى مرۆڅ ههست ب هه بونا دهنگى وى بکهت و دهما ب دهنگهک دی بگوهۆرت مانا په يڅى بگوهۆرت. ئو د ناڅ باسکرنا دهنگان ده، مه هندهک فۆنيمين سه ره خو و بى ئاريتشه ديارکرن و هندهک ههوجهى دان و ستاندنينه کاني فۆنيمين يان ژى تۆن (Tune) گوهۆرينه مانايى دگوهۆرت.

فۆنيمين بى ئاريتشه:

/ب/، /خ/، /ر/، /ژ/، /ش/، /ف/، /ق/، /څ/، /گ/، /ل/،
/ن/، /و/، /ۆ/، /ى/، /ئ/، /ه/، /ا/، /w/، /y/.

و فۆنيمين يان دهنگين ههوجهى دان و ستاندننى ئهڅن:

۱- ئ:

تاكو نهۆ زمانزان دوه نادن لسه رڅى دهنگى و ئهڅ دهنگه بخوه يه

دوبه ندييي پيدا دکهت، بۆ نمونه: دهما ل پيشييا په يقان دهيتت وه کو فونيم
رهفتاري دکهت:

ئهز، بهز، لهز.....

ئاذا، رازا، زازا.....

لي د زمانئ کوردي ده ل نيقا په يقان ناهيتت و کيم جار ان ل پاشييا په يقان
دهيتت و دهما دهيتت ژي پتر ده ورهک دهنگي دبينت ژي زمانکي، وهک:

نهء، نههريء، وهء، پهء، تهء تهء.....

چاوا بت، ب هزرا من نفيسين ب تيبين ئه رهي هه وجهي هه مزيبه، هه کهر
بۆ چو نه بت بۆ جوانييا نفيسينييه.

۲- ت، ت°، ت(ط):

ئهف دهنگين جودا نه خاسمه (ت°) پر ل کاره د کرمانجيا ژوري ده، ئوژ
(ت) ژي بي بار نينه، لي ل هندهک په يقين تهک نه بن، نابنه فونيم، وهک:

تي° - تيبئ چاقي.

تي - براي ميوي.

تا - گه رمايي.

طا - چق

تل - تبل.

طل - طلک (ته نشتين پاشفي بي).

وهکي دي بارا پتر جودا دهنگن، لهو ب ديتنا من /ت/ تنئ بهيتته
هلبزارتن و ئه يقين دي هه کهر د فهره نگان ده بهينه رۆن کرن، خراب نينه.

۳- پ، پ°، پ:

ئهف دهنگانه ژي ههروهکي جودا دهنگين /ت/ و ئهز دبينم بهس /پ/
وهکو فونيم بهيتته نفيسين.

۴-۶:

د کرمانجییا ژۆری ده، هه کهرچی ئەف دهنگه گه له ک مشه یه، لئ ل کیم دران دهوری فۆنیم دبینت، لئ ژ بهر مشه تییا قی دهنگی و فۆنیمیا وی د کرمانجییا ژیری ده ئەز فه ر دبینم نیشانه ک خوه سه ر هه بت، وه ک:
(IR) یان (I°) یا (I).....

۵-۶: م، م، م

ئەف ژی د په یقا مار (جان هوه ر) ده [مار (مههر)] فۆنیم دخوی، هه کهرچی هنده ک هزر دکهن قه له و کرن ل سه ر دهنگی (ئا) یه. چاوا بت ئەم هه وجهی چو نیشانین خوه سه ر نین بۆ قی دهنگی جودا.

۶-۶: چ، چ، چ

جاران (چ) و (چ°) ژی دو فۆنیمین جودا دخویین، وه ک:

چل: هه ژمار

چل°: زکین، چلله ک.

چار: هه ژمار.

چار': چاره.

لئ وه کی دی چو دهوری زمانکی نینه، له و هه وجهی چو تیپین خوه سه ر نین.

۷-۷: ز، ز، ز

وه ک: به ز: روونی جان هوه ران.

به ز': غار، بازدان.

ئه فه ژی ب دروستی نه دیاره کانی قه له وییا (زه) یان (ه) یه.

۸-۸: ک، ک، ک

ئه ف فۆنیمه /ک/ ژ فۆنیمین ب ئاریشه یه د کوردی ده و نه دووره دهنگی

(ک°) به لاقتر بت ژ یی (ک) و د گه لهک په یقان ده، وه کو فونیمه ک جودا خوبا دکهت و وهک هاتیبه دیار کرن هنده کان نیشانه ک ژپرا دانایه و هنده کیتن دی پیشنیاز کرینه و بهری نهۆمه گه لهک نمونه ئینان و هیشتا هاتینه وه شانندن. لی پرسیارا گرنه وه: نه بوونا نیشانه کت چ ئاریشه چی کرینه؟ ب دیتنا من، ئەفه پتره ژ چارسه د سالان، ب گرۆفه کرمانجی دهیتته نفیسین و چو جار ان ئەفی دهنگی جودا یان فی فونیمی چو ئاریشه په یدا نه کرینه، بو ئەوان تی نه بت، ئەوین زمانی کوردی کرینه دپو و ئەژدها د سه ری خوه ده و جودا هیبه ک بچووک دکهن هیجه تا فیرنه بوونی، بنیرن زمانی ئنگلیزی، کو جار ان په یقه ک تنی پتر ژ بیست مانایان دگه هینت و خواندنا وی په یقی ژی نه ل گۆر وان دهنگانه ئەوین تیپین وی په یقی دگه هینن... د سه ر هندئ ره، هه مان کهس رادهیتته فیربوونا وی زمانی و جار ان ب شانازیقه باسی فه کرنا کلپلین خواندنی و مانای دکهت!!

ب هزا من زمانی کوردی بو فان جوړه که سان بکه ینه هنگفین، دی بیژن: گه لهک شرینه و بیهنا گه رکی ژی دهیت! هوون چاوا دخون!؟ لهو ب دیتنا من ئەف هه ردو فونیمه ب تیپه کی بهینه نفیسین دروستتره.

هنده ک دهنگین دی، جار ان د په یقین کوردی ده دیار دبن و جار ان وه کو فونیم دهیتنه بهیستان، لی ب دیتنا من زمانی کوردی گه لهک هه وچه نینه، وهک: [ص]، [غ]، [ع]، [ط] و پیرا دهنگی (ح) ژی. ههروه سا کرمانجییا ژۆری هه وچه ی (ژ) نینه و هه کهر ژبه ر کرمانجییا خوارئ بمینت، چو ناگوهورت.

هوسا ئەم گه هشتینه وی راستی، کو بارا پتر ژ دهنگین زمانی کوردی فونیم، لی هه می هه وچه ی نیشانین خوه سه ر نین.

تیپین زمانی کوردی:

ههلبهت هه ملله تهك ئەم ژێ پێرا، دكارت بۆ ههه دهنگه كیسیان ههه
فۆنیمه كێ تیپهك خوهسهه دانت، لێ ئەف كریاره بارێ ئەلیفبیتكێ گران
دكهت و جهای فێركرنی ب ساناهی بیخت، دبه ئاستهنگ، لهو ئەم ههوجهی
ئەلیفبیتكهك گۆگراندی، فافارتی و جیپان دینه پتر ژ دان و ستاندین خرش و
بێ بها، لهو ئەز دبینم ئەلیفبیتكا كوردی ب تیپین ئه ره بی ژ قابلی فان تیپان
دهر نه كهفت و ههه دهنگهك جودا پیتقییه دگهل ئیکێ نیتزیک بهیتنه گونجاندن
داكو خوهسه ربیبا زمانی مه بهیتنه پاراستن ئوژ ماییتیکرنا بهردهوام رزگار بت:
ئ، ا، ه، ب، ت، پ، ج، چ، خ، د، ر، ی، ز، ژ، س، ش، ف، ث، ق،
ك، گ، ل، (ل)، م، ن، و، ژ، و(وی)، ی، ئ.

هۆسا دهن (٣١) تیپ. ئوب لاتینی:

Aa, Bb, Cc, Çç, Dd, Ee, Êê, Ff, Gg, Hh, Ii, Îî, Jj,
Kk, Ll, (LL 11), Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, RR rr
(Rr), Ss, Şş, Tt, Uu, Ûû(Üü), Vv, Ww, Xx, Yy, Zz.

هۆسا دگهل (ل) دێ بنه ٣٣ تیپ، نهخوه ٣٢ تیپ و پیتقییه تیپین
سلاقی ل گۆر بین لاتینی بهیتنه ریزکرن نه کیم نه زیده.

ژێدهرتن سوود ژێ هاتییه وهرگرتن:

- ١- د. ئەورهحمانی حاجی ماری، زمانی کوردی له بهر رۆشنایی فۆنه تیکدا، بهغدا، ١٩٧٦.
- ٢- محمد امین ههه ورامانی، سه ره تاییك له فیلولوژی زمانی کوردی، بهغدا، ١٩٧٤.
- ٣- قه ناتێ کوردی، گراماتیکا زمانی کوردی بۆنا دهر سخانید ٨٥-١٩٦٠ (ب تیپین سلاقی).
- ٤- غازی فاتح وهیسی، فۆنه تیک، ههولیر، ١٩٨٤.
- ٥- خلیل ئەله ماش، فۆنولوژی و فۆنه تیک زمانی ئنگلیزی، بهغدا، ١٩٧٩ (ب زمانی ئنگلیزی).
- ٦- ک. بهدرخان و س. شقان، زمانی کورد، پشکا ئەلفابیتیا کوردی (ب تیپین لاتینی).
- ٧- صادق بهاء الدین ئامیدی، ریزمانا کوردی، بهغدا، ١٩٨٧ چاپا یهکی.

داستانا (ف v) نو (و w)

دهنگ گوهورین و پیک گوهارتن، نه خاسمه نهوین ژ نیزیکییهک دی دهر دکه فن، بی جوداهی، دروئی همی زمانین جهانیه.

و ل نه فان روژان به نیشتی دهئی گه له ک ژ مه، سهرهاتییا دهنگین کوردی (ث) و (و) یه. ههر یهک تیرا خوه دهاقیژت بی ی بزانت زمان وهک همی تالاقین مروئی، بی ل بهر داری پیشکته فن و گوهرین لگور پیشکته فن و گوهرینا مروئی بخوه.

بو نمونه د زمانه ئه ره بی دا دهنگی (ق) ب دوسی جورین دی دبیزن: ل مسری دکهن (ئ = هه مزه) و هندهک دی دکهن (گ) و ل ههک دهقهران دکهن (ک)، وهک:

* وقت: وئت: وکت، وگت.

ل کویتی همی (ج) ان (ی) دبیزن. ل مووسل همی (ر) ان دکهنه (غ) وهک فره نسییان.

و د زمانه کوردی ده دیارترین دهنگ گوهارتن د نیتبهره زاران ده (ث) و (و) نه، کو (ف) دروئی کرمانجیه و (و) زارین دیبه کوردی، یا گرنه نه نهقه به لئ نه وه ههر یهک دبیزت: نه ف دهنگه ژ بی دی هاتییه، بی ی راستییی

بزانت (تشتی گرنگ د جودا کرنا زاران دا ئەوه هەر کەسێ پێ دناخت د کووراتییا
دلێ خوه ده پێ دهست کو زمانی وی زمانی دروسته، و زاری و بیه پێ ناخنجی، و
پێن دی ژ ری دەرکەفتینه، و ههژی ترانه پێ کرنینه).

دا هەر یهکی دگهل گومانا وی بهیلین و دو هزرتین ههقدژ بهرچاڤ کهن: جگهرخوون
د پرتووکا خوه ده (ئاوا و دهستوورا زمانی کوردی) دبیرت: د سۆرانی ده (وه) شوونا
(قه) دگری. چاوا خوبا دکی (قه) د کۆکا خوه ده (وه) یه لێ پاشی بویه (قه). ههم
سینۆری مه. ترک و فارس و ئهرمه ن ژ ی (وه) ب (قه) گۆراندنه - ل ۱۸۰-.

ئه م دزانین جگهرخوون چامه بیژ (هوزانقان) ی گهلێ کوردی بی بهقل و ههقرک
بو، لێ هندی کوور خوه بهردای نیف دهریا تاشۆپ و خهباتی هند کوور نه داکهقت بو
دهریا زمانی لهو ئەڤ بریارا وی پر و پر ساده یه، چونکی (ڤ): کرمانجی جودایه ژ
یا ههڤسینۆرتین گهلێ کورد... هیقی ئەوه بکارم ڤی یه کێ رۆهن که م.

هزرا دی یا بهرهڤاژی ڤی، هپژا جه مال نه بهز د پهرتووکا خوه ده - زمانی
یه کگرتووی کوردی - چایا بامبیرگ، گۆتی یه: (ئه م دوو دهنگه... به زۆری له
جیاتنی یه کدی به کار ده برتین، له کرمانجی ی ژووورو دا (V-ڤ) و له کرمانجی ی
نیهوهراست دا (سۆرانی) وهک (و)؛ دهنگی (ڤ) له باری فۆنۆلۆژی یه وه کۆنتره له
(و)...

ئهڤی بۆچۆنی یهک کیماسی ههیه ئەو ژ ی ئەوه (ڤ) نه ههردهم بهرانبهر (و - W) یه
ئانکو (و) براکۆنسۆنانت.

بۆ نمونه:

* سڤک - سووک (Sivik- Sûk)

* نقیسی - نووسی (Nivîsî- Nûsî)

* شڤک - شوول، توول (Şivik- Şûl- Tûl)

*** نششت - نوشته (Nivišt- Nušte)**

تیشل، تیشکل - تووکل، توپکل...هتند.

ئەفە بەک و یا دووی ئەوه نه هه می (و - W) بینه سۆرانی د کرمانجی دا (ث - V) ن، به لکو د کرمانجی دا (و - W) و (ث - V) دگهل بهک ب کارتین ئینان وهک دو دهنگین جودا و خوسهر - گهرچی گهلین ههفسینور - ترک، ئهرمه ن و فارس - هه می (و) بینه براکونسۆنانت (W) (ث - V) د دهنگین و ئەفە به جودا هبیا کرمانجی ژ فان زمانان و ئەفە به ئەز پال دايم کول رهه و ریشالین (ث) بگهرم.

ههلبهت ئەفە وئ راستیبه ناڤه شیرت کو هندهک دهقه رین بچووک (ئهوین ل ژیر باری زمانی فارسی) گهلهک (و - W) ان دکهن (ث - V) نهخاسمه ل کوردستانا ئیرانی و بهرهقاژ ژی هه نه.

هوسا دیار بوکو د کرمانجی دا (و - W) و (ث - V) دو دهنگن و دو تیپ نه بهک تیبه و یا دی دهنگی وئ وهک زمانین ههفسنور، و ئەفە وه ل مرۆقی دکهت مرۆف هزرا چاڤیکهک دیرین بکهت بو ئەفان ههردو دهنگان. ئانکو ئەم دی گرین کو بهری زار د زمانی مه ده پهیدا بن ژ دهنگهک کهفتتر وهگره رایه و ژ بهر کروکین جیوگرافی، رامباری، بندهستی... ئەف دهنگه بویه دو دهنگین نیزیکی بهکدی.

ئەفجا لسه رقی بنستری مه ئەف دیواره دانان:

۱- گهر مه گۆت (و - W) بوینه (ث - V):

ئانکو (و) کهفتتر بت ژ (V). د قی سهروهه ری ده مه (و - W) د کرمانجی ده نه ددیت، و ب هزاران په یف ئیرۆ دا جودا ئینه دهنگاندن، وهک:

* وار، وهه، دهوین، دهوار، داوی، رهوین، لاو، جهو، وهج، وان.....هتند.

و خونددهواری هیژا دزانت گهر مه (و - W) | هندهک ژ فان په یفا کر (ث - V)
دی واته یهک دی دن، وهک:

* دهو - دهف.

* داوی - داخی (دا ئه فی).

* رهوین - رهفین.

* وان - فان.....هتد.

لهو ئهف هزره ل سه ر به فریبه و زوو - زوو ل بهر تیریتزا راستییی دهه رفت، گهرچی
وهک من گوتی ل هندهک دهه رتین بچووک، جارن (و - W) دکهن (ث - V)، وهک:

* وه (و) - فه

* لاه - لاف.....هتد.

لی دوور نینه به ره فازی دروستتر بت وهک فی په یفی: ئور کو د کوکا خوه ده
(ثاقبه ر، ه، بوویه (ئور).

۲- (ث) و (و) ژ (ب) وهرگه راینه:

بههرا پتر ده نگید کوردی (ث - و) دکه فنه بهر انبه ر (ب) د فارسییا تازه ده. و
دهما ئه م هزرا سه لال بهر ماوهر دکه یین، مه رهم نه ئه وه کو ئه ف هه ر دو ده نگین کوردی
ژ (ب) فارسی وهرگه راینه، نه خیر مرزا من ئه وه دیار که م کو ژ (ب) | زمانه ک
که فنتر ژ فارسی وهرگه راینه، ئه فجا چ مادی، چ په هله فی چ ئا فیتایی.....هتد.
ژ ئا فیتایی (خشه ب) بویه (شهف، شهو) ... ژ په هله فی (بابه ک، بابه کان)
بویه (باش، باوک) ... لی ئه ف هه ر دو په یفه ب جوړه ک دی ژی دهینه خواندن
(خشه پ و پاپه ک) لهو دوور نیسه ژ (پ) وهرگه رابن، هه کهرچی (پ) و (ف)
هه فگورن، وهک:

* ژ ئاقیستا: هه پتا، بوویه: ههفت، ههوت.

* نه پته، بوویه: نه فی، نه وه... .

ژ په هله فی:

* تاپ، بوویه: تاف، هه تاف، هه تاو.

* خواب، بوویه: خه ف، خه و... هتد.

و تشتی ژ هه میان سه یرتر دی بینی تهف (ف) ین په هله فی، ئاقیستایی ل
پیشیا په یقان وهرگه راینه (ب) ژ بلی زاری (زازا)، وهک:

ئاقیستایی	په هله فی	کوردی
* فهنگوهی	فهیه	به، ب، ف
* فهرازه	—	بهراز
* فهفره	فهرف	بهفر، بهرف
* فاته	فات	با، بات، باد
* فیتاسی	—	بست
* فهریکه	فهرك، فهرك، فهلك	بهلگ، بهرگ
* فاج	—	بیژه (واته، وپژه)

لیستهک ژ په یقین په هله فی و کوردی دی بهرچا کین داکو گومانبر بن:

په هله فی	کوردی
* فهرك	بهرخ
* فهت	بهد
* فانک	بانک
* فههران	بههرام، بارام، بههرهه (ناف)
* فاز	باز، بازدان، فاز (زازا)، بهز، بهزین...

- * قیس، فس بسک
- * فچار بازار، باژار، باژیر، باجیر
- * فهانک بهانه
- * فریژتک براشت.....هتد.

ب هزرا من ئەف روودانه بهری ئیسلامی قهومییه، چونکه پشتی ئیسلامی
 بهره‌فازی قی یه‌کی قهومییه، ئانکو (ب) ل نیف و دوماهیکا په‌یشان وه‌رگه‌راینه
 (ث، و) ل گۆر زاران، وه‌ک:

- * قباء <---> که‌وا
 - * ضبط، بویه: زه‌وت کرد، زه‌قت کر.
 - * غضب، بویه: خه‌زه‌ف، غه‌زه‌ب.
 - * حساب، بویه: حه‌ساف.
 - * نقبه، بویه: نه‌قه‌ف.
 - * لبلاب <---> لافلاف، لاولاو، لینلافک. دوور نینه ئەف په‌یشه و لباد ژی
 کوردی بن و هاتبن ئه‌ره‌بکرن.
 - * لباد <---> لفا، لوباد.
 - * عید - عه‌قد - عه‌قدال، عه‌ودال.
 - * عبدالله - عه‌قدله، عه‌وللا.
 - * عبدالرحمن - عه‌قدره‌حمان، عه‌وره‌حمان.
 - * حبس - حه‌فس کر.....هتد.
- و تشتی مه‌ پشت راست دکه‌ت کو پشتی ئیسلامی قهومییه، ئه‌وه، کو تا‌کو
 ئیرو ژی ل هنده‌ک ده‌قه‌ران به‌رده‌وامه، وه‌ک:
 * سبه - سه‌ه.

* کابانی - کهفانی.

* دبی (دبیژت) - دخی (دقیژه).

* ببر - بقر.

* خراب - خراف.

* سه بونی، سه با (لأجل) - سه فا.

* هه بان، هه بان - هه فان.

* ته بایی - ته فایی.

و ل ده فورا ره واندری (ب) دکنه (و)، وهک:

* که باب - که واو.

* نایاب - نایاو.....هتد.

هوسا بۆ مه ئاشکرا بو کو بهری ئیسلامی دهنگی (ڤ) ل پیشیا پهیشان بویه
(ب) و قوناخا دووی پشتی ئیسلامی دهست پی کرپیه و تاکو ئیرو بهرده وامه کو
دهنگی (ب) ل نیف و پاشییا پهیشان بوینه (ڤ)، و هه لیهت روودانا دووی ب
بهرفرههی ل ههمی دهفهران نهقه ومییه لی کهس نکارت قه ومانا وی ماندهل کهت،
وهک: (بابهک) کو بویه (باڤ) و (باوک) لی (باب) ژی مایه.
ل قوناخا بهکی، دئ بینین، جارار دهنگین جودا بهک فورم ژی پهیدا کرپیه،
وهک: (بهر) کو تاکو ئیرو وهکی خوه د زمانی کوردی ده مایه ب واته یا (به رهه م،
ثمر) نهغه ژ زمانی په هله قییه. و (بهر) ب واته یا (عرض) ژ (قوئیری) یا
ثاقیستایی هاتییه، کو هه مان واته ددهت.

۳- (ڤ) و (و) ژ (م) هاتینه:

نهقی بهکی ژی گرۆقین ب هیز و جهگیر هه نه چ کهفن چ نوو.

ژ په یقین که فن کو (م) ئیرو (څ/و) تیتنه گوتن:

کوردي	فارسي	په هله ئي	نایستايي
زه ئي، زه وي	زه مين	ده ميک	* زه م
زځستان، زوستان	زمستان	دمستان	* زيمه
سڅوره (کرمانجی)	سموره	شموره	* —
بن بيڅ، بيڅه لهرز	بوم	بوم	* بوومي

د سه ر څي يه کي را گه له ک په يقین دی هه نه (م) مایه. وهک ئەشان نمونه ییښ

خواری:

کوردي	په هله ئي	نایستايي
مه رخ، مريشک، مامرک	مروو	* مرغه
مه ه، مانگ	ماس	* ماقه نگه
ئه هریمه ن، هه رمی...	ئه هرهمه ن	* ئه نگره مینو
زه مان، دهم	زه مان	* دهمان
مژ	—	* ميخ
مه هر، مه ر، مپير	متر، متر	* —

ژ په يقین نوو کو ئیرو به رانبه ر به کدی ب کار ده یښ ئه څه هه کن:

* دهم (سوران) - ده څ، ده و.

* ئمیر - ئقیژ، نوپژ.

* سموره (فارسی و سورانی) - سڅوره.

* نخامت - نخاقت (د کرمانجی ده).

* دروشم - دروڅ.

* توخم، تومک، توملوک - به رانبه ر - توڅ، توڅک.

* که مچ - (لیٹف) کہ فچ.....ہتد.

دیسا یا فنی یہ کئی پشتگیر دکت، وەرگه رانا دهنگی (م) د پهیقین مه ژ نهره بی وەرگرتین ده، وهک:

* سلام - سلاو، سلافا.

* ته مام - ته واو، ته فاف و ته مام ژى مایه.

* خیمه - خیفهت، خیهوت.

دیرینیا (ف) و وەرگه رانا وئ بو (و):

ماموستا حه سه نی قزلجی ژ زاردهف (به هار) دنقیست (واویکی تاییهت هه بوه، که نه مرۆ بیتر له زمانى نیمه دا نیه، نه و شاننهش که نه و اوه یان تیدا هه بوه، و اوه که یان کاتى به (ف)، کاتى به (پ)، کاتى به (ب)، کاتى به واوی عادى گؤراوه.

له زمانى په هله وى دا نه و پیته به شکلن (پ) نووسراوه و شکلیکی تاییهتی نه بوه. له ئیسلام دا واوی ناوبراو کاتى به (فاء) دهنووسرا و کاتى به شکلی واو. بهو (فاء) یان ده گوت (فاء) ی (اعجمی).. عه ره به کان سى نوخته یان له سه ره نه و (فاء) ه داده نا.

و پاشی ماموستا دبیترت وا دیاره نه فه هه مان (ف) اکرمانجییه.

گرۆقنى دی ماموستا محمد نه مین هه ورامانى پیشچاف کره کو د پرتووکا (یاره سان) دا کو ب زاری هه ورامانى ل کنار سالا ۷۷۰ کۆچی هاتییه نقیسن. د فنى پرتووکنى ده دهنگی (ف) دیار و ناشکرایه، ههروه سا دهنگی (فه) بویه (به) کو تا کو ئیرۆ هیژ د کرمانجی دال کاره ده ما دبیترتین:

* داڤ من = داب من

* بهر ب مال هات = بهر هت مال هات.....هتد.

بۆ نمونه:

هه ورامانیا ئیرو

دیو

دیوانه

جوانی

ئاواز

ژی شووه

کرمانجیا ژۆری

هاته ته

سه ره

ژی باقه، ژهژی فه...

پیکه (یوئه = بهک)

لھی

لیستی دی ژ چهند په یقه کین نا قیستی و هه ورامانیا ئیرو پیک هاتیبه:

هه ورامانیا ئیرو

وهرگ = گورگ

یوه = بهک

دوی = دو

نۆ = نه هه.....هتد.

که فنه هه ورامانی

* دیف

* دیفانه

* جۆفۆنی ی

* ئافاز

* ژیشوئه

که فنه هه ورامانی

* ئامۆفه

* سه روئه

* ژیشوئه

* یوئه

* لهنه

نا قیستی

* فه رگ

* نه یقه

* ده

* نه فه

خوهنده واری هیتا!

ئەف روودانە ب رەنگەکی نە ب یی دی د کرمانجییا ژۆری دە روودایە، وەک:

* کارفان - کاروان

* کەو - کەفۆک

* جفان - جوان

* رەفشت - رەوشت

* بەرەف - بەرەو یان بەر ب

* هافیش - هارویش

* ئەفر - ئەور

* دێف و دێفانە - دیو و دیوانە.....هتد.

کورتاسی (۱۱):

۱- بەهرا پتر بەری ئیسلامی دەنگی (ف) ل پیشیا پەیفان بویه (ب).

۲- پشتی ئیسلامی تاکو ئیرو (ل هەندەک دەفەران) دەنگی (ب) بویه (ف / و)

ل نیف و پاشییا پەیفان.

۳- دەنگی (پ) جارجار بویه (ف / و).

۴- دەنگی (م) ب تەرزەک نەریک وەرگەراییە (ف / و) نەخاسمە ل نیف و

پاشییا پەیفان.

۵- پشتی ئیسلامی و ل نیقبەرە سالیین ۶۰۰-۱۰۰۰ کۆچی زارین ژیرییا

زمانی کوردی هەمی (ف) وەرگیراینە (و)، هەلبەت ل ژیر کارتییکرنا فۆنەتیکا

زمانی ئەرەبی (ب تایبەتی)، ئەف وەرگەرانیە قەومییە.

ژێدەر:

- ١- کۆفاری کۆری زانیاری کورد - بهرگی شه‌شه‌م - ١٩٧٨، ١١٨ ل، ١٨٤
- ٢- زاری زمانی کوردی - محمد ئه‌مین هه‌ورامانی - به‌غدا - ١٩٨١ ز
- ٣- زمانی یه‌کگرتووی کوردی - جه‌مال نه‌به‌ز بامبیرگ - ١٩٧٦ ز
- ٤- سه‌ره‌تایبیک له‌ فیلوئۆژی زمانی کوردی - محمد ئه‌مین هه‌ورامانی - به‌غدا - ١٩٧٤ ز
- ٥- کۆفاری کۆر... به‌رگی دو، به‌شی دو - ١٩٧٤ القسم العربی - اصل الاکرد ولغتیه‌م.
- ٦- ناوا و ده‌ستورا زمانی کوردی - جگه‌رخون به‌غدا - ١٩٦١ ز
- ٧- الالسنیه - د. میشال زکریا، ط ٢ - ١٩٨٤
- ٨- فی علم اللغه العام - د. عبدالصبور شاهین - ط ٣ - ١٩٨٠
- ٩- چه‌ند فه‌ره‌ه‌نگین کوردی، وه‌ک:
- ا/ قاموسی زمانی کوردی - عبدالرحمن محمد ئه‌مین زه‌بیحی، به‌غدا - ١٩٧٩ ز
- ب/ الهدیه الحمیدیه فی اللغه الکرديه - ضیاء‌الدین پاشا الخالیدی، بیروت - ١٩٧٥
- ج/ فه‌ره‌ه‌نگی خال - محمدی خال - سی به‌رگ.
- ١٠- سترانی زارگۆتتا کوردا یا تاریقیی - ئۆردیخانێ جه‌لیل، به‌غدا - ١٩٧٧
- ١١- ئەف بۆچۆن و هزرین سه‌لال دئ راست بن گه‌ر زمانێ مه‌ تیکه‌له‌یه‌ک دیریکی دگه‌ل وان زمانین مه‌ دیار کرین هه‌بت، لئ هه‌گه‌ر وا نه‌بت ئه‌م دکارن وی وه‌ختی هزرا خوه‌ بگه‌ۆن و بابته‌تی مه‌ به‌های خوه‌یه‌ی هه‌قه‌به‌رکرنی دئ پارێزت.

* د کۆفارا کاروان، ژ(؟) دا به‌لاف بوویه.

ئەتیمۆلۆجیا چەند پەيغىن كوردى:

ئەتیمۆلۆجیا (Et molog) پشكەكە ژلیكسیكۆلوجیا (فەرھەنگناسی) ئوبیافا قى زانستی پەيدا بوون و وەرگۆھزىنا پەيشان دگرت، ھەرۆھسا ل پى چۆن و شروڤھەكرنا وان تا كو بن و بنكارىن وان پىن دىرىن خویا دكەت، دگەل دیاركرن و رۆنكرنا خزمانى و ھەقبەندییا پەيشان... ھتد.

وھك ئەم دزانن، زمانى كوردى، يەكە ژكەقنە زمانىن جىھانى، لەو گەلەك رەگىن ھندۆتوروی پاراستنە و پەيغىن ھەقپشك دگەل زمانىن ھەرە دىرىن وەكو سۆمەرى، ئەكەدى... ھەنە.

ھەژى گۆتنە، ھەر پەيشەك د ژيانا مەى رۆژانە دال كار بت، كوردییه، چ مە ئىرۆ ژ زمانەك دى وەرگرتىت يان ژمىژە، لى جانى مرۆقى پتر پەيغىن باب و باپىران وەرگرتىن دئەفىنت، لەو دەما ئەم دىتېژىن: مەر، مەشك، دەپ... ھتد. ھزر دكن كوردیينە و كەس ھزر ناكەت كوڤان پەيشان ھەقبەندى دگەل كەقنە زمانىن دۆلا ھەردو رۆوان Mesopotamia) ھەنە و ھەكەر بزانت ژى كوردى دەھژمىرت.

ھەرۆھسا دەما يەك بىژت: زكات، فترە، زىافەت، قەبر، بەرەكەت... ھتد، ئەم ھند تەنگاڤ و پۆسىدە نابن ھندى، دەما يەك بىژت: شەباب، سەبیارە، بەدەلینە... ھتد.

ژ ئالییهک دیشه و ب چافهک دی ئەم دنێرن پەییڤین وەکو: تەلەفزیون، رادیو، تریڤن، تەلەفۆن... هتد.

خالهک دی ههژی رۆنکر نییه، ئەو ژێ ئەوه کو مهرج نییه پهیڤ کوردی بت داکو بیژن: رهسه نه! به لکو دوور نییه زریژه (زردارشتی)، ئانکو وەرگیترا مانا پهیڤا بیانی بت یان ژێ ل سهەر قالبهک بیانی هاتبت دارێشتن، وەک:

- دیترۆک بۆ تەلەفزیون.
- دیارده یان دیارۆک بۆ (ظاهرة).
- ههلبهست بۆ (شعر).
- کهڤنه پهرهست جهای کهڤنه پهرتیس.
- توخم پهرهست جهای توخمپهرتیس.. هتد.

زمانی کوردی

یه که ژ زمانین رۆژئاڤا - ژۆرییا زمانین ئاری کو بشکه که ژ زمانین هندوئۆرۆپی. ئو تاکو نهو رۆن نه بویه کانی زمانی کوردیی ئیرو ژ کێژان کهڤنه زمانی مایه ئانکو رۆن نه بویه کانی ژ زمانی میتانی، کاردوخی، میدی... هتد، هاتییه یان نه، ههلبهت ژبو نه بونا چو تیکستین بهرفرهه ل سهەر قی بابه تی و کیمیا نقیسیینین کوردولۆجی دقتی باریدا. لئ ئەم دکارن بیژن زمانی کوردی ژ زمانین کهڤناره، چونکی گه لهک رهگین هندوئۆرۆپی پاراستنه و گه لهک پهیڤین ههڤبه ند دگه ل کهڤنه زمانین دۆلا ههردو رۆوان (میسۆپوتامیا) پاراستینه، وەک:

- رهگنی ستا Sta- دڤان پهیڤانده: راوهستا، وهستان، وهستیک... هتد.
 - دو: ب ئیتالی دوی، ئنگلیزی تو، ئورسی: دڤان فره نسی دو... هتد.
 - ههروه سا پهیڤین: برادر، ئیک، ههفت، نهه، ماک، پس، دۆت... هتد.
 - ل فر ئەم دئ ههک پهیڤین بیانی ئین کو دهریازی زمانی مه بونه، وەک:
- ژ فارسی: نایاب، وهرزش، ئابرو، دهرباره، ئاته شپه رهست... یان پهیڤین لسهر قالبی

فارسان هاتين داريتشتن، وهک: توخم پهرهست، خواست (جهای داخواز) رهگه زه پهرهست... هتد.

ژ ترکی: ئیپراخ، کورپه له، قاجاغ، یان پاشگری (چی)، وهک: چاچی، قه هوهچی، سۆلچیبیان ژی پاشگری (لی)، وهک: زاخۆلی، ماردینلی... هتد.
ژ نارهبی: کو پرانییا وان په یقیتن دینینه، وهک: حهج، زکات، زیافته، رکاعهت، سلاف، عهرهفات، تهلقین... هتد.

ژ کهفنه زمانین دولا هردوو رووان:

سۆمهری: مهله (فانی)، ناقار، ئار، مهر، من، شکارته، کهلهک (دهرف، بهلهم).
ئه کادی: مهشک، مسکین، تورجومان، کهباب... ههژی گوته کوئهف په یقیتن زمانین کهقنار (سۆمهری) ههژی ل دوو چۆنهک کوورترن، چونکی نه دووره، ههقتوخم بن.
په یقیتن نو هاتنه دنیف زمانه مهده، پتر تیکه له دگهل ته کنۆلۆجیا هه نه، هه کهر چی جارن خه لکی ژ خشیمییان کیم کورد پارتیزیان ژی ژبو خوه بایی هه نهک په یقیتن زمانین داردهستان بکار نانینه، هه کهر چی مه بهرانبه رین وان هه نه، وهک: (روبع) جهای چارتیک (یازی کر) جهای نقیسییان هندهک دبیتن: شه باب جهای خۆرت، گهنج، لاو، جحیل، تۆلاز...
بابه تهک دی گرنگ هه یه ئه و ژی تیکه له دگهل په یقیتن مری، نیف مری و په یقیتن زیندی هه یه، وهک ئه م دزانن زمان وهک هه زیندییه کی، وهراری دکهت و دبیتاژۆکا خودا دکهفته بهر داسا گهۆرینی چ بهرهف پیش چ پاش. هۆسا زمان دگهل دیرۆکی دگوهه رت، وهردگه رت، ددهت، دستینت ژبیر دکت و هه نهک په یف دمرن و سیبه را وان دمینت.
بۆ نمۆنه (خودا فنه ند) بهس د هندهک قه ولین ئیزدیان ده دمینت یان (بابزه ر) ئانکو یهک ژ خه لکییان (نهی) ب مانادادا ئه ردی.. ههژی گوته بکاروی وی دقان ئیدیۆمانده مایه وهک: دانا، هلنا، فه نا، لیتنا، رانا...

گیتو: ئەف پەيشە ژ پەيشەك كەفتەب مانا زفراندن و وەربادان ھاتیبە و نوکە ژى فەرتزەك ب وئ مانایى مایە د پەيشا (گیتو) دە و ھەقبەندى دگەل بیتن (بیتن، بیتن... ھەبە. دۆت و پس ئەفانە دو پەيشین كوردى بیتن كەفتن و بەس ل ھندەك كوژیتن كوردستانى ل كارن و ل دەفەرتن دى د پەيشین لیکدايدە مانە، وەك: پسمام، دوتمام، پسمیر... جادی: (جادو، یاتو، جازى...) ئەف پەيشە ب مانا سیتەربەند، بەس د سترانانده مایە. ژ پەيشین مە نو دارتشتین، كوژار، فرۆكە، ریباز، ھوزان، ھەلبەست... و ھندەك پەيشان مە ل گۆر ھەوجەبى مانا وان گوھارتیبە، یان مانا بەك دى ژى دايبەبى، وەك: شەرەنپخ، بەرھنگار، پیتكۆل، بالەفې، كار... ھتەد و ئەفى بابەتى پتر تیکەلى دگەل سیمانتیکى ھەبە، لەو ئەم ل دووڤ ناچن.

ئەتیمۆلۆجیا چەند پەيشان:

۱- ەور، ھور، ەفر...

دزمانى سانسکریت دا (ئەبرا، ئەبیرا) ھەبە، كوژ (ئاب - برا) ھاتیبە ب مانا ھلگرتن و برنا ئاقتیبە كو ھەقبەندیبەك زمانكى دگەل پینغەمبەر، رینجەبەر... ھەبە، كوئیرو د كوردیدا دبه ھنبەر ئاقتیبەر.

د ئاقتیبە: (ئاقرا) ھە.

بەھلەفى: ئابەر.

بلوچى: ھەور...

ھوسا دیار دبت كورەھ و ریشالیین وئ ژ ئاڤ و بەر ھاتنە و دیار دبت كوئاوایی ئەفر،

ئەور دروستترن ژ ەور، ەفر.

۲- هلر، هسته، هلسه...

نم دزانن پیشگر (هل -) مانا بهرژور، سلال، ژیههل... ددهت، دمینت (ۆ)، (سته)، (سه).. دقهولان ده په یقا هل وهستان ههیه ئانکوراهستان ئەف ژى ژ پیشگر (هل -) و په یقا وهستان پیک هاتییه ب هزرا من ئەف تهرزین سلال هه می ژ (هل وهستان) سفک بوینه...

هل وهسته -- هلۆسه -- هلۆ

ههروهسا فۆرمی ههسته و ههلسه بیان ژقی فۆرمی دهرکهفتنه بیان ژى ژ فۆرمی (هلستان) کوژ (هل -) و (ستان) کورگهک هندۆتۆرۆپیه، دهرکهفتنه.

۳- بهر:

په یقا بهر چهند مانایین جودا د زمانى کوردیده هه نه، لى پرس ل فر ئەفه: ئەرى ژ دیر زه مان وهره ئەف مانا هه بونه؟ دا ببین!

(بهر) = رهخ، تهنشت، دۆر، کنار... وهک:

د په یقین بهراف = بهراف، بهردهر، بهرمال و بهرى مالان، بهرى گوند... هتد. ئەف ژ په یقا ئاقیستایی (بهره) هاتییه کو ههفتوخما په یقین هندۆتۆرۆپیه (Præ, (Preî)... و دیاره فۆرمی دیرین کو ب دهنگی (ب) بویه زمانى مه پاراستییه (بهرى گوندی).

(بهر) کو بهرانبهر درتۆاهی رادوهسته (= عرض) وهک:

بهرى پاتهی، بهرى سینگی... ژ په یقا ئاقیستایی فۆئیری، فۆورا هاتییه.

(بهر) وهک دقتی ئیدیۆمیده دخوی:

کره بهر خوه بیان بهر و پشت، ژ (قهر) هاتییه ب مانا سینگ.

(بهر) ب مانا بهرهم ژ په هلهقی بی گهۆپین مایه.

(بهر) = بهرد، کهفر... ئەفتی ههقه ندییهک دگهل (بور) زمانى سۆمه ری هه به.

ل فرهڙيه چاقه کي ل په يفا که فر بدین. وهکو ئاوايهک تاييه تي زمانې کوردي باراپتر دهنگي (ښ) ل پيشييا په يفاڼ ودرگه رانه (ب)، لي هه که ر ل پي پيشگر هاتېن پتر ماینه يان ژي هه ځدهنگي وي مایه، بؤمونه:

- بژارتن - هه که ر مه پيشگر (ځه -) لي زيده کر ځه بژارتن ژي په يدا دبت و ئهوا خه لک دپيژن ځه وژارتنه و ئه ښ يه که وال مروځي دکهت کو بيژت، بژارتن دکوکا خودده ځژارتن بويه...
ئول گوزر ځي تي ديتني ئه م دکارن بيژن (که ځر) ژ (که -) ئانکو (مه زن، گوره... دگهل (به ر) هاتييه و هه که ر ئه م دياروکا سه لال دگهل که ځر بگونجيين دي ديار بت کو په يفا به ر ژ (ځه ر، ځر... هاتييه!

هه لبهت دوور نينه (بور) سومهري ژي هه ر ځور يان ځه ر... بت چونکي تاكو نهو ځدهنگين په يځين سومهري ب دروستي نه هاتنه خواندن.

۴- پار، پترار:

د ئاځيستادا جهای سال په يفا (يار) هه يه کو ئيرو د زمانې ئه له مانيدا مایه (Jahr) ئو ئنگليزي (Year)... ب هزرا من ئه ښ (- ار) کول پاشييا پار پترار تي هه ر ژ (يار) په يدا بويه، دمینه (پ -) و (پتر -). هه که ر چي پتر وه کو په يځه ک خودسه ر و دگهل (- ار) مانايه ک رون ددن (ساللا پتر!) لي (پ) دگهل پار هند روژن نينه، لي هه که ر ئه م هنبهري پاشو پيش بکين، پچه ک رونتر دبت.

۱- (پا + ش؟!) - (پي + ش؟!) - (پ - يار).

۲- (پا + ش) - (پا + يار).

هه لبهت ئه م ب دروستي نزانن کاني پاش يان پيش په يځه ک رووته يان ليکدايه، لي ده ما هنبهري په ي، پي، پشت... دکين، پتر کيله هيبا ليکداني پيځه دمينت، له و ب هزرا من پار ژ پا + يار/ئار هاتييه و دگهل ده مي سځک بويه -- پار.

ژێدەر:

- ۱- قامووسی زمانی کوردی - زه‌بیحی - به‌غدا ۱۹۷۹.
- ۲- فه‌ره‌نگا کوردی - جگه‌رخوین - به‌غدا ۱۹۶۲.
- ۳- فه‌ره‌نگی خال - م. خال - سین به‌رگ.
- ۴- ژ که‌له‌پووری مه‌ی که‌فتنی زمان (ب ئاره‌بی) - به‌غدا ۱۹۸۰.
- ۵- فه‌ره‌نگا و بیسته‌ر (ئنگلیزی) - کیشقه‌رتین یه‌کگرتی ۱۹۷۳.
- ۶- وشه‌ی زمانی کوردی - د. ئه‌وره‌حمان حاجی مارف - به‌داغ ۱۹۷۵.
- ۷- زانستی گشتیبه‌ی زمان (ئاره‌بی) دو سوسور - به‌غدا ۱۹۸۵.
- ۸- زمانناسی (ئاره‌بی) - میشال زه‌که‌ریا، بیروت ۱۹۸۲.
- ۹- سیمانتیک (ئنگلیزی) کریستال - ئنگلستان ۱۹۸۵.
- ۱۰- فیلسوفیا زمان (ئاره‌بی) - جه‌رجی زیدان - بیروت ۱۹۸۲.
- ۱۱- دبارا زانستی گشتیبه‌ی زمان دا د. شاهین - بیروت ۱۹۸۴ (ئاره‌بی).
- ۱۲- سه‌ره‌تاییک له‌ فیلولوژی زمانی کوردی - محمد ئه‌مین هه‌ورامی - به‌غدا ۱۹۷۴.
- ۱۳- کۆفارا زانکۆ (ئاره‌بی) - ز - ۱۰ تیرمه‌ه ۱۹۸۰ - میسل.
- ۱۴- کۆفارا کولیجا په‌روه‌ده (ئاره‌بی) ژ ۱ س ۱ به‌س ۱ - ۱۹۷۹.
- ۱۵- رۆژی کوردستان - ژ ۱، ۳-۴، به‌غدا ۱۹۷۱.
- ۱۶- کۆفاری کوری زانیاری کوردی ب ۶ س ۱۹۷۸.
- ۱۷- کۆفاری کوری زانیاری کوردی ب ۲ ژ ۱ س ۱۹۷۴.

* د کۆفارا نوخوازی ژ (۲) ۱۹۹۲ دا به‌لاش بوویه.

تیب یان پیت؟ پیداچونہک نئیمؤلوجی

زمانان ل وی باوہرتیہ کو ہر زمانہک ل سہر دہمہک دیار رنگہک کۆک و کاملانییی
ہیہ و دگہل پیٹاژۆکا میٹروویپ و جفاکی زمان ژی دہیتیہ گوہورین و ئەف گوہورینہ ل سہر دو
تہوہران دقہومت. تہوہری خومالی ئانکو زمان دناش خوہ دە مانا پەیشان دگوہورت یان
مانایین تازہ دستینت یان فہرپژ و دارشتہکین تازہ پەیدا دکەت... ہند و تہوہری دی تہوہری
ستاندن و وەرگرتنی ژ زمانین دہرامی (بیانی)... و ہەردەمچ ئەو کاملانا مە باس کری کہفتہ
دەستوداری کہفتہ لەفتی ہینگن ئیک ژ فان ہەردو تہوہران دکەفتہ کاری و کاملانییا زمانی
و سەنگا وی دیارپیزت... داکو کەس بەرہفاز دگۆتین سەلال نەگەت من دقیت بیژم کو د چو
جاران زمانی لاتینی و زمانہک ہندۆکین سۆر ل ئەمریکا ہەفگورین ئیک نەبوینہ، لی کانی
چاوا زمانی لاتینی تیرا خودائین خوہدکر، وەسا زمانی ہندۆکان ژی تیرا وان دکر، ہەلبەت د
وختەک دیارکری دە و ئەقہیہ مانا کاملانییا زمانی ل سہر دہمہک دیار، ب گۆتہک دی
زمانی شکەفتنشینان تیرا ژبارا وان دکەت و یی تەلار و پالاسنشینان ژی تیرا وان دکەت.
لی، باراپتر دگہل پیٹاژۆکین زمانین پیشکەفتیتیر (ہەلبەت ب خودائین خوہ) فەدرژنہ زمانین

دی، نه خاسمه ل سهر ئاستی پەشقان. بۆ نمۆنه بەری نفیسین پەیدا ببت کەس هەوجە ی پەشقا تیپ نەبو، لئ دەما نفیسین پەیدا بوی ئەف پەشقه ژ ی بخودرا پەیدا کر و چ جەهئ نفیسین گەهشتیی ب رەنگەکی نە ب یئ دی ئەف پەشقه گەهشتی، لەو پەشقا سۆمەری دوب (D u b) نھۆد هەمی زمانین زیندیده مایه و یەک ژوان زمانان زمانئ مە یه.

گۆتەک پیتقی:

ل سەری سالتین هەفتییان و نەدوو رە بەری هینگئ دا بيشهک گەرم ل سەر ئەتیمۆلۆجیا تیپ و پیت هاتە کرن و پاشی بوو گینگەشە و گەهشتە قەرەشئ. لەو هیترا سعید ناکام د بەرسقا د. مارف خەزنەداری دە گوتئ: «وہکو بیہوئ بە خوینەرانی بسەلمینئ، کە ئا و شلە و ئاگر گەرمە. بەلام ئەم لە سەردوو لاپەردی گۆفارەکە تەقەلای دا پیتچەوانەئ ئەوہمان تئ بگەیینئ، وانا ئاگر گیا یئکی بۆنخۆشە» و پاشی ب گەرمی دیترت: «لەبەر خاتری چاوی کالی تیسۆسی گریکی پیتی خۆمان ناکەین بە تیپ». هەلبەت ئەقە هەمی ژبەر ہندی بو کو د. خەزنەداری تیپ جہای پیت پەسەند کر بو... و تا کو ئیرۆ ژئ ئەف هەقیرە یئ ئاخی قەدخوت!

تیپ و پیت د زمانئ کوردیدە:

تیپ د زمانئ کوردیدە، ئیرۆ، بۆ چەند مانایان ل کارە ژ وان (حرف Letter) کۆمەک، کۆم سینۆردای و ئاشکرا، جزیری دیترت:
میر و کرمانج ل هۆلان قەدەرەک وەستانە
لئ دنیقئ صف و تیپ عەرەب هاتنە جەنگ
و تیپ تیپ کرن، بەند بەند کرنە، و پیت د کرمانجییا ژئیریدە بۆ (حرف) ل کارە، هەر وەسا
مانا خیر و بەرەکەت ژئ ددەت (ژنەکا ب پیتە) و ہندەک جہای پیت دیترن (پیتا ناگری).
و تیپ و پیت ب مانا (حرف Letter) چیرۆکەک خوەش هە یه و هەژئ لئ راوہستانئ یه:

ماموستا حهسه نئى قزىلى ديبىت: [«دپ - دپ» ي بابلى به قهلب بو «پيد» ... به لام كه هيندى كهس به ماناي حرف به كاردىن، وشه يه كى يونانييه، نئه سله كه ي T pos] و نازانم چاوا زمانه كه ژ خواه رازى خواه قايىل دكهت كو دپ بو به پيت و به رى هينگى نه بو به تپ!

تپ ژ كووه هاتيه:

ئاشكرايه سو مهربان نفيسين ئافراندييه و نهۆ هزرهك ب هينز هه به كو سو مهربى خه لكى باكسورا دولا ههردو رۆوان Mesopotamia) (وادى الرافدين) و سو مهربان په يشا دوب (Dub) دگوتنه وان ته پكىن ته قنى ئه وين بو نفيسينى ب كار دئيان و پاشى ئه قى په يشى و هه رار كريبه و مانا نفيسينى ژى دابه و پاشى دوسار (Dubsar) گوتينه ده بنفيسى كوژ دوب = دهپ، ته پك و سار = نفيسى هاتيه داريشتن. و دگوتنه فيرگه هئى ئى دوبا (E- duba) ئانكو مال يان خانى ته پكان كو په يشا دبستانا كوردى ب دروستى جهى وئ دگرت هه كه ر ژئ و هه رار نه كريت ب گوهورينا دهق و دهق.

* دزمانى ئه كادى و بابلى ده بوويه دوپى و يان دپ، هه ليهت ئه وان يه كسه ر ژ سو مهربى و هه رگرت بو.

* د ئيلامى ده (دبى) هه به.

* د سانسكريتى ده (دبى).

* د په هله قى ده (دبى و دوپ) هه بون و په يشين ده بىر (دپشه ر) و دبستان ژئ داريشتينه.

* د لاتينى ده (T pus) هه به ب مانا موز، وينه ... و نهۆ به رماييكا وئ ده مى زمانين ئورؤپيده مايه.

* د گريكى ده (T pos) هه كوژ كارى (T pain) هاتيه ب مانا كوتان، ليدان، ته پشاندىن ...

* د ئاره‌بى دا: طبع، دغه (الكتاب) و كتوب... طبع: (ع) لى زىده كرىنه و (ت) قهله و كرىنه و دغه: دهنكى (پ) كو د ئه‌ره‌بىده نىنه گوهرىنه (ف) ودى (په‌نگانا) په‌هله‌فى كرىنه فنجان: كتوب: بى دهنكى (ك) هر هه‌مان په‌يشا سۆمه‌رى دمىنت و زمانزانه‌ك ئه‌ره‌ب دىيژت: به‌رى مانا (كتوب) تى كۆلان بو.

ژ فى رىزكرنى ديار دبت كو ته‌فايا زمانىن سه‌ره‌كىين جيهانى دوبا سۆمه‌رى، ب ره‌نگه‌كى نه ب بى دى وه‌رگرتىنه و ئەف راستىيه ره‌وا دبت هه‌كه‌ر ئەم ژبىر نه‌كه‌ين كو سۆمه‌رىيان نفىسىن ئافراندىيه. ل فر پرسىاره‌ك ره‌وايه: ئه‌رى دوب؛ دوب گه‌هشتىيه هه‌رچار گورنىين جيهانى و نه‌گه‌هسته مه كوردان؟ كو نه‌به‌س ئەم جىران بوين لى گرۆقتىن تازه ديار دكهن كو سۆمه‌رى ژ چىايين مه داكه‌قىنه ده‌شتا دؤلا هه‌ردو رۆوان. مه كوردان نه‌به‌س ئەف بخوه هه‌يه به‌لكو مه بىن كه‌فتتر ژى هه‌نه، دگهل وه‌رارا وان.

۱- ده‌پ: پارچه‌يه‌ك دارى تراشىيه (لوحة، لوحة خشبية او...) ده‌پى دارى، ده‌پى ربهان، ده‌پى بىستانى (مشاره).

۲- ته‌پك: هه‌مان مانا (دوب) سۆمه‌رى ددهت.

۳- ته‌پسى، ته‌پساند: به‌ره‌ف (T pain) گرىكىشه دچت، هه‌روه‌سا ته‌پسى: ته‌پشانده ژى هه‌نه دگهل ته‌پشك و ته‌پشۆك.

۴- ده‌بىر و ده‌بستان يان دبستان: هه‌ردو ژ (ده‌ب) هاتىنه دگهل پاشگرىن خومالى (- وەر، - ستان).

۵- تىپ و پىت.

۶- ته‌پ: ته‌په‌ك لى دا و ئەفه ژ كار دروستكرنا ته‌پكان په‌يدا بويه و ته‌پ ته‌پ دهنكى لى دانىيه.

دهرکار:

ژ فئی گینگه شی ديار دبت کو تپ ژ دوب، دپ، دپی... ودرارکریه کو د توخم ده ته پکین ته قنی بون نه وین باب و باپیران ل سهر دنقیسی و پاشی هیشتا ودرارکریه مانا نفیسین دایه. د قوناخا دوماهییه ده مانا (حرف) گه هاندییه یان تیپین چاپکرنی کولیدان تیرا هه یه (T pe). لهو ب هزرا من تپ هه کهر مه ژ کئی وهرگرتب چو ژ فئی راستییه ناگهورت کو بنه کوک و ژیدهری وئی زمانئی سۆمه رییه و پیت سهروبن کرنا تیپه، ئانکو پیت بو (حرف) تشتهک نووتره ژ تپ.

و خالا گرنگ د فئی بابته دی ده نه وه زمانئی کوردی تۆمارهک پيشکهفتنا فئی په یقی پاراستیه کو هندهک هه ره چه رخین (دوب) سۆمه رییه و هندهک دی ودرارکریه:

۱- ته پک، ده پ، ته پ = په یقین ده ستشپیکینه.

۲- ته پسی، ته پشی = قوناخا کارینه ئانکوژی هاتینه دارشتن.

۳- تپ، پیت، ده بیر، دبستان... قیناخا دوماهییه نه.

و خالا ژ فئی ژی گرنگتر نه وه کو زمانئی مه جهی شانازی و سهره رازییه ده ما نه ف رهه و ریشالین دیرین پاراستین و ل دوماهییه فهر دبیم بیژم: مانا فئی دهرکاری نه نه وه کو پیت خه له ته یان نه کوردییه، لی دیارکرنا راستییهک میژووییه و دیاروکا سهرابنویونا په یشان ده می زمانان ده به لاقه و مه گه لهک نمونه یین دی ژی هه نه، وهک:

نک: کن

نال: لا

نیری: رینایی

براشت: بژارت... هتد.

ژبدهر:

- ١- بدايات الحضارة فى وادى الرافدين - مجله كليه التربيه - جامعه البصرة ع١٤، س١، ١٩٧٩. ص ١٩٥.
- ٢- كؤفارى كؤرى زانيارى كورد، ب٦، ١٩٧٨.
- ٣- قاموسى زمانى كوردى، زهبيجى، ب٢، ١٩٧٩.
- ٤- جورجى زيدان، تاريخ اللغة العربيه، بيروت.
- ٥- جورجى زيدان، الفلسفه اللغويه، بيروت.
- ٦- طه باقر، من تراثنا اللغوى القديم، بغداد ١٩٨٠.
- ٧- كؤفارى رؤزى كوردستان ژ١، ٣، ٤، ١٩٧١.

زمانی کوردی د رهکهها ههژارییی ده

وهک ئەم دزانین زمانی کوردی یه که ژ چقی ئیرانی ژ بنه مالا زمانین هندۆ ئوروییی و نهو گومان نه مایه کو زمانی کوردی زمانهک سه ره به خۆیه، خودان یاسا و شه نگسته یین خوه سه ره. لی هه زمانهک زیندی دگه ل پیتشاژۆکا دیریکی کار دکهت و کار لی دهیتنه کرن... ئاشکرا و رۆهنه کوردستان زمانین سی کیشوه ران دگه هینته ئیک ژبلی ژ دیر زه مان وه ره ری یا گه رۆک و بازرگان و کاروانییانه دنیتبه را رۆژهه لات و رۆژئاقادا ئەقه ژتالیه کی فه ژتالیی ديقه، دینی ئیسلامی (کو زمانی عه ره بی پتیرایه) و ژیر دهستییا ئوسمانی و سه فه وییان... هتد، جههک ئاشکرا و دیار ل سه ره به ره ری دیریکی زمانی مه هیه، لی مانا قی چه ندی نه ئەوه قان زمانان (عه ره بی، ترکی، فارسی) کار ل زمانی مه کر به و بهس، به لکو به ره قازی ژی قه ومیییه و یهک دکارت بنیتر قان په رتوکان:

- ۱- معجم الالفاظ الفارسیه المعریه - السید ادی شیر - بیروت ۱۹۸۰.
- ۲- گوشاری کوری زانیاری کورد - ب ۲ ژ ۱-۱۹۷۴ لا ۲۸۰ کورد و سه ریخۆیی زمان - هه ژار.

۳- هه‌مان گوشار ب ۶ سالا ۱۹۷۸ ل ۱۱۱- کار لئ کرنا زمانین بیانیا ل زمانئ کوردی - ع. ئاکره‌بی.

ل قان سالا فه‌ره‌نگه‌ک ترکی-ئه‌ره‌بی ده‌رکه‌فت نئیزیکی هزار و پینج سه‌د به‌ره‌ره‌ان (المعجم التركي-العربی) بغداد ۱۹۸۱-۱۹۸۲ باوهر ناکه‌م تو به‌ره‌ره‌کی بیینی خوهروو په‌یفتین ترکی بن لئ ب سانا‌هی دکاری به‌ره‌ره‌ان بیینی یه‌ک په‌یفت تنئ ژئ ترکی نه‌بت دسه‌ر هندئ را زمانئ ترکی زمانه‌ک زیندی و ب نا‌ف و ده‌نگه! من دفتین بیژم زیندیاتی نه‌ ب په‌یفتین خومالییه، زیندیاتی دمینییت ل سه‌ر ملین خودانین زمانئ... و ئەف به‌ره‌مه‌ ب په‌نگه‌کی نه‌ ب یه‌ک دی ئەفئ راستیی به‌گه‌م دکه‌ت (بو زیده‌تر زانینی بنیره‌ په‌رتوکا - زمانئ یه‌ک‌گرتووی کوردی - جه‌مال نه‌به‌ز بابیترگ ۱۹۷۶ ل ۷۶ و ۱۰۹) چاوانئ بت نا‌ف و ده‌نگئ زمانین کنار کوردستانئ، ترکی، عه‌ره‌بی، فارسی، و ده‌سه‌لاتا ئەقان گه‌لان و ال گه‌له‌ک نیف - رۆشنیترین کوردی ژئ کریبه‌ کو چ ده‌ما په‌یقه‌ک کوردی د زمانه‌ک ژفاندا دیت ئیکسه‌ر بی ئیک و دو دئ شه‌کره‌کئ شکینت و بیژت: ئەف په‌یقه‌ بیانییه!! ئانکوژ که‌قنه‌په‌رتیسی و بی باوهریا خوه‌ نکارن باوهرکه‌ن زمانئ کوردی (وه‌ک هه‌ر زمانه‌ک زیندی) دده‌ت و دستینت.

ل ئەفئ ده‌لیفتی دئ هنده‌ک ژ ئەوان په‌یقان رووچا‌ف که‌م و هیقیدارم بکارم ژ ره‌ه و ریشال ده‌رینم و کوردینییا وان خویاکه‌م:

ژ ترکی: گه‌نج، ق‌رال، کار، نه‌رمین، کۆله، ئاشخان...

ژ عه‌ره‌بی: زیره‌شان، ته‌مراندن، فییل، که‌واندن، مالنج، فه‌رکاندن، مه‌هاندن، کاب، سوبلا‌ف...

۱- گهنج:

دبټرن په يشه ک ترکیبه!؟ ټنگلیز دبټرن (Young) و یا ههژی گوټنی دهنگین (گ، ج) دهه می زمانین جیهانی دا ب هه ف تین گهوپین، نه فجا گهر گهنج په يشه ک هندوټوروی بی زمانین ترکی چ ژئ یه؟

۲- قرال:

راسته مه بهس په یفا قرال هه یه و ترکان ثقافه ک په یف ژئ دارپټینه لئ نه شه راستییی نانخیمت کو قرال په يشه ک ناریه و هه ف تخما (گره و پاشگری (ال) وه ک په یفا چنگال کو ژ چنگ هاتیبه .. د زمانین گریکی دا په يشه ک نیزیک هه یه نه و ژئ (کره یون) ه (Kreion) کو ژ هه مان رهکی هندوټوروی پیک هاتیبه (کر-گر.. و ههژی گوټنییه دهنگین (گ، ک، ق) پر پیک تین گهوپین و فهرهنگا ویستهر په یفا (Kreion) دانایه بهرانبهر (Si) یا سانسکریتی کو هه ف تخما (سهر) ا کوردی یه.

۳، ۴- کار، نهرمین:

ب هزرا من نه ف ههردو په يشه ههژی پیداچونه کا کویر نین، چونکی دیاره کار ژ کرن، کردن، که ردهن، دهسکار، دارکه ر... هتد، هاتیبه (کرار = کار) و ژبو په یفا (نهرمین) دی بیژم ژ (نهرم) و پاشگری (ین) هاتیبه و هک: گورگین، چهرمین، سه برین. نه فا دوماهیکی ژ په یفا عه رهبی (صبر) و (ین) پیک هاتیبه ټانکو نه و که سی بیهنا مروقی پی دهیت.

۵- کۆله:

ئەفئى پەيئى ب تىركى (قول) ددەنگينن و مه (قولبخان) - وه دياره - ژ وان وەرگرتييه، ئانكو ئەم دوچارى پەيشە كېتەنە هەردو زمانان بۆخو دروى كرىيە... لى ئەز بباوهرم دى كارم كوردينييا وى ئاشكرا كەم... ل دىرزەمان كۆله هەبوون (بەندە، بەنى = عەبد) و وەك ئەم دزانين قوناغەك ژيارا مروفقا يە تىيى ژ خودان و كۆله يان پىتك دەات، ئەف كۆمەلە ل سەر ملين كۆله يان بو، خودان يان مالخۆئ تەنا و بەتال بو هەندەك كەسپين دى ژيرا ئەرد دكىلا، دكۆلا، دچاند و دچنى و بو دادنان سەر ميژى، بەلكو جارن بەرددانه دەقى ژى... و ب من پەيئا (كۆله) ژ (كۆلهك) كورت بويه يان هەر (كۆله) يە ژ كەفن وەرە. ژ پەهكى (كۆل + هەك يان -ه) پىتك هاتىيە كو پاشگرتين (هەك، ه) ناغى بکەرى دروست دكەن و گەر ئەف هزرە دجەئ خودا بت دى بت پەيشەك هندۆ - ئورويى كو هەفتوخما (Colon) (مستوطنه، مستعمرة) يە و ب لاتىنى (كۆلونوس) ئانكو جۆتیار - ئەفانە ژ پەيئا (Colere) هاتىيە ئانكو كۆلا، كىلا...

۶- ئاشخان:

ئانكو خوارنگەه، مەتبەخ (مطبخ) راستە تىرك تىقائەك پەيئا ژى دادرتىن، لى يا درست ئەوه ترکان ژ فارسى يان كوردى وەرگرتييه، چونكى بى ئىك و دو (ئاش) پەهكەك هندۆ- ئورويىيە وەك هېژا (مسعود محمد) شروقه دكەت (بنيەرە: گوشارا كاروان ژ ۱۹- ۱۵ ل) ژ زاردەقى هېژاى (ئاش) دكەفن دا ب مانا هېك بو لى پاشى ب مانا خوارن هاتىيە كو پەيماندارە دگەل پەيئا (ئاد) ژ سانسكرىتى و (eat) ب ئنگليزى و ئەفە ژ كەفنه جىرمانا ژۆرى

هاتییه ژ په یفا (ezzan) کود ئه له مانای دا بویه (essan) د زمانی کوردی دا په یفا ئاش د ئه فان په یفا دا مایه: ئاشخان، کهرکهس، کهرگهس ب مانا (نسر) تین کوژ (کههرکه = طیر) و (ئاس) هاتییه کو مانا (واز خودر) ددهت (اکل الطیور) و په یفا (باسک) ب من وهره ژ (با + ئاس + ک) هاتی کو مانا (باخوهر) ددهت و ئهفه کارئ باسکییه.

۷- زیره فان:

دبیژن ژ (زره فان) هاتی ئانکو (زراع) ئه ربهی و پاشگری کوردی (فان)، ئه ری ودهیه؟ ئنگلیز دبیژن (Observe) ئانکو زیره فانی لی کر، چاقدیری کر.. هتد و په یفا (Preserve)... ئه فانه ژ پیشگری (ob-) و (pre) دگه (Servare) ب مانا پاراست، سه خبیر کر (بنیره سه خبیر (Servare) کورت کرمانج زیره فان ژ کهرتی (زیره) و (فان) پینک هاتییه و نه دویره ژ (زیره) و (وان)... ئانکو کهرتی پیشن (زیره - زیره) کهرتهک هندو-ئورووییه و نهو نه مایه د زمانی مه دا وهک (ئاش) کو هاتییه ئاشکراکرن، ئهفه هزرهک و یادی دویر نینه ژ (زاره فان) هاتیت و (زار) وهک ئه م دزانین وهک (ستان) مانا جهی ددهت وهک: گولزار ئانکو واری گولان...

۸- ته مری، ته مراندن:

دبیژن ژ ئه ربهی هاتییه (طمر) ب مانا فه شار، بن ئاخ کر... ئه ری بوچی ژ ته مار نه هاتییه ب مانا (تاری، ره شاتی.. هتد) و په یفا فارسی (تم = سواد، ظلمه، غشاء یصیب العین) کو هه قمانایه دگهل (ته مار) کوردی و ژ که فنه جیرمانا ژوری (dema) ئانکو تاریاتی) و ژ لاتینی (Teme)

= ل تارى يې، ب سه رگه رمى، ب گه زافى...) و سانسكربتى (tamas
ب ئەوان مانايان.

۹- فيل:

دبيژن ژ (فعل، افعال) ا عه رهبى هاتيبه!؟
و ئەز دبيژم په يقه ك كوردى توخمه، برايېن لاتين په يقا (Fallere) ب
كار دئېنان ب مانا: فيل، خاپاندى، پاشگوه ئېخست. و برايېن گريك دگوتن
(Phêlos) و (Fallere).

۱۰- كهو، كهواندى:

دهبيژن ژ (كى، كوى) هاتينه، ئنگليز دبيژنه سووتنى، كهواندى
(Cauter).. و ئەفه ژ گريكى هاتيبه (Kauterion) ئانكو ئاسنى
داخ كرنى و ئەفه ژ (Kaïn) هاتيبه ئانكو سووت، سووژاندى... دسه ر
هندي را مه ثقافه ك په يف هه نه هه مى گه رمى نيشان مه ددهن وهك: كهل،
قه لاند، (هتد... Calor, Calorie).

۱۱- مالنج:

برايېن عه رهب دبيژن (مالج) و په يقا كوردى درست تره و نيزيكتري
بنكارى په يقيبه، كوژ (مال) رهكئى (مالين، مالشتن) و پاشگري (نج)
پېك هاتيبه يې ناقى ئالافى درست دكهت.

۱۲- فەرکاندن:

ئانكو گەمراندن، فەمالين، پەرخاندن، پېرا ئانين و برن... دېئژن ژ عەرەبى ھاتىيە (فرک = حك، دلک)، دا دېئيرين: ئنگليزان پەيقا (Fricate) ھەيە، ئانكو فەركاند و ئەقە پەيماندارە دگەل كارى (Friare) = پەرتكاند، پەرتاند و فەرھەنگا (ويستەر)، بېرین ھەفتوخما وئ دانايە و ھەژى گۆتنى يە دېھرا پتر زمانين جيھانى دا دەنگى (پ) وەرگۆھزى يە (ف) و بەروفاژى قەومىيە ھۆسا كوردىنييا فەركاندن رۆھن و ديار بت.

۱۳- مەھا، مەھاند (مەھيا، مەھاند):

دېئژن ژ عەرەبى ھاتىيە (مەھى، مېھو = مسح، طمر... ب ھزرا من ئەف پەيقە ژ پەيقا (مەھ، ماھ، مانگ) ھاتىيە، چونكى مانا پەيقا كوردى جودايە ژ يا عەرەبى (يا كوردى: پچۆ پچۆژى چۆن) و يا عەرەبى: فەشارت، ھنداكر ژى بر و ل ئەقى دوماھىكى (محو الامية) ئانكو (نەھيلان، قركن) ل كارە و دى بېئژين: قايش مەھا يان مەھى و بۆ مروقى زەبۆن لاواز ديسا ل كارە.. كو وەك ھەيقى پچۆ پچۆ زراف دېە و دمەھە تاكو نەمىنە... ھتد.

۱۴- كاب:

دېئژن ژ (كعب، مكعب، تكعيب) ھاتىيە. د ئنگليزى دا (Cube) ھەيە ب مانا (مكعب) و ئەقە ژ لاتىنى (Cabus) و گرىكى (K bos) مانايەكا وئ مۆركا پشتى يە ھەلبەت ئەقە و پەيقا (كابك) ئانكو (مكعب) وەك: كاپكىن شەكرى، ھارىكارن كو ئەم بېئژين (كاب) پەيقەك كوردىزايە.

۱۵- سویلاڤ و سوولاڤ:

دبیژن یا ژ (سیل) و (ثاڤ) پیڅ هاتی! و مانا (سیل) ئانکو (لهی)، لیتی) و گهر وا بت مانا سویلاڤ ناده، بهلکی (لههیڅی ثاڤی) یه و راستییال رؤشبییران هندای بوی ئهوه نازانن مانا (سویل) چی یه؟ براینۆ سویل یان سوول ئانکو که ندال، که قری فراکه... و کوردان نفرینهک هه یه دبیژن: هه ی د سویله کئی دا چۆی!! ب هزرا من ئهڤه ژ تییکه ل کرنی دگهل فارسی پهیدا بویه، چونکی د فارسی دا (سیلاب) هه یه ب مانا (سیل، انحدار الماء...) لئی مه رج نینه چونکی د فارسی دا (سیلاب) هه یه، گهره که سویلاڤا کوردی ژی ژ وی بنکاری به... هتد.

ل دوماهیکی دئ ده رگه هه ک دی ڤه که یین، دبیژنی: هل که ڤتینن زمانان.. ئه و په یڤه نه، کو سه رڤه ب ده نگ و مانا ڤه وه ک یه کن، لئی بیانییه ژ بنکاری، ئانکو ب هل که ڤتن (مصادفه) وا پهیدا بییه.

هه لبه ت ئه ڤ بابه ته هه ژی رامانه کا کویر و دویرن بۆ هه ر که سه کی دا بگه هته وی باوه ری کو نه مه رجه په یڤه په یماندار بن ئانکو هه ڤتوخم بن گهر ب کیله هی و ماناڤه وه ک هه ڤ بن ژی، دا په یڤین خوه ریژکه یین:

ڤه که: ژ پیڅگری (ڤه) و (که) شپوهیڅی فه رمانی یی کارئی (کرن) دگهل په یڤا عه ره بی (فک) و هه ردو وه ک هه ڤن لئی توخم و دیریکا وان جودایه.

ڤله ستین: تا کو ئیرو ژی کورد هه نه دبیژن (ڤله ستینی) ڤله ستان ئانکو وه لاتئ (ڤله هان) وه ک کوردستان، ڤره نگستان (ئوروپا). وه ک ئاشکرایه په یڤا (ڤله = المسیحیون) و (ستان) پاشگره مانا وه لات، ئه رد دده ت، هه روا (ستین) ژی ره ه کئی ستاندنه و دگهل ناڤی مانا (محتل) دده ت و گهر ئه م نه

پشت راست باین کو ناڤی فلهستینی ژ دینی عیسای کهڤنتره و ناڤی ملله ته کی بول ویری دژیا دا بهری هزرا خوه دینه سه لاهه ددینی و خاچار تیزان ...

داسهر: و ئەڤ په یقه ژ پیشگری (دا) و (سهر) پیک هاتییه ب مانا کریار کرن بهره ب وی جهی وهک: دابه، دابن... و په یقا عهره بی (داس)، یدوس) ئانکو په ست، دهوسانند.. ب من وهره په یقا (داس) و (دهوس) کوردی ژی هه ژی ل دویف چونه کینه. ئەم دبیرم ئەڤه په یمانداره دگهل په یقا کوردی په ستان ئانکو (دایه ستان) بویه داقه ستان و رهه کی فی دئ (داوهس) بت کو سڤک بییه (دهوس)، و په یقا (په ستان) ههڤتوخما په یقین ئنگلیزی (Pressure, Press) هه ژی گوتنییه (پهس) پی، پا، په، پی... یه.

گرافی، گراف: دفارسی دا (گرامی) هه یه ب مانا (عزیز، مکرم)... کورد دبیرن گرانبه دا گرافی بی (کن وقورا لتکون محترما او مکرما) کو پر وهکی (کرم، کرام) ین عهره بییه، و په یقا هیتا لوقمانی دوجاری من کری ژ ئنگلیزی (Latrine) کو ژ (Lavatrina) هاتییه و ئەڤه ژ (Laverø) ئانکو شوش و (Latrine) جوړهک ئەده بخانی یه، ئەڤه پر وهک ههڤوکا کوردی (لیترین) هه کو ژ (لی دپین) سڤک بییه و دیاره چو په یمانتین دپریکی دناقبه را وان دا نین گهر چی ههردو په یف ژ زمانین یهک بنه مالینه و په یقا (Barber) و (به ره) کوردییا ئنگلیزی ژ په یقا (Barbe) هاتییه ب مانا (په) یان (په دین) و یا کوردی ژ (به رپر) هاتی یه.

^^

دنیقبهرا کوردی و سۆمهريدا :

ل ئی دوماهیین هندهک مامۆستا و زانایین کورد ئەف بابەتە دانا سەر بەرکێ و هەریه کی ل گۆر شیاننا خو تینکفەدا و شروقه کر، لی بی دەرکار و دوماهی مایه .
ب راستی ژمیژە من هندهک په یفین هه قیشک د پرتوکان دا ددیتن، لی من دگوتە خوہ تشتە کی هیتساییه نه خاسمه بابکالکین مه دگه ل هه ف ژبیانه، لی دهما چافی من ب هندهک دارتشتن و دهستورین زمانێ سۆمهري که فتی هزرا من که فته قوناخه ک دی و دهما پرۆفیسورا هیژا پاکیزه خاتون دخی باریدا چەند بابەت بە لاف کرین و من دگه ل هندهک مامۆستایان دا بیش کری ئەز قایل بوم کو پیدقییه ئەو تشتی ل بهر دست بە لاف کهم، هه ل بهت ئەف بابەتە دی پتر وه کی کۆم کر نه کی بت ژ فه کۆلان و پید اچونی، ئانکو هزر و بیرین پسپۆزان دی رووچا فکه م دگه ل بۆچۆن و هزرین خومالی .

*** د هه فتینا ما بزاف دا به لاف بریه**

*** سۆمهري کینه؟**

تاکو ئیرو زانا یه ک دل نه بوینه دبارا بنه کوک و توخمی سۆمه رییان دا، هندهک دبیتن ژ

رۆژھەلاتا ژۆری نانکوژ پانافیتن ئاسیا ھاتینە، ھندەک دی دبیژن ژ خواری ھاتینە؛ درئ یا ئاقتی را، و ل قتی داوی، نەخاسمە سالیئە ھەشتی ھەنەک زانایان پرسی: بۆچی ھەمی ھەزدکەن سۆمەری بیانیئە؟ بۆچی خۆ جھ نیان؟ ھەلبەت کانئ ژبەر چی میژووژان ھەزدکەن کو سۆمەری نە خەلکئ میسۆپۆتامیانە بابەتەک دی یە، ئەوئ بقیئت بلا فەگەرپت ھەر پرتوکەک دیرۆکا سۆمەرییان، دی بیئت، تشستی ھەژئ ل پئ چۆئئ، ئەوہ کو سۆمەری خۆ جھئ بن.

دپرتوکا (شونارتین دۆلا ھەردو رۆباران) دە کول بەغدا ب نارەبی ھاتیئە وەرگێران، تیدا ھاتیئە، کو پەرسگەھەک ل ژۆریا ئیراقتی ھاتیئە دیتن گەلەک درۆقتین ھەفیشک دگەل پەرسگەھتین ئوروک ھەنە. و مامۆستایەک دی، پشستی باسئ کۆچ کرنا سۆمەرییان کری و نیشانیئ دیرۆکی روچاڤ کرین دگەل وەکھەقییا شەھەرستانییا بەری دیرۆکتی ل قوناخا ھەسونە، سامرا و حەلف دگەل یا سۆمەرییان ل قوناخین دەسپێکتی، دنقیست (.... ب گۆتتەک دی ئەم بەردەوامییا مللەتین بەری دیرۆکتی ل دۆلا ھەردو رۆباران د سۆمەرییان را دبیین و ئەوان ژ ژۆریا وەلات کۆچ کریئە ژیری و لی ئاکنج بوینە...).

ھەروەسا ھندەک زانا ھەزدکەن کو وەلاتئ سۆمەری ژئ ھاتین چیاستانە ژبەرکو سۆمەریان زەگورات (زقورە) چئ کریئە، و ئەو ھەزدکەن ئەو چیا دکەئە رۆژھەلاتا ئیرانی!!؟

ھەلبەت مە مافئ پرسی ھەیە، ئەرئ بۆچی ئەو چیا، نە چیاپین کوردستانیئە؟ ئەقە یەک، خالا دی کو قتی یەکتی بەگەم دکەت ئەوہ مللەتئ کاشۆ (کاشی) نیزیکی چار سەد سالان ئیراق ستاند (ئەو بخوہ خەلکئ کوردستانیئە) و چو گھۆزین نە ئیخستە ژیا نا سۆمەرییان، نەبەس ئەقە، کاشۆیان پەرسگەھتین سۆمەرییان ئاڤاکرینە و جھتین خوداڤەندتین سۆمەرییان پیرۆز دکرن. ئەرئ ھەکەر تیکەلی و ھەقەندییەک کوور دنیتقەرا وان دا نەبابە دا مللەتئ کاشۆژیان و شەھەرستانییا سۆمەرییان وەک خوہ ھیتلت یان گھۆرت؟

ئەم ل گۆر فنی دابیشی دگههین هندی کو، بارا پتر سۆمەری ژ ژۆریبا ئیراقی کو کوردستانه بهرهف دهشتین خواری کوچ کرینه و لیکۆلینین زمانی دی فنی راستیی پهژین.

* زمانی سۆمەری:

سۆمەرییان دگۆته خو (KI-En-GI) و دروشمی قرالین وان (Lugal-Ki-En-IG) ئانکو قرالی سۆمەری و ئەکه دییان و زمانی وان نیزیکی (۱۶۰۰) سالان هاتییه نفیسین، ژ کنار سالا ۳۵۰۰ ب. ز تا کو ۱۹۰۰ ب. ز، و هوسا قوناخین وی پشک دکهن: ۱- دهقتین دیرین (Archaic texts) (۳۲۰۰-۲۶۰۰ ب. ز) ئەف دهقه ب نیشانین (Rectographic) هاتییه نفیسین و هند قهزه نجا ریزمانکی تیدا نینه. ۲- دهقتین که فنه سۆمەری (۲۶۰۰-۲۲۰۰ ب. ز) ههروهسا دبیژنی سۆمەرییا کلاسیک: که فنه دهقتین سۆمەری (Old Sumerian texts). ۳- دهقتین نوو سۆمەری (۲۲۰۰-۱۹۰۰) ئەف دهقه ل ژیر کارتیکرنا زمانی ئەکه دی بون، لی سۆمەری هیشتا زمانهک زیندی بو. ۴- دهقتین سۆمەری ئەوین دیندارین بابلی ل هزارا دووری و یهکی نفیسین، ل وی دهمی سۆمەری زمانهک مری بو، و ئەف دهقه پری خهله تینه و ب کار لیکۆلینین ریزمانکی ناهین.

* هندهک په یقین هه فپشک:

۱- (A, la) = ئاڤ.
 ۲- (A m a) = ماک، دایک، ژبلی په یفا (مئ) و پيشگرئ (ما). د ئاره بیدا (ام) مایه.
 ۳- (Ab - Ba) = باب، بابۆ، باوک، دئاره بیدا (اب) مایه.
 ۴- (Bar - ra) ئەف په یفه دئاره بیبا ئیراقیدا هه به د کوردیدا د جه نجهر کرنیدا

مايه (بهرا) ئانكو بۆ دهرقه، ههروهسا پهيشا (پهري) وهك پهري گوندي و پهراڤ = بهراڤ
ههقبه نندن.

۵- (Bur) = بهر.

۶- (Dagal) ئانكو پان و بهرفرهه كو ههقبه نندا دهقره، دهر، دهرفه.

۷- (D u m) ئانكو كور يان دووندهه (ابن، جيل، ذريه) كو ههقبه نندا دووندهه،

دووف. دوم...

۸- (D u b) = دهپ، تهپك، تيب.

۹- (Darugu) = تراقي.

۱۰- (Dugan) دگوتنه كيسكي، نهخاسمه ئهوي پاره دكرني كو نه دووره ههقبه نندا

(دكان) بت.

۱۱- (Engar) = هنجار، ههقجار، هندهك هزر دكهن ئهڤ پهيشه سۆمهرييان زي ژ

مله تهك ژ خوه كه فنتر وه درگرتيبه دبېژني (فرا تي بيتن پيشين).

۱۲- (Esgar) يان (Ishgar) دگوتنه كاروبار و ئيشي توفچيني يتي.. و دگوتنه

زنجيرا كارهك ئهدهبي زي وهك (ئيشگار گالگاميش) ئانكو شاكارا گالگاميش و نه دووره

ههقبه نندي دگهل (شكارته) ههبت كو ئه و ئه رده ئهوي سه پان بۆ خوه دكيتل و دچينت.

۱۳- (G u) = گوشه، كوژي، سوو.

۱۴- (G) كوور، كوورهه.

۱۵- (Gu - Zu) كورسي، كورس.

۱۶- (Ga - Da) = كه تان.

۱۷- (Gal) = كال، (گال) دكوكا خوهدا مانا مهزن ددهت وهك (Lugal) ئانكو

قرال، شاه (L u) ئانكو مرۆڤ، ميتر، زهلام و (Gal) مهزن، كال.. و تهقرا مانا مرۆڤي

مهزن ددهت كو بهرانبهر پهيشا كوردي كاله ميتره. گالگاميش: كهل گاميش = گاميش مهزن.

۱۸- (Gu) (کول) ژ کولان ب مانا خهرتانندن و رهویرتن تی.

۱۹- (Hia - Sa) = خهس.

۲۰- (iK) ئەف په یقه یه که ژ نیشانین دیارکه د سۆمه ریدا ب مانا (نەرد، جه)

هاتییه کوهه قبه ندا (جه، جی، جیگا، جیهان، گیهان، گهه) ئیرۆ دکوردیدا مه پر ئەف نیشانین دیارکه هه نه، وهک: گیا، دار.. ئانکو دهما ناغی تشته کی دبیژن ئەفان په یقین نیشانده دگهل دبیژن، وهک: داره روو، دارگوز، داره نوک، یان گیا حیشر، گیا گهورک.. هتد.

۲۱- (Kala) = که لهک، به لهم، گه می.

۲۲- (Ku)r کۆه، کۆیو، کووقی - سۆمه ریبیان دگۆته نەردی بیانیان (Ku) کو

مانا دهقه ددهت و ئەف په یقه تاکو مسلمانی ژی هاتی مابو.

۲۳- (Ku - du - nu) = کیل، کیلی، که نار، ئەفه بهرک بو دادنان تخووبی

زه قبیان.

۲۴- (Ma - lah) (ملاخ) = مه لهفان، په یقا سۆمه ری ژ دو په یقان پیک هاتییه

(Ma) = به لهم، که لهک.

(lan) = هاژۆت و ته قدا مانا (به لهم هاژۆ) ددهت و دناره بیدا بویه (ملاح).

۲۵- (Masen Ka) یا (Mas - Kak - en) = مسکین.

۲۶- (Man) یان (Mina) = من (ئالافی پیقانی)، باتمان.

۲۷- (Mar) = مه پر، مه پیتل.

۲۸- (M) جیناخی (من) ل دهما دیرانی ئانکو (بی من)، (بی مه).

۲۹- (M) جیناخی (مه) ل دهما دیرانی (تملک) (بی مه).

۳۰- (Nita) = نیر، ئەف ژی نیشانا نیر دیارکرتی یه.

۳۱- (Nagan) = نه جار، شه هه زایین زمانی سۆمه ری دبیژن ئەف په یقه ژ زمانی

فراستی بیین پیشینه.

۳۲- (Tam - gar) = تجار، من گهلهک جاران هزارا هندئی دکر، ههکههر (تجار)

مه ژ نارهبی وهرگرت بت، بۆچی مه ناوایی کۆمی وهرگرتی به؟ ههلهبهت هندهک

کورد دبیتن (تتجر) کو تیکهلی دگهل (تاجر) نارهبی ههیه.

۳۳- (Udun) ئیتون.

۳۴- (Uru) سۆمهربییا دگوته گوندی و شههری ئورو و ئەف زاراقه دگۆتته ههر چهند

مالهکین ئاکنجی ل جههکی و جاران دگۆتته هندهک کۆخکین نیتزیککی یهک،

ههقهبری وار، ههوار... بکه.

(KAPRU, e - duurra) ئانکو واری گوندییان (المستوطنات الريفیه) کو

ئیرۆ ئەم دبیتنێ کهپر، ههژییه بیتزم د نارهبییا ئیراقتی دا مایه (کبره).

۳۶- (Ut u) مه گهلهک پهیف مانه کو تیکهلی دگهل رۆژ و گهرمی ههنه، وهک:

تاف، تا، تهب، تی، ئیتون.

۳۷- (Zu - A) ئەف ژێ د پهیفا (Zu - A) دا ههیه ئانکو زان - زانین.

۳۸- (Zu) ئەف جیناقتی دیرانا کهسێ دووی یه ب مانا (ئێ ته) کو د هندهک زارین

کوردیدا (ژۆ) ههیه ب مانا (بۆ).

۳۹- (Gud) = گا. گۆلک.

۴۰- (e) = ئەف، ئی، بی، بنیره: ئیرۆ، ئیسال...

۴۱- (Emas) = ئەفان (م --- ث) دهستورهک کوردی یه.

۴۲- (Ra) = بۆ، ژتیرا، دگۆتن (En - Lil - ra) ئانکو بۆ ئەنلیل یان ژ ئەنلیل را.

۴۳- (Ar) ئانکو ئار، ئارد، هیرا، هاری و دهما دوباره دبت ئارنار ئانکو نارهیتر = ناش.

* هندەك دارپشتن:

د سۆمەريدا، ھەروەسا د كوردیدا، ھەكەر مە بقییت ناخی بکەری (اسم فاعل) دروست كەین دی نافیەکی ئینین و بنکاری لی زیدە کەین، وەك: (Malah) مالاخ = گەمیقان، گەمیھاژۆ، بەلەمقان، كەلەكھاژۆ، مەلەقان.

ئەف پەیشە ژ دو كەرتان ھاتی یە، پەیشا (M a) بەلەم، كەلەك و لاخ (Lah) ئانكو ھاژۆ، ھاژۆت و تەقدا دبت بەلەمھاژۆ (بەلەمقان).

* (Bur - Gul) ئەف ژى ژ (Bur) بەر، كەقرو (Gul) ئانكو تی كۆلا، خەرتاند، رەویشت... و تەقدا مانا ئەوی د بەری دكۆلت یان د شكیئت.. د دەت. (بەركۆل).
* (Dub - Sar): (Dub) = دەپ، تەپەك و (Sar) = نقیسی پیک ھاتییە كو مانا دەپنقیس (نقیسەر) دەت.

(A - Zu).. ژ (A) = ئاڤ و (Zu) = زان - زانین پیک ھاتییە ئانكو نۆشدار..
دختور.. ب ھزرا من خوییزانك یان خویئزانك تیکەلییەك ریزمانکی دگەل ھەپە.
(ئاڤزان).

ئەف نمۆنەیین سەلال بەسن كو بۆچونا مە جھگیر بکەن و ھیت ھەنە.

* **ھندەك ئالاڤ و ھەڤەك (رستە) جیناڤین دەست نیشانکرنی (Demonstrative Pronoun).**

* (E) = ئەف، د كوردیدا ھندەك جیناڤین دی ژى ھەنە كو جھن (ئەف) دگرن وەك (ئی) كو وەك یا سۆمەری یە، ئیسال، ئیرۆ، ئیشەف.. ژبلی ئەقی و ئەقی.

* (Be) = ئەو، ئەوی، ئەوی، ئەم دزانن (B) تیکەلی دگەل، (V) (W) ھەپە و پێشكەڤن ل فر رەواپە (ب -- ڤ -- و).

* (E m) = ئەقان. ئەف ژى پ نزیکن (م --- ڤ).

* (Bene) = ئەوان. ل فر وەکی كوردی نیشاننا کومی چزیە سەر (Be) (بی + نی = ئەو + ان).

ئەفجا دگوتن (Lu - E) ئانكو ئەف زەلامە، ئەف مرۆفە، يان مرۆفە ھە، زەلامى ھە. بئىرە فى ھەفوكا خوارى:

(Dumu - Lu - e - K - enSe)

ئەفان / يى، يا / ئەف / زەلام / دوندەھ.

و پىكفە دىن: كورين فى زەلامى ئەفەنە، يان ژى:

ئەفە كورين فى زەلامىنە يان دووندەھا زەلامى ھە ئەفەنە و ئەفە ب دروستى ھەفەكا سۆمەرە.

*** ھندەك پىر بەست:**

(Enlil-ra) = بۆ ئەنلېل، ژ ئەنلېل را.

(Dumu - Nin - Gir - Su - Ka - Ra) = ژ كورين نىنگرسورا.

بئىرە (ra) و (ژ - را) كوردى كول ھەمان جھى و ھەمان كارى دكەن.

(Nin - Gir - Su - ursag - Enlil - a (K) - ra) = ژ نىنگرسورا

قەھرەمانى ئەنلېل را.

(Uru - be) ئەو باژىر يان وى باژىرى.

(Uru - be - da) = دوى باژىرى دا.

(Uru - be - ra) = بۆ وى باژىرى، ژوى باژىرى را.

(Uru - be - ta) = ژوى باژىرى.

(Ra - Da) ھەفەرى (د - دا = تىدا، ژ - را = ژىرا) بکە.

ل دوماھىكى، نە خرابە ئاوايىن كوم كرىن د زمانى سۆمەرىدا رىزكەم:

۱- دوبارە كرنا پەيقتى: (Kurkur) (چيا چيا) = چيايان.

۲- دوبارە كرنا درۆشان (ھەفالنانشان): (DingirGal) = خودايى مەزن،

- (Dingir Gal - Gal) = خودایین مهزن (خودایین مهزن مهزن).
- ۳- (Ene): ئەف پاشگره ل هندهک جهین خودسه ر ل کاره.
 (Dngi r) = خودی (Dngiene) = خودایان.
 (Lugal) = قرال، (Lugalene) = قرالان، هنبه ری (ان-وین) اکوردی بکه.
- ۴- جارن بی نیشان (تهک و کۆم په یشن) وهک:
 (G u d) = (U d)u گا = پهز. هه لهت ئەف خالا دو ماهیکتی د زمانتی کوردی ژی
 دا به لاقه، کو هه ر نافهک تهک و کۆمه و بهس د هه فه کیتا تی جودا کرن.
 بو نمونه، ده ما دبیتین: (مرۆف) نه دووره مه رهم مرۆفهک بت یان گه لهک کو د هه فه کیتا
 خوبا دکه مرۆفهک هات (تهک) یان مرۆف هات.
 مرۆف هاتن (کۆم).
 د ئاره بیدا به ره فاژی قتی یه کتی تهک و کۆم هه ریه کی نیشان و دارشتنا خواهه نه، وهک
 (رجل و رجال، معلم و معلمون و معلمات).
 و جارن ب پتر ژ ئاوایه کی سۆمه ری بیان کۆم دکر، وهک دوباره کرن و (Ene).
 (D u m) ھا = (Dumu - Dum) کۆر = کۆران.
 (Dumu - ene) = کۆران.
 ۲- (En) = خان، (En - En) = خانان.
 (En - ene) = خانان.

*** ژێدەر:**

- ١- Introduction to the stud of ancient Languages - Univ. of Mosul. 1980.
- ٢- مجلة الجامعة - تموز ١٩٨٠ - جامعة الموصل.
- ٣- مجلة كلية الاداب - جامعة البصرة، ع ١٤ س ١ ص ١٩٥ (بدايات الحضارة في بلاد وادي الرافدين).
- ٤- اثار بلاد الرافدين - س - لويد - ١٩٨٠ - بغداد.
- ٥- العراق في التاريخ - الفصل الثاني - ١٩٨٣ - بغداد.
- ٦- بلاد ما بين النهرين - ليو اوينهايم - بغداد-١٩٨١.
- ٧- كاروان - كانوونى دووهم - ١٩٨٩ ژ ٧١.
- ٨- ليتكولينه وهيه كى زمانه وانى ده رباردهى ميژووى ولاتى كورده وارى. د. جمال رشيد احمد - ١٩٨٨. بغداد.
- ٩- روژشيبيرى نوئى ژ ١١٢ - ١٩٨٦.
- ١٠- ما يسمى بالدخيل او الاعجمى فى المعجمات العربية - الاستاذ طه باقر.

شەژەناندا پەيشان

نەدوورە ئەف ئافەك گران بت من لسەر فان بۆچۆنان دانای، لی ب گشتی،
تەرزەك لیكۆلینا تیکەلەبە ژ ئە تیمۆلۆجیا و لیكسیكۆلۆجیا دگەل
پیشنیازکرنە هەندەك پە یقیین نووبار و نووژەن، کوب دیتنا من ئیرۆ ئەم گەلەك
هەوجە ی فی رەنگی لیكۆلینینە.

۱- بنکاریان رەگن (رەس / رس):

جزیری دڤەر مەوت:

شوونا گولان (رەستینە) خار

و خانی دبیژت:

(رەسکین) دو عەدەد نەالی سەرکەش

رابوون ب هەواڤە هەردو سەرخواش

و گۆتیبە:

هەتا نەرز نەهلاک نابن نا (رەسکن) و قەنج و پاک نابن

و هختی (رسیا) و بوویە خۆشە و دی بقوتن ژبۆیی تووشە

و گوتییه:

نهو رهستیین حدیقه یا فوئاده معصومه، عفیفه، خانهزاده

یا. ههروهسا پئشه‌رسیا یان ره‌سیلا. دیسا د

۲- نه، نهی، نها... .

ژڅی بنکاری مه گه لهک په یف و ئیدیه م و فریز هه نه. و هندهک برا مرینه،

وهک:

نیشت، دانیشست، روونشت، دانا، رانا، فهنا، هل نا، تی وهرنا، لینا،

نهاد، نهی... سه به قهک ئیزدیان دبیت:

مه زه لا دور نژنی

بازی ژئ دبه یینی

کوند هات و شوونی دنهی

ئهف نهییه لجهای دادا، دانا.. هاتییه و ئهم دکارن ژ څی بنکاری هندهک

په یقان دارئین، هیقی ئه وه جهی خوه بگرن:

نهیار لسهر کیشا پرسیار به رانه بر (هبوط).

نهیارا باله فران = هبوط الطائرات.

نهیارا نه چار = هبوط اضطراری

نهگه = مهبط یان مدرج الطائرات.

۳- کهچ یان کهش:

کورد دبیتژن کهچ یان کهش کر، ئانکو نیشان نه هنگاقت و دبیتژن:

کاروکر یارین وی هه می کهچن. ئانکو خوه هرن، خه له تن نه وهک یین

خه لکینه... هتد.

و مه په یقا که شه فریت هه یه، ب هزرا من ژ (کهش = ئافر = ات - اد)

هاتییه ئانکو ئه وی کهچ- کهش هاتییه خولقاندن ئانکو خولقاندنهک ئه هریمه نی،

نه خاسمه (اد) د ئاقتیستایی بیته جهی (ی) یا پالقه دانئ دگرت.

و خیرخوازه‌کی په‌یښا که‌چړه‌و بۆ (متطرف) دارپژتیبیه و په‌یښه‌ک
کورديښاچه، لى نه‌هه‌مى (متطرف) که‌چړه‌ون له‌و ب دیتنا من که‌چوهر
سښکتره، هه‌که‌ر چى مه (قارى) ژى هه‌یه و که‌چ بخوه (متطرف)ه.

که‌چوهر = متطرف.

که‌چوهرى = تطرف.

که‌چوهرين ديندار = المتطرفون الدينيون.

که‌چوهرين چه‌پ = المتطرفون اليساريون.

هزر که‌چ = متطرف فکريا.

هزر که‌چى = تطرف فکرى.

٤- مى / ما:

ماک: جهای دایک ل کاره و وه‌کو څه‌رېڅا مانا یی بۆ کان و ژیدهری هه‌مى
تشتان ل کاره. بۆ نمونه هه‌که‌ر کانه‌ک زيرى بهیته دیتن، دى پرسن: ئه‌رى ماکا
وى ل کيفه‌یه؟

ئانکو کانا سه‌ره‌کى ل کيفه‌یه؟

ماده‌ک يان مه‌ده‌ک: گامیښا مى‌یه.

ماده‌ر: هه‌که‌ر چى پتر ل فارسی پی د ئاخښن، لى د کوردی ده‌هیشتا
مايه، بۆ دایکى کو هه‌ر ماکه، بنیره (Mothen) ئنگلیزان.

ماهو: به‌رازا مى‌یه و یی نیر ئیکانه‌یه و هنده‌ک دبیرن هرچا مى‌ماهی.

مه‌هین يان ماهین يان مایین: هه‌سپا مى‌یه.

مه‌یا: هه‌سترا ماکه‌ریبه ئانکو هه‌سترا مى‌یه.

و هنده‌ک دبیرن: مه‌هینی.

مانگ: مانگا، چیله که.

مه، میه، می: په زئی سپییی می یه.

و گه له ک جاران وه کو پیشگر بو دیار کرنا نفسی می ل کاره، وهک:
میکهو، میگورگ، ماکهر، مانگا... هتد. هه لبهت ئەف دیارده یا
دوماهییی بو مه ئاشکرا دکهت کو دوهختی خوده ئەف ناغانه بو نفسی
گیانه وهری دهاتنه ب کار ئینان ئانکو بو ههردوووان و پاشی دگهل وهختی
جودا کرن کهفتییی و نفسی نیر ناڤ بو خوه برییه وهک ههسپ کول دیر زه مان
بو ههردوووان ل کار بو و نیشانا نفسی (ا) و (ه) ژتیک جودا دکرن یان کهر
کو تا کو ئیرۆ ژئی: (کهرا مه) ل کاره.

ههروهسا کوردان قه زهنج ژ قئی په یقی وهگر تییه بو ناڤ کرنا تشتین نوو
دروست کرین، وهک: نیرامیک بو رهنگهک قومچان. و نیرامی کرن ژئی تیک
کرنه و نه دووره مه یان دن ژئی ههفتوخم بت هه کهر چی پتر نیزیکی مانیییه.

۵- دۆت / خوشک:

دۆت په یقهک هندۆ-ئوروپیییه و ب رهنگه کی نه ب یی دی د هه می زمانین
قئی بنه مالی ده هه یه، دکوردییا مه ده ب تنی ل باکوړا روژه ه لاتا کوردستانی
مایه و ل ده قهرین دی کچ، کهچ، کیژ، قیز، کناچه.. جهی وی گرتیییه و نهو
وه کو په یقهک برامری ل کاره د هندهک په یقین لیکدایده، وهک:

دۆت قام = کچا مامی، کچ مام.

دۆت میر = کچا میری.

دۆت ئاغا = کچ ئاغای.

دۆت بادان = دووندهها کچا بادی.

دای دۆت = دبیژنه پهزئ خومالئ تیژک هاتینه راگرتن و پهزئ جهلهبی
نه که قتییه ناف.

و ئیرو ئەم دکارین سوودی ژ قئ وەرگرین بو نمونه:
دۆتانی بهرانبه (بناتی) چ بو جلکان چ بو تشتین دی.
دۆتین بهرانبه (عذراء) کو ئیرو کچا کچین ل کاره.
ههروهسا د فارسی ده خواهر ههیه و د کوردیده هه مان فۆرم وهکو (خوار) مایه:
خوارزا = زادهیی خوشکی و دگهل قئ فۆرمی برامری فۆرمین جودا-جودا
مایه: خوه، خوشک، خوهیینگ، خوشک... ئه ری کهنگی ئەف فۆرمانه
پهیدا بوونه و چاوا؟ مخابنی ئەم نکارن بهرسقا قئ پرسئ بدهین چونکی
گه له ک فهقه تیان و فه مان که قتییه نفیسینا زمانئ کوردی.

نیر و می د زمانێ کوردیده

بیگومان نیر و می یاتی، د کۆکا خوهدا، دیاردهیهک سروشتیییه کوب ژبانێ و زان و زیدهبوونێ شه گریدایی به، و ئەقی دیاردی پاشی رهنگدایه زمانێ مرۆقی ژێ، و تاكو نهۆ بارا پتر ژ زمانین جیهانی ئەف دیاردهیه ب رهنگهکی نه ب یی دی پاراستیییه چ ب رهنگهک سفک وهکی ئنگلیزی چ ژێ ب رهنگهک بهربهلاف وهکی زمانێ ئه ره بهی کونیزیکییی ل دو ریزمانان دکهت، یهک بو نفشی می و یا دی بو یی نیر.

دکهفنه زمانین ئیرانی ده ئەف دیاردهیه گهلهک ناشکرایه بخوه ئەو زمانین دبێژنی فارسییا کهفن و ناقین ژێ، کو دبێژن زمانێ فارسی ژێ وه راکریه ئەف دیاردهیه پاراستی یه... لئ دبارا زمانێ کوردی ده، ب دیتنا من دو فاکتهران رۆلێ خوه ههیه، ئیک: کهفناری، دو: دووری و نیزیکی ژ کارتی کرنا فارسییا تازه.

ل گۆر گۆتتا پرۆفیسور قه ناتێ کوردۆی، جار دین بو یه که مین کهس باسێ ئالاقین نیر و می د زمانێ کوردیده کرین، ئەوژی ل سال ۱۹۲۲ (ریزمانی کوردی - ل ۶۹) پاشی زمانانین کورد ب درێژی ل سه ر نقیسی یه، بو نمونه: پرۆفیسور قه ناتێ کوردۆ ئەف بابته پشک کریه سه ر نقشی می و نیر و

ههڤيشك و په يڤ لسهر ههرسى پشكان ليكڤه كرينه (ريزمانى كوردى - ك.
ك. كوردوييڤ - ۱۹۸۴ ل ۶۹-۷۲).

هپژايران كاميران به درخان و س. شقان د زمانى كورد ده، ددهرسا دوويده
باسى بابه تى نير و مى كرينه و په يقين كوردى ل سهر ههرده و نفسشان
به لافكرينه و ليسسته بو دانايينه، بو نمونه:

ناڤين ههژمارى نير دانايينه... هتد (ك. به درخان، س. شقان زمانى كورد
- دهرسا دوويهمين). لى محمد امين ههورامانى د پرتوكا (سهره تاييك له
فيلولوژى زمانى كوردى ده - به غدا ۱۹۷۴) نفس د زمانى كوردیده كريبه نير
و مى ووشكه نا و (Neuter) و به هه شتى س. ب. تاميڤى دريزمانا
كوردى ده نفيسييه كود كرمانجى ده نفس نير و مى و نيوترا له (دوزايه نده)
لى د سورانى ده: نير و مى، دولايه و بى لايه نه و نمونه بو ئينايينه... هتد.
هه له به ت ئه ڤ كارين زانستى جهى ريز و قه درگرتنينه لى ب ديتنا من قافارتن
ب ڤى رهنكى لاوازه هه كهر نه بيزم مرؤڤى د خاپينت، چونكى هه كهر مه گوت:
ناشتى كچى منه يان ناشتى كورى منه، ژ ئاليسى ريزمانيتشه چو ناهيتته
گوهورين و هه كهر مانا كچ و كور هم نه زانين هم چو جارن نزانين كانى ناشتى
نيره يان مى يه. بنيره ڤى هه ڤوكا هه ڤيشك:
- ناشتى شاگردىكى زيره كه.

ل ڤر كه س نكارت بزانت كانى ناشتى نيره يان مى يه، نه خاسمه، ناشتى
نه بوويه سه رناڤ و هپشتا، پتر درؤڤه.
بو نمونه ب كرمانجيا مه:

- ناشتى شاگرده كا زيره كه (بو مى).

- ناشتى شاگرده كى زيره كه (بو نير).

- ناشتی شاگردهک زیرهکه (بۆ ههردووان).

ب کورتی و ب دیتنا من باشتره فاقارتن و پشککونا نفسی دزمانی
کورديه ب قی رهنگی خواری بهیتهکرن:

۱- نفس ژ ئالی سروشتیه.

۲- نفس ژ ئالی ریزمانیه.

و نفسی سروشتی دهه می زارین کورديه هیه، ئانکو ئهف تهزه ژ هه می
زارین کوردی دگرت، لی نفسی ریزمانکی کیم دزانی کرمانجییا خواریدا
(سورانی) دهیته دیتن و پتر درووقی کرمانجییا سهری و هندهک زارین دی یه.

۱- نفسی سروشتی:

ل قی تهززی ئه م دکارین نفسی می و نییر، دو ئالی و بی نفس ژیتک
فاقیرین.

۱- می:

۱- سه رناقین نفسی می یی مرۆشان: سوڤگول، زین، پاکیزه، شرین،
سینه م...

۲- سه رناقین نفسی می ب گشتی: کچ، ژنک، بز، میه، ماهین، دۆت...

۳- په یقین میگری ب چ تهززی هه بن: میکهو، مانگا، دۆتام، دیهله
گورگ (میگورگ)، ژمام، ژن ئاغا...

ب- نییر:

۱- سه رناقین نفسی نییری مرۆشان: سه ردار، مه م، تاج دین، چه تو،
رۆسته م...

۲- سه رناقین نفسی نییر ب گشتی: کور، مییر، بهران، دیکل، پس، ئیکانه...

۳- ناڤټين نيټرکري ب چ تهرزى هه بن: نيټره کهو، نيټره کهر، ناڤټين پيشه يي دگهل وهختي بو نفشي نيټر دهينه ب کار ئينان وهک: شقان، گاڤان، ره زقان، سهروهه، سهردار، نالبه ند... هتد، کورمهت، کور خالهت.

ج- دو ناليي ان دوزايه ند: گه لهک جوړين جانه وهران هه کهر چي ههردو نفش هه نه، لي يهک په يښ بو ههردووان تي ب کار ئينان و ريزمانکييان ب گيره کهکي (Afi X) دهينه جودا کرن، وهک: هرچ، رووځي، پشیک، مشک و هندهک گروښ هه نه کو بارا پتر ژ ناڤټين جانه وهران هه ب ځي رهنگي بونه و پاشي دگهل وهختي پتر بو يي نيټر هاتييه ب کار ئينان، وهک: کهر، نيټره کهر و ماکه ر ههردو هه نه ژبلي هندى نه ښ هه څوکه د کرمانجيا مه ده هه يه: کورپي کهري!، هه سپ ب زماني ټاښتايي ب نيشانان ههردو نفش ژيک دهاته جودا کرن... هتد.

د- بي نفش: هه لهت هه مي ناڤټين مانايي، کهرسته يي، ناځي کاري (ژيډهه)... ټانکو هه مي تشتين نفش نه بن.

۲- نفشي ريزمانکي:

هه لهت نفش د زاري کرمانجي ده ب ناڤان و په يقين هه څبه ندځه گريډايي يه، وهک: پيشه ناڤان، جيناڤان، ناځي کاري (ژيډهه)... هتد. هه لهت ژبلي جانه وهرتين نفش نيټر يان مي، نيټر و ميټاټيبا په يقين دي ل گور ژيره وهريبي نينه ټانکو چو راستييهک سروشتي نينه به لکو ب فيربوني يه، چونکي قانون نين کار پي نيټر بت ژبلي فيربوني.

چونکي مه ل به ندا نفشي سروشتي جوړين نفشي ژيک څاڅارتن، ل څر به س سهنگا خوه دي ټيځينه سه ر نيشان و ټاښتايي نفشي د کرمانجيا ژوریده ديار دکهن:

۱- جیناڦڙین کھسی: چونکی کھسی (I) و (II) بهرنیاسن، لهو نفس تنی ل کھسی (III) تهک جیناڦڙین دهستهکا من دهینه جودا کرن.
 * ئهوی (بو کھسی ۳ تهکی نییر) - ئهوی نان خوار.
 * ئهوی (بو کھسا ۳ تهکا می) - ئهوی بز ن دۆت.
 ۲- جیناڦڙین دهست نیشان کرنی: ب هه مان دهستورا جیناڦڙین کھسی، ئهو جیناڦڙین سه ر ب دهستهکا (من) ڦه بو کھسی نییریک و دوور نفسی وان دهپته جودا کرن:

- ا- نییریک: ئهفی (بو نییر) -
- ئهفی (بو می) -
- ب- دوور: ئهوی (بو نییر) -
- ئهوی (بو می) -

تیبینی یهک:

هه کهر ئه م ئه فان هه ڦوکین ل خواری هنبه ری یهک بکهین دی بومه دیار بن کو (ی / ی) یین نفسی، ب دهستهکین جیناڦڙین کھسی (ئه ز / من) ڦه، ب رهنگه کی نه ب یی دی، گریدایی نه.
 ۱- ئه رکاشی کهرکی ئاسنی هاژۆت.
 ئهوی کهرکی ئاسنی هاژۆت.
 ۲- ئه رکاش (یی) کهرکی ئاسنی دههاژۆت.
 ئهو (یی) کهرکی ئاسنی دههاژۆت.
 ۳- ئه رکاش دی کهرکی ئاسنی هاژۆت.
 ئهو دی کهرکی ئاسنی هاژۆت.

هه لبه ت هه مان ده ستور، بو جيناڤي (ئه وي) ژي دروسته، هه روه سا بو
 دهسته كا جيناڤين ده ستنيشان كرنې ژي (ئه في / ئه في، ئه وي / ئه وي).
 هه ر لسه ر بنس ترا في ده ستوورې ئه م دكارن بيژن ئه ف (ي / ي) يا
 ريزمانكي، ل ئاستي جيناڤي من و دهسته كا وي دهين و هه مان رو لي دبيين.
 * ئه في / ئه في تو هيلاي.
 - من / ته / ئه وي / ئه وي تو هيلاي.
 * ئه فه (يي) ته دهيلت.
 ئه ز / تو - خو ه / ئه و (يي) ته (خو ه) دهيل (- ت، - ت، - ي).
 * ئه فه دي ته هيلت.
 ئه ز / تو / ئه و دي ته (خو ه) هيل (- ت، - م، - ي).
 ئه فجا ئه ف (ي / ي) نه، نفشي ناڤي دهه فوكيده دياردكهن، له و ئه و
 دهه فوكين (ي / ي) ليڤ نه كهن، رهنگه ك پيشداچوونې تيدهيه و ئه فين ليڤ
 دكهن ته رزه ك ريزمان پاراستني تيدهيه.

۳- نيشانا پالقه دانې، نفشي، ديراني (هه بيني) و همژماري:

دزاري كرمانجيه، دگهل جوداهييا ليڤكرنې و كيومي و گه له ك ب كار
 ئيناني، سي نيشان بو في مه رهمي مه هه نه، (هه لبه ت) نيشانا كو مي نفشي
 ديار ناكه ت، ئه فه نه:

ا- ئا / يا / - ١ (A, Ya, a).

ئه ف نيشانه بو پالقه دانا ته كا نفشي مي يه، وه ك:

- پرتووكا من زيرينه.

- ماهينا ته به زايه.

- هزرا وی شیلی یه .

- هیسترا سۆر هندایه .

- جوانییا وهلاتی دلغه کهره .

- فه کرنا ده رگه هی سانه هی یه ... هتد .

دشان هه فوکیین سه لال ده (آ) ب ده ورین جودا-جودا رابوویه ، لی ب
ئاوایه ک گشتی د هنده کان ده هه رچار نه رک هه نه (پرتووکا من) پرتووک
پالغه دایه جینا قی من ، دهه مان وهختی ده دیران (تملک) تیده یه ، ههروه سا
نفسی پرتووکی دیار دکهت کومی یه و یه ک پرتووک نه زیده تر .
لی (جوانییا کوردستانی) ، هه ژمار تیده نیه ، چونکی جوانی ناهیته
هه ژمارتن و پالغه دان پتر ژ دیرانی تیده یه .

د (فه کرنا ده رگه هی) ده ژبلی دیار کرنا نفسی نا قی کاری (ژیده ر) و
پالغه دانی چویی دی تیده نیه (دگهل ژبیر نه کرنا زه حمه تییا قافارتنا
پالغه دانی ژ دیرانی د زمانی کوردیده) . و ئەم گه له ک ب سانه هی دکارین ئەقی
ده رگه هی ریزمانی ل قی هه فوکی بگرین و سه ری خوه نه ئیشین و بیژین:
ده رگه ه فه کرن ب ساناهییه و ئەف ته رزی ده رپینی (ب دیتنا من) کوردیتر و
دروستتره ژبی دی کورهنگه ک دیرانی دده ته ده رگه هی ، هه کهر چی ده رگه ه
وه کو تشته ک هسکاره ئەف درۆقه نیه .

ب- ئی ، یی ، - ی (Ê, Yê, - ê) .

ئه ف نیشانه ژی وه کی (یا) بو پالغه دان و دیرانا ته کی نفسی نیه و ب
هه مان دهوری (یا) رادبت ئانکو ژبلی دیار کرنا نفسی نیتر ب هه مان رۆلی
(یا) رادبت .

ج- یین ، ئین ، - ین (Yên, Ên, - ên)

ئەف نیشانە ب جوداھى يېن خوھقە (يېت، يېتد) ب پالڭھدان و ديرانا
كۆمى رادبت و نفش تېدە ناھيئە جوداكرن، لەو نە ژ كاكلكا بابەتتى مەيە.

۴- نیشانانە نفشى و ھەژمارى (ى / ئ).

ل تېبىنييا پرا دووى مە پچەك باسى ڤان كر، ل ڤردى پترل سەر
راوھستين:

* نازادى نان خوار.

سېنەمى كراسەك كرى.

وھلاتى دو دھربا ھەنە.

پرتووكى سى بەرگ ھەبون.

پاكيى باركرى يە.

* ئەز چوومە بازارى.

تو چوويە دھوكى.

ئەز مامە ل ھيقييا دەرگەھ ڤەكرنى.

مە دڤيت ب نقشتان دەرگەھى شارستانىيى بقوتين... ھتد.

ئەف (ى / ئ) ژى ھەرچار ب ھەمان دەورى رانابن (ى) جاران نفشى نېر
و ھەژمارى دياردكەت و جاران بەس ھەژمارى ھەكەر چى (ئ) پتر ب وى
دەورى رادبت چونكى ناڤى كارى (ژېدەر)، ناڤين مانايى... ھەمى سەر ب
نفشى مېنە. ھەرەسا (ئ) كو مېياتى و ھەژمارى دياردكەت، جاران بەس
نفشى دياردكەت، وەك:

* پاكيى باركر.

* مە دڤين ب نفشان دەرگەھى شارستانىيى بقوتين.

۵- نیشانین ئ / و:

ئەفانە ئى نەفشى نەفى دەرۆست كرى ديار دكەت، چ ژ بنكارى (رهگ)

وهك:

* رز - رزى (مى).

- رزۆ (نير).

* كوژ - كوژى (مى).

- كوژۆ (نير).

يان ژ درۆفان (پەسنان)، وهك:

* دين - دينى (مى).

- دينۆ (نير).

* جوان - جوانى (مى).

- جوانۆ (نير).

ژناشان ئى نەفى مى و نير ب فان نیشانان دەپنە جوداكرن:

خەم - خەمى (مى).

خەمۆ (نير).

هەژى گۆتنى يە كورتكرن يان بچووك كرنا نەفى، دكرمانجيدە جاران ژئى

دەستوورى دەردكەفت و بەره‌فازى دقەومت ئانكو (ئ) بۆ نير و (ۆ) بۆ مى،

هەلبەت ئەفە ديار دەپەك مېژوويى - جفاكيبە و هەوجەى لېكۆلېنەك دى يە:

شرين - شرو / شرى.

خەجيجا - خەجو / خەجى.

محەمەد - محۆ / محى / محكى.

ئەحمەد - ئەحمى / ئەحمۆ.

۶- نیشانین گازیکرنی - ئ، - ۆ:

ژبلی نیشانان مه ئالاف ژى هه نه وهک: هئ، هۆ... و نیشانان بانگ کرنا
کۆمى (- نۆ. ینۆ) وهک:
- کچى! وهره مال.
- کورۆ! زوو وهره.
ههلبهت هئ و هۆ وهکو ئالاف بۆ گازیکرنا نفسى مئ و نير دگهل لئ و
لۆ... هتد دهوړى خوه دزمانى کوردیده هه نه، لئ مخابن جارن بهره فاژ و
خه لهت دهینه ب کار ئینان و ته هند دیت ئیکى سترانه کى دبیترت و گۆت:
لئ لئ لاوکۆ!
ل دوماهییا قئ بهندئ من دقیت پرسیارهک بچووک بکه م: ئه رى قئ لئ و
لۆ بئ چ تیکه لى دگهل (لۆ) یا سۆمهرى هه یه کو مانا مرۆف، کهس ددهت؟

کورتاسى:

ئهم دکارن دو رى یان بگرین بۆ شه خواندنا نفسى دههر زمانه کى ده یان
لسهر بناخه یى سروشتى یان ژى ریزمانکى ههلبهت بناخه یى سروشتى
بناخه یهک به رههسته و ژیره وهرى یه.
لئ بئ ریزمانکى لبه ر سیبه را دهستوورین زمانى بخوه دهیتته کرن ئانکو
شهرت نینه ژیره وهریبهک هۆشى تپده بت د کرمانجى ده ئهم دکارن ههردووان
پیکشه بکار بین، بۆ نمۆنه ئهم دکارین ل گۆر قى نه خشى ساده نفسى
فاقیرین:

۱- نیرى سروشتى کو بخوه نیرى ریزمانکیبه ژى:
زه لام، بهران، گا، سهگ... هتد.

۲- مئی یا سروشتی کو بخوہ دبتہ مئی یا ریزمانکی ژئی:

ژنک، دۆت، چیل، بزن... هتد.

۳- دو ئالی: ئه و ناڤین ههڤیشکن بۆ نیر و مئی و جاران ریزمان نفسی

وان دیاردکته، وهک:

جیناڤین کهسی، درۆڤ (پهسن - صفه) ناڤین ههڤیشک...

ئەز: بۆ ههردوو نفسان ل کاره، لی جاران دهینه ژیک جوداکرن، وهک:

* ئەزی ژار و بهلهنگاز چ بکم!

* ئەزال مالی!

جوان: بۆ ههردوووان ل کاره، ههکه چ پتر مئی یاتی ستاندى یه.

* جوانا گوندى دۆستا ته یه.

* زیرهکا ریزی سپینتایه.

* جوانی سووکی بههدینه.

* زیرهکی ریزی میناسه.

مرۆڤ:

* ما تو مرۆڤی منی؟ (نیر)

* مرۆڤی من.

* ما تو مرۆڤا منی؟ (مئی)

* مرۆڤا من.

دهسته‌کا جیناڤین (نه‌ز) و (من) و هه‌قبه‌ندی‌ن وان

ژ باه‌تین هه‌رده‌م گه‌رم و هه‌ژی ل پی‌ن چوون‌ی د کرمانجییا ژۆری ده، باه‌ت‌ی دهسته‌کا جیناڤین که‌سی (نه‌ز) و (من) ه، نه‌کو ژیه‌ر هندی‌ یه‌ کو جیناڤین خوه‌سه‌ر و سه‌ریه‌خۆنه‌ یان وه‌کو دهسته‌کا جیناڤین زمانین دییه‌ هندۆ- ئۆرۆپینه، به‌لکو چونکی خوه‌سه‌رییا وان هه‌یه و خوه‌سه‌رییه‌ک تایبه‌ت دده‌نه زمان‌ی کوردی نه‌خاسمه‌ زاری کرمانجییا ژۆری.

تشت‌ی سه‌رنج راکیش ئه‌وه، زمانزانی‌ن کورد تا‌کو نه‌هۆ نه‌گه‌هشتینه‌ هزره‌ک خومالی نه‌ژی گه‌هشتینه‌ ناڤکرنه‌ک یه‌کگرتی و هه‌ر یه‌کی ل گۆر دیتنا خوه‌ ناڤکرینه‌و بارا پتر لیه‌ر سیبه‌را زمانین بیانی، نه‌خاسمه‌ ئۆرۆپی، بۆچوون‌ین خوه‌ نڤیسینه... باراپتر کوردین سوڤیه‌ت‌ی ناڤ‌ی یه‌کسه‌ر و نه‌یه‌کسه‌ر (direct ئو indirect) ل‌ی کری یه، هنده‌ک دی دهسته‌کا بکه‌ر و دهسته‌کا دیران (تملک) ناڤ کرینه. ل کوردستانا باشۆر هیترا‌یان د. به‌درخان سندی د کۆشارا کۆری زانیاری کورده‌ هه‌ژمارا سالا ۱۹۸۳ و به‌هه‌شتی ص. ب.

ئامییدی دپرتووکا خوهده زمانئی کوردی ب درپژی ل سهر ههر دو دهسته کان
 نفیسی یه. لی پتر سه نگا خوه ئیخستینه سهر ئالییی ب کارئینانی و جهین
 وان یین ریزمانکی، بی پیداچوون و هه قبه رکر نهک ره خنه یی، لی بکه ن.
 ههژی گوتنی یه بیترین ژ ئالییی میژوویبیه، ئەف ههر دو دهسته که درۆقه ک
 که فنه زمانین ئیرانینه ژبلی کو دهسته کا جیناقین پیته (لکاو) د کرمانییا
 خواری ده (- م، - ت، - ی، - مان، - تان، یان) پتر نک فارسیقه دچن ژ
 کوردی، وه کو دی ئەف ههر دو دهسته که دیرینییا زمانئی کوردی ئاشکرا دکهن.

دهسته کا جیناقی (ئه ز):

ئەف دهسته که ژ فان جیناقان پیک هاتی یه:

کۆم	تهک	کەس
ئەم	ئەز	۱- کەسی ئیکئی
هوون	تو	۲- کەسی دووی
ئەو (ان)	ئەو	۳- کەسی سی یی

تشتی فان جیناقان ژیین دی جودا دکهت ژ ئالییی زمانیشه، ئەوه ئەف
 جیناقانه بتنی ب دهوری خوه رانابن و ههوجهی پاشبه ندانن و تاکو نهۆ
 گیتگه شه گهرمه کانی ئەف پاشبه ندانه کاری بی هیتزن یان هاریکارن یان
 جیناقین پیته نه یان دو ماهی یین که سینه... هتد. ههژی گوتنی یه ژ لایی
 ریزمانی و ئه رکیقه گه لهک نیزیکی (Verb to Be) یین ئنگلیزینه و هنبهر
 کر نهک سفک قی راستیی دیاردکته دگهل ژبیرنه کرنا تایبه تمندی یین ههر دو
 زمانان.

(I am clever)	ک (1) تهک / ئەز زیرهکم
(You are clever)	ک (2) تهک / تو زیرهکی
(He / She / It is clever)	ک (3) تهک / ئەو زیرهکه
(We are clever)	ک (1) کۆم / ئەم زیرهکن
(You are clever)	ک (2) کۆم / هوون زیرهکن
(They are clever)	ک (3) کۆم / ئەو زیرهکن

ههروهسا پیتتیقییه ئەم ژبیر نهکهین کول هندهک دهقههراڤ و ل هندهک دۆخپین تاییهت ئەف دهستهکه پاشبه ندیڤن خوه ناستینن، وهک:

* تو کیقه بچی، ئەزی دگهل ته.

(تو کیقه بچی، ئەز دگهل تهمه).

* ئەزی به لهنگاز دئ چ لئ کهت!

(ئەزی به لهنگاز دئ چ لئ کهم).

ههروهسا ههکه بهری شان پاشبه ندان دهنگهک فاوول بهیت، باراپتر دهنگهک هاریکار لئ زیده دبت (ه) ل پشت (م) و (ی) ل پیشیا (ی) و (ه) یا کهسی دو و سی یی تهک، ههروهسا (ه) ل (ن) اکۆمی زیده دبت، وهک:

گوندیمه	ئەز	کوردم	ئەز
گوندی یی	تو	کوردی	تو
گوندی یه	ئەو	کورده	ئەو
گوندینه	ئەم	کوردن	ئەم
	هوون		هوون
	ئەو (ان)		ئەو (ان)

- ههروهسا ئەف پاشبەندانە، گەلەك جاران بتنى ب دەورى خوه رادبن، بى ي جيناڤى سەرەكى ديار بت، وهك:
- * كوردن ميرانى بو كه سى نه هيتلاين.
- * دى چمه مال، دا خوه بشۆم.
- خالهكا دييا گرنگ ئەوه كو دهستهكا ئەز دبتە بكه دهه مى وهخت و تهرزىن كارى نه دهرياز (نه تىپهري) ده وهك:
- ۱- كارى بۆريى سادە: ئەز گه هشتم.
 - ۲- كارى بۆريى بهردهوام: ئەز دگه هشتم.
 - ۳- كارى بۆريى دوور (قهوماى) ئەز گه هشتم بوم.
 - ۴- كارى بۆريى ئەگه رى و خوهزىكى: هه كه ر ئەز گه هشتمامه.
 - ۵- كارى بۆريى نه قهوماى: ئەز دا گه هم بهس رى دوور بو.
 - ۶- كارى بۆريى قهوماى: (كارى درۆڤى؟): ئەز گه هشتممه.
 - ۷- كارى نهۆ: ئەز دگه هم.
- ئەز بى / يا دگه هم.
- ۸- كارى پاشه روژى: ئەز دى گه هم.
 - ۹- كارى پاشه روژى بى ئەگه رى و خوهزىكى: هه كه ر ئەز بگه هم هه وه دى پىكفه چىن.
- ههروهسا، ههردهما كهس ههوجهى ناساندنى و دياركرنا درۆڤان دبت ئەف دهستهكه ل جهاي ناڤى كهسى دهپته ب كار ئىنان، وهك:
- ئەز كوردم (نه ته وه).
 - ئەز نڤيسه رم (پيشه).
 - ئەز گه نڤم (ژى).

- ئەز سېيمە (رەنگ).
 - ئەز چەلەنگم (درۆڭ).
 - ئەز چەتۆمە (ناقى كەسى).
 - ئەز نەل مالم (دەستودار).
- ھتد.

و ھەر ئەڭ دەستەكە دگەل كاری دەرباز (تېپەر) دەمى نھۆ و پاشەرۆڭى،
و ھەكو بکەر دەھیتە ب کار ئینان و ھەك:

۱- دەمى نھۆ (دەرباز): ئەز تە دەھيلم.
ئەز (يى / يا) تە دەھيلم.

۲- دەمى پاشەرۆڭ (دەرباز) ئەز دى تە ھيلم.

ھەژىيە بېژم جوداكرنا دەستەكا ئەز ژ يا من ب درۆڭى بکەرييى (الصفه
الفاعليه) يان بەركارييى (المفعوليه) خەلەتى يەكە ھندەك زمانزان كەڭتېنى
ژبەر نەزانيئا كرمانيچيا ژۆرى و باركرنا وى ب دەستورين زمانين دەرامى.

دەستەكا جيناڭى من:

ئەڭ دەستەكە ژ فان جيناڭان پېك ھاتى يە:

كەس	تەك	كۆم
۱	من	مە
۲	تە	(ھە) وە
۳	(ئە) وى	(ئە) وان
	(ئە) وى	

درۆڭين ڭى دەستەكى ژ يا دى جودا دكەن ئەڭەنە:

۱- دگهل کارئ دهربازئ بۆرى وهكو بکەر دهیته ب کار ئینان وهک:

- ۱- من کر: بۆریی دهربازئ ساده.
 - ۲- من دکر: بۆریی دهربازئ بهردهوام.
 - ۳- من کربایه: بۆریی دهربازئ تهگهري و خوهزیکى.
 - ۴- من کربو: بۆریی دهربازئ دوور (قهوماى).
 - ۵- من کرى يه: بۆریی دهربازئ تهمام (کارئ درؤقى).
 - ۶- کارئ بۆریی دهربازئ نهقهوماى، جیناقئ ئەز دستینت، چونكى نهقهومییه و ئەف راستییه بۆچوونا خوارئ ب هیتر دئیخت:
- چونكى کربارا دهرباز رهنگهک دیرانئ (تملك) تیدهبه و دهستهکا جیناقئ من پتر جیناقئین دیرانئ و ههیینینه لهو ئەف دهستهکه دگهل کارئ دهربازئ بۆرى تنئ، دهین، چونكى قهومان و دهربازئ (تیپهپرى) رهنگهک دیرانئ و ههبونئ ددهنه کربارئ.
- ب- دیران (تملك):** ئەف دهستهکه ب ههمی رۆلئین دیرانئ، د زمانئ کوردیده رادبت بۆ نمۆنه:

۱- دگهل کارئ ههبونئ ل ههمی دهمان و تهزران:

- من ههپوو.
- من دئ ههبت.
- ۲- پالقه دانا ب دیران:
- کورئ من.
- دراقئ من.
- وهلاتئ من.
- دهستئ من.

- برینا من.

- کوٲانا من.

ج- گریڊانا هه ٲالکاران د هه ٲوکی ده هه ردهم ب دهسته کا من ٲهیه، ده ما

جیناٲی ته مام که ت نانکو سه متا وی بگرت، وهک:

- (لبر من) راوهستا.

- ئەز (لبر ته) خوه دبببم.

- ئەز (لناٲ باخچه ی) دگه ٲام.

ل ٲر سه متا هه ٲالکاری به رهٲ باخچه یه نه جیناٲی.

د- دگه ل ٲیٲره ستان زی ئەٲ دهسته که دهین ژبلی هندهک دهستودارین

ره وانبیتزی.

- ژ من وه ره، دنیا درهنگه.

- هه کهر ب منه، دا بچینه مال.

- من چو ل ته نینه.

وهک ل سه لال هاتیبیه ئاشکراکرن جاران وهکو دهستودارهک ره وانبیتزی

ٲیٲره ست دگه ل دهسته کا ئەز دهین، وهک:

- دی چ ل ئەزی دلکول و بریندار که ی!؟

(دی چ ل منی دلکول و بریندار دکه ی).

جیناٲین هه ٲبه ند یان ٲیٲرا:

مه ره ما من ژ هه ٲبه ند ئەوه، ب رهنگه کی نه ب یی دی، هه مان دهستوور ٲو

دروست بن، نانکو ب دهستوورین ریزمانکییه ک بگرن و ئەرک جودا بت... ل

ٲر دو دهسته کین دییه جیناٲان دکرمانجیبیا ژوړیده هه نه، ژ ئالی ریزمانیتقه

ٲیٲتشییه دگه ل جیناٲین که سی بهینه خواندن.

۱- جیناڦین دهست نیشانکرنی (ضمائر الاشارة):

جوداهییا سهرهکییا جیناڦین دهست نیشانکرنی ژ یین کهسی نهوه، دووری و نیژیکییا نیشانی یان تشتی دیار دکهن، ههروهسا بۆ هه می تشتین گیتیک و مینهفی (الاشیاء المادیه والمعنویه) دهین ب کار ئینان. ئەم دکارن بیژن: ئەف / ئەو هزره د جهی خوهدایه. لی ئەم نکارن بیژنه هزری تو. وهک ئەم دزانین کوردیزان ئەفان جیناڦان پشک دکهنه سهر دهستهکا دهست نیشانکرنی نیژیک و دوور:

دهستهکا نیژیک:

تهک	کۆم
۱- ئەف (ئەفه)	ئەف، ئەفه (ئەفان) - دهستهکا ئەز
۲- ئەفی (ئەفی)	ئەفان - دهستهکا من

و دهستهکا دوور:

تهک	کۆم
۱- ئەو	ئەو (ان) دهستهکا ئەز
۲- ئەوی ئەوی	ئەوان دهستهکا من.

بۆ نمونه:

ئەز	چووم	دچم / دکم	دی چم / دی کم
من	کر	—	—
ئەفه	چوو	دچت / دکت	دی چت / دی کت
ئەفه (ئەفان)	—	دکن	دی کن
ئەفی / ئەفی	کر	—	—
ئەفان	کر	—	—

ھەروەسا بۆ ئەو / ئەو (كۆم)، ئەو، ئەوئ / ئەوان:

ئەز	چووم	دچم / دەھیلم	دئ چم / دئ ھیللم
من	ھیلا	—	—
ئەو	چوو (تەك)	دچت / دەھیلت	دئ چت / دئ ھیللت
ئەو (ان)	—	دھیلن	دئ ھیلن
ئەوی	ھیلا (نیر)	—	—
ئەوئ	ھیلا (می)	—	—
ئەوان	ھیلا	—	—

ھۆسا دیار دبت كو ئەف جیناڤه ب بهك دەستوورینه دگهل جیناڤین كهسی،
ژبلی جوداهی بین ئەرکی.

۲- جیناڤین پرسپاری کی، کی (پین كهسی):

ئەف ھەردو جیناڤه ژى ژ ئالى ریزمانیڤه ھەڤبه ندى دگهل دەسته كا ئەز /
من ھەیه، کی دگهل دەسته كا ئەز و کی دگهل دەسته كا من، وەك:

ئەز فریم	دفریم	دئ فریم
من خوار	ئەز دخوم	ئەز دئ خوم
ھەكەر ئەفان ھەڤۆكان بكهینه ھەڤۆكین پرسپاری دئ ب فی ئاواپی بن:		
۱- کی فری؟	کی دفرت؟	کی دئ فرت؟
۲- کی خوار؟	کی دخوت؟	کی دئ خوت؟

ھەروەسا:

- کی كورده؟ ئەز كوردم... ھتد.
- کی دیت؟ من دیت... ھتد.

- کی چوو؟

ئەز چووم... ھتد.

ھۆسا ئاشکرا دبت کو، ب کیماتی مە سی بەندی جیناڤان ھەنە ب ھەمان دەستووری رۆلی خوەیی ریزمانکی دگتیرن. ل خواری دگەل دەمیتن کاری دەریاز و دەمیتن کاری نەدەریاز نەخشەپەک بۆ ھاتیبە کیشان:

جیناڤ	دەمی بۆری	دەمی نھۆ	دەمی پاشەرۆژی
۱- ئەز و دەستەکا وی	نەدەریاز	نەدەریاز و دەریاز	نەدەریاز و دەریاز
۲- مەن و دەستەکا وی	دەریاز	—	—
۳- ئەڤ / ئەڤە بۆ	نەدەریاز	نەدەریاز و دەریاز	نەدەریاز و دەریاز
تەک و کۆمە			
۴- ئەڤی / ئەڤی / ئەڤان	دەریاز	—	—
۵- ئەو بۆ تەک و کۆمە	نەدەریاز	نەدەریاز و دەریاز	نەدەریاز و دەریاز
۶- ئەوی / ئەوی / ئەوان	دەریاز	—	—
۷- کی؟	نەدەریاز	نەدەریاز و دەریاز	نەدەریاز و دەریاز
۸- کی؟	دەریاز	—	—

تیببینی: ژبەر گەلەکییا زار و دەڤۆکتین کوردی، جیناڤان گەلەک فۆرم ھەنە لی من یی توخم ب کار ئانی یە، بئێرە: ئەوان، ئەوا، وا، وان، وانا... ھتد.

نیشگر د زمانى كوردى ده

ناساندن:

نیشگر ب زمانى ئنگلیزی دبیتزنى (Infix) (۱)، ژلاتینی وەرگریبه ژ پیشگری (in) ب مانا (تى، تیرا... و (Figere, Fix) ب مانا (گرتن، پیشه‌نوسان، نه‌تراندن، ناسته‌کرن...) پیک هاتی یه، کورت و کرمانج نیشگر: دهنگه‌که، تپه‌که یان پتر د گه‌وده و که‌لواشی په‌یقى را دچکله، یان زیده بونه‌که ل که‌لواشی بنکاری و گه‌ورینه‌کى دقه‌ومینه... وهک تپیا - ن - د زمانى سانسکریتی دا و ئەقى نمۆنى: (۲)

(Vidam) = زانى.

(Vindam) = دزانم.

یان نیشگر (u m) (۳) د زمانى بونتیک دا کوفلیپینی پى دئاخفن وهک:

* ب هیزکه‌فتن (Fumikas) ب هیز (Fkas).

* سۆربون (Kumilad) سۆر (Kilad).

هه‌لبه‌ت نیشگر گه‌ره‌که گوه‌ارتنه‌کى بیخه په‌یقى چ ژ ئالى ده‌می، مانایى دارىشتنى شه... هتد و گه‌ر وا نه‌به ئەف نیشگره، دى ناهه‌ک دى ستینه وهک زیده‌هى، پیتىقى بیه‌ن ده‌نگاندنى (ضرورة لفظیه)... هتد له‌و په‌یقىن ناوگر، نیشگر، ناوبه‌ند... هتد،

نه هند دجهی خوددانه بهرانبهه (ff i X) چونکی دهما دبیتین نیتفگر گوهدار هزر دکه مهردم ئالاقه که دو پهیشان پیکفه گری دده یان دبینه، نه ئالاقه که هه ره د که لواشی په یقی را له و په یقا (تیتگر) نه دووره باشته به.

زمانانین کورد و نیتفگر:-

مخابنی تاكو نهۆ نیتفگر د زمانن کوردی دا ب ئاوایهک زانستی نه هاتیبیه شه خواندن و هلشکافتن، ئەم نازانین کا کوردین ئیکه تیبا سۆقییت و کوردناسان تشتهک د ئەقی بواری دا نفیسییه یان نا. و یه بهردهست هندهک دهسپیک و پیکولین که سانه و سادهنه لیره ئەز فهز دبیم بهری ههمی تشتان وهغه ره کی دنیتف وان پرتوکان دا بکه م ئەوین ل سهز نیتفگری ئاخفتنن.

1- پرتوکان (سهز تایتیک له فیلولوژی زمانی کوردی)

محمد ئەمین هه ورامانی به غدا - ۱۹۷۴ ز

سهیدا هه ورامانی ل بهر په ری ۱۲۴ باسئ (مۆرفییمی ناویه ند i mi X) کرییه و ئەوی بخوونه دئ پشت راست به هیتزا هه ورامانی ل ئەوی وهستی مانا نیتفگر (ff i X) نه دزانی، چونکی نمونه یین وی ههمیان نیشانین ده مین کارینه، یان نیشانا مانده ل کرنی (نقی)یه .. هتد بو نمونه:

(ده) یا په یقا راده وهستی نیتفگر ناس کری یه. دا شه کولین:

رادده وهستی - را - پیشگره.

ده وهستی - ده - نیشانا کاری یه، بو بهرده وامی و نهۆ...

وهستی - ئ - نیشانا که سی سی یی ته که (ئهو).

(وهست) بنکار یان رهگی وهستانه، و دیاره ساخ و ساخلمه، ئەقجا مه ماف هه به

بیرسین: کانی مؤرفییمی ناویه ند؟ یان ئەقی نمونه:

سه‌رناگرئ: لیره مامۆستای گۆتیییه (نا) نیتفگره هه‌لبه‌ت ئەف فریزه دروشمئ
ماندلاکرنئ قیپرایه و گهرمه گوت: (سه‌رده‌گرئ)، ئانکو دگهل ئه‌رئ کرنا فریزی
(اثبات) نیتفگر هندا بو!؟ ئه‌رئ ئه‌و چ ناویه‌نده هو ب سانه‌هی دفره؟ سه‌رگرتن؛ لیره
(سه‌ر) پیتشگره، د زمانئ کوردی دا نیشان دچنه سه‌ر بنکارئ په‌یقئ ئانکو ناکه‌قنه به‌ر
پیتشگری گهرچی قازئ ژئ دروسته وه‌ک دئ بیژین: سه‌رگرت - (سه‌رنه‌گرت) و که‌س
نابیتزه (نه‌سه‌رگه‌رت) داکه‌قت - دادکه‌قه، دانه‌که‌قت، لیره (نه‌داکه‌قت) ژئ ل کاره لئ
یا دروست (دانه‌که‌قت)ه.

و هۆسانئ مامۆستا پیدای چۆیه، چ نیشانا که‌قتیییه نیتبه‌را پیتشگری و بنکارئ
په‌یقئ ناف کریبه (ناویه‌ند)، گهرچی نه‌ ئه‌و باسه و نه‌ ئه‌و خه‌به‌ر.
هه‌ژئ گوتئ یه، د. ئه‌وره‌حمان حاجی مارف ئەف خاله په‌خنه‌کریبه ب ره‌نگه‌ک
زانستی د فه‌رۆژئ پرتوکا خوه‌دا کول وه‌ختئ خوه‌ دئ ئئ ده‌ست - نیشان کرن.

ب- بۆژاندنه‌وی زمان.

پاکیزه‌ ره‌فیع حلمی

کۆفاری کۆری زانیاری کورد

ب ۳ پ ۱ ۱۹۷۵ ز. ل ۱۶۴-۱۹۶۵

خاتوون پاکیزه (ند) په‌یقا (سه‌وتاندنی، رووخاندی...) هزرکریبه نیتفگر. جارا
ئیکئ (ند) خه‌له‌ته‌ چونکی نیشانی کار درست که‌ر دچنه سه‌ر بنکارئ دزمانئ کوردی
دا ئانکو (اند) و دیاره (ی) نیشانا کارئ رابۆری قه‌ومی و به‌رکاری یه. و گهر مه
گۆت (سه‌وتاند، رووخاند) نیشانا (مۆرفیما) - اند - دئ بته‌ پاشگر (نیشانا کارئ
تیپه‌رئ رابۆری درستکه‌ر) و نه‌ به‌ره‌شه‌ یه‌ک مؤرفیم نیتفگر و پاشگر به‌ و یادی بنکار
(سه‌وت، رووخ) چو لئ نه‌هاته (پارستینه)؟!.

ئه‌قان هه‌ردو زانیان ئەف تیکه‌ل کرنه‌ کریبه ژ نه‌زانیانا مانا نیتفگری و نه‌چوین دی

و نهۆ دا خوه بېخين دهريايا پرتووکيټين سه رتير لي دايين:

ج- پرتووکا (چهند هه شارگه ييټکي رېزمانی کوردی)

مه سعود محهمهد

به غدا - ۱۹۷۶ ز

سهيدا مه سعود به رپه رتين (۷۷-۸۵) ل سهر (هه شارگه ي ناوگر) ئاخفتييه و (۲۲) نمونه تانيه كو ب هزرا وي نيټگگردارن:
ره مانه، ئاسه وار، شه بهق، رېژه و پېژه، ترۆپك، لاميتي، گوټره ميتز، برنيشكه، ناوبريشك، ئاراو، خارشت، بواردن، ژماردن، شاردنه وه، سپاردن، دروين، گرنج، برنج، قرژ، كۆمهل، دايه مه مدۆره كيتنه.
سهيدا هه سه ني قزلي زانا يانه ره خنه لي گرتي يه، لي هه سپي ره خنه گرژي جارن هلنگفتييه و سه رتيرا وي شاش چۆيه.

هه ژي گۆتني يه: ره مانه، ئاسه وار، شه بهق، ترۆپك، ئاراو، خارشت، دروينه، گرنج، برنج، گرژ، قرژ، كۆمهل، دايه مه مدۆره كيتنه (ياري يه كه) ب چو ئاويان نيټگگردار نيبن، بۆ نمۆنه په يقا: ئاراو / ئاراف - هه ژاي هزر كريبه ژ (ئاو) هاتيه دگهل نيټگگر (را)، ئه ري وه يه؟ يهك راستي بېژه ئه ف په يقه پيټفي ل دوو چۆنهك هويرتيره.
په يقا (ئار) (۴) د كرمانجيا ژۆري دا ب ئه فان مانايان هاتي يه:
۱- ئارد (طحين).

۲- ئاگر، نازهر، ئاتهش: (هه مي وه كه دارن، ريزن ل بهر ئارن، ل بن دهستي نيارن) ديسا (ئاري) ژي خوه لي يه، لهو ئه ز دبينم ئاراف ژ (ئاري) و (ئاف) پيټك هاتيه ئانكو (خوه لاف) و گه ره كه ئه م بينين بييرا خوه به ري چهند سالان دايكيتن مه (زرک) چي دكرن بۆ جلك شووشتنی و ئه ف ب هزرا من به رسقه.

دروینه: یاسایه ک دهنگ گوهارتنی دزمانی کوردی دا ههیه ئهوزی ئهقهیه (واوا دریتز دکهنه دیفتونگ):

(وو) هندهک کرمانج ژۆری (وی - U) د دهنگین (لیف دکهن) و جاران کرمانج ژۆری (وی) ددهنگین ئو دزاری لوری دا ههر (وی A) ددهنگین، وهک:
* دروون - دروین / دروینه.

- دروینه.

* نوو - نوی.

- نوی.

* ل کوو - ل کوی.

- له کوی.

جوون / جوین بهرانبه (دژمین، دژمان، دژوین، جقین).

کۆمهل: سهیدا دبیره ژ کۆل ده رکهفتی به... مه ژی ماف ههیه بیژین:
بۆچی ژ کۆم نه ده رکهفتییه و سهرو نه ئیشه.

ههژی گۆنتی به (کۆل و کۆم) دو بنکارین هندو - ئۆرۆپینه و هه قسواته نه. و بهرانبه (کۆمهل) د کرمانجییا ژوری دا په یفا (قۆمهل) ههیه دبیتن: قۆمهلا گه می، ئهو قانا نه هاتییه درون، ههروهسا کۆمه لیشک ههیه کو بچووک کرنا (کهومهل).
ئو یارییا (دایه مه مدۆره کینه) ئهو بخوه به رسقا خوه دده.

برنج: په یقهک ههشکاره به (جامد) ئو کیژان تیپه ژی راکه ی دی په یقهک نه هه قبه ند ژی ده رکه قه و نه دووره بی واته. سهیدا دبیره (ر) نیفگره ئه ری (بنج) چ هه قبه ندی دگهل (برنج) ههیه؟

دسه ر هندی را ب ئه فان نمونه بین خواری سهیدای بنسترا نیفگری دزمانی کوردی دا دانایه:

لامیژی، گویره میژ: ژ (مزین - میژتن).

بریئشکه، ناوبریشک (نان بریشک): ژ برژان وهک ئەو د فەرموو.

بواردن، سپاردن ژماردن و شاردنەوه گەرچی ئەز دو دلم د بارا (ژماردن و سپاردن) دا. سەیدای پەیشا (رێژەوپیژە) پاشگوھ ئیخستییە ژبەر (ب هزرا وی) هندەک کورد دبیتژن: ریشتن ل جهای رشتن - هەسپیی وی لیترە ژێ هلنگشتی یە، چونکی (رشت) تینەپەرە و (رێژتن، ریشتن، رێهتن، ریتن) تپەرە.

هۆسا سەیدای ئاشکراکر کو نیئفگر د زمانی کوردی دا هەیه گەرچی ب رەنگەک ئالۆز و شیلاندی ئانکو گەر ئیک باش زمانی کوردی بزانه و بزانه نیئفگر چییە نەدووورە ئەوان پەیقین نیئفگردار دەست نیشان کە، من گۆت نەدووورە، چونکی شەهرەزایەک وهک د. ئەورەحمان حاجی مارف نەکاریبە ژیک جوداکەت وهک دی ئی دیارکرن.

د- پرتوکا (وشەرژان لە زمانی کوردی دا)

د. ئەورەحمان حاجی مارف

بەغدا - ۱۹۷۷ز

لە بەرپەری ۴۳ سەیدای وهک هەمی بەرەهەمین خوە پشت ب زانستا ئەکادیمیک فە بەستی یەو نیئفگر زانایانە ناساندی یە، نمۆنەیک ژ زمانی تاگالی ئینایە کو ئەوژی زمانەک هندو-ئۆرۆپی یە. لی نمۆنەیین وی (ژ زمانی کوردی) ژ بین سەیدا مسعوودینه و بیی لیتیرینه کا کوور پەیشا (شەهەق) ژێ نیئفگردار ل قەلەم دایە کو ب کرمانجییا ژوری (شەهەق)ە و ئەف خەلەتیبەک مەزە (شەق) ل کوو (شەهەق) ل کو ئەزی دگەل هیترا حەسەن قزلیجی کو ئەف پەیشە پەیماندارا (شەف - شەو، شەوکی، شەب، شام - شەم... هتد) و هندەک پەیقین بەرەشتر هەنە نیئفگردار بن مەرۆف دو دلە دباری دا، وهک: لنگ، لەنگ.

و سەیدای د فەرۆزی دا ب ئاوایک زانستی رەخنە ل بەرەهەمی سەیدا (محمد امین

هه‌ورامانی) و (پاکیزه خاتوونی) گرتی یه.

ه- له باره‌ی هیندی له نه‌ینیه‌کانی ریزمانی کوردی

حه‌سن قزلیجی

گۆفاری کۆری زانیاری کورد

ب ۵ سالا ۱۹۷۷.

به‌ره‌همی هیترا حه‌سه‌نی به‌رسف دانه‌که ل سه‌ر پرتۆکا سه‌یدا مه‌سه‌وودی. ل به‌ره‌په‌ری (۱۱۴-۱۲۴) و پاشی پییداچۆنا سه‌یدا مه‌سه‌وودی ل (۱۳۵-۱۷۴) هه‌مان کۆفاری.

هیترا حه‌سه‌نی د گوتاری خوه‌دا پشت به‌ستییه که‌ڤنه زمانین هندو-ئۆرۆپی کو توخمی زمانێ مه‌نه و ثقافه‌ک خه‌له‌تی یین سه‌یدا مه‌سه‌وودی درست کرینه گه‌رچی ئه‌و بخوه ژێ نه‌پارستییه ژ خه‌له‌تیان.

هیترای (۱۴) نمۆنه ئیناینه پینج ژێ بی ئیک و دو نیفگاردان و شه‌ش ژێ ئه‌ز دو دلم دبارێ دا و سی خه‌له‌تن: بواردن، ئه‌نگاوتن، شاردن، بزاونن، قه‌لاشتن، ئه‌ڤه هه‌می نیفگاردان.

بژاردن، ناردن، ژماردن، ناشتن، سپاردن و په‌ستاوتن یه‌ک دو دل دبه‌ ده‌ره‌ق ئه‌ڤان په‌یڤان، چونکی تینه‌په‌ر یان نه‌مایه یان نه‌ به‌ره‌شه هه‌به‌.

ساوین، جاوین و خوه‌رن - ئه‌ڤه خه‌له‌تن، چونکی (آ) یا په‌یڤا (ساوین و جاوین) ژ جوداهیییا زارانه (هه‌سوون و جوون). و په‌یڤا (خوه‌رن) هه‌ژی تیکۆلانه‌کی یه:
کورد ژ خواری تاکو خیچا ده‌ۆک - ئامیدی دبیتژن (خۆ) و یین سه‌لال دبیتژن (خوه)
بۆ نمۆنه:

خاوه‌ن، خودان، خوه‌بی، خوه‌دان، خوه‌دی.

خوار- خار، خوه‌ر - خوه‌هر.

نانخۆر - نانخوهر... هتد.

و دئ بینین خه لکئ باژیران (ژ کار تیتیکرنا زمانین بیانی و تیکه لی دگهل
(بیانیان) ناکارن (خوار) بدروستی بده نگین وهک فارسان دبیتن (خار) و ل هندهک
دهقهرین کوردستانا ژۆری دبیتن (خه، خا) ل جهای (خوه) و ل سه ر نهقی بنستری دئ
(خوهرن) سه نگین. سه یدای هزر کریمه بهس کوردین ئورسی وهبیتن وهک ئەم دزانین
بهلاقتربین یاسا بۆ دروستکرنا ناقی بکهری (اسم الفاعل) دزمانی کوردی دا نهقیه:

ناث + بنکار (کاری تیبهر) = ناقی بکهری، وهک:

پینگام + بهر — پینگه مبهه (ژ برن).

میر + کوژ — میرکوژ (ژ کوشتن).

دهست + ههلین (ژ ههلاندن) — دهست ههلین... هتد،

ئهقجا نان + خوهر-خۆر — نانخوهر ئانکو (خۆر-خوهر) بنکاری خوهرنه، نه
(خو-خوه) (٦) وهک پرتووکین دبستانان مه فیر دکهن، (خوهر) ژ (خوار) سقک بویه
و سترانبیژی کورد دبیته (دژمنی کهدخوار) کو دروستترین شکله. لیته نه دووره یهک
بفه رموو و بیته: نهقی ههقوکه، نه په یقه که؟ لیته دو تشت ههژی رۆهن کرنی یه، یهک:
رینقیسار گهر مه پیکقه نقیسین دئ بت یهک په یف و گهر جودا دئ (خوار) بته کار و
یا دووی دکرمانجیا ژۆری دا (د) نیشانا کاری رابووریی ساده ژ چند کاران که قتیبه
وهک:

مر، بر، کر، خوار (٧)... هتد. چونکی گهر (خوار) نیشانا کاری هل گرتبایه دا
ب سانه هی ئی جودا کرن.

کورت کرمانج (خوهرن) ژ (خوارن) سقک بویه لهو (١، ه) نه نیتقگره به لکوژ
جوداهییا زارانه.

دیروکا نیفگری:

ژبه‌ر نه‌بونا چوژئیده‌رین ل سهر توخم و بنکاری زمانی کوردی باخشن ژ نالیی
دیریکا پیشک‌فتن و گوهارتنا دنگ و په‌یقان فه، کاری نقیسه‌ران دبه که‌سانه دجهی
فه‌کولانه‌ک زانستی و (ژ دل) دا..

لی هیژا‌ه‌سه‌ن قزلجی ری رۆشه‌ن کریه ده‌ما ژ پرتووکا به‌هاری (سبک
شناسی) (۸) وهرده گو‌هیزه:

«هیندی جار فیعلیکی تینه‌په‌ریان به‌هوی ئه‌لیفیت‌که‌وه ده‌کرده تیپه‌ر وه‌ک له
(برگشت، برگاشتن یانی گیارانه‌وه) له (نشست، نشاست = یانی دانیشاندن) له
(گذشت، گذاشت و گذارد = یانی تیپه‌راندن) دا و هی تریان دروست ده‌کرد...»
(هیندی جاریش له فیعلیک دو تیپه‌ر (متعدی) یان دروست ده‌کرد: یه‌کیان
(عام) و یه‌کیان (خاص) وه‌ک له فیعلی (برگشتن) که تیپه‌ره عامه‌که‌ی
(برگردانیدن) ه. بو تیپه‌ری (خاص) یش ئه‌لفیکیان لی زیاد ده‌کرد و ده‌بوه (برگاشتن).
ب ئه‌قی چهندی بنسستر و بنکاره‌ک دیریکی بو نیفگری هاته دانان کو ئیرو
کرمانجییا ژۆری بدروستی پاراستی یه، مینا دی ئی شروقه‌کرن و دی خویا بت زمانی
کوردی ژ فارسی باشر پیرمانا که‌قنه‌زمانین ئیرانی پاراستی یه.

نافه‌رۆکا نیفگری دزمانی کوردی دا:

نیفگر وه‌ک هاتییه ناساندن ده‌نگه‌که، تیپه‌که یان پتر دنیف گه‌وده و که‌لواشی
بنکاری په‌یقی را دچکله، له و گه‌ره‌که ل پیشی بیژۆکان یان شروقه‌بین گوماندار
جوداکه‌ین:

۱- ده‌نگاندنا په‌یقی ل گۆر زاران وه‌ک:

کچ، که‌چ، کناچه، قیز، کیز... هه‌می ب یه‌ک مانایی نه و هه‌می ژ په‌یشه‌کی

دەرکه‌قتینه چونکی (ز، ژ، چ) (۹) نئیریک هه‌فن.

یان ئەفان نمۆنه یان:

مت - مات.

ئارمانج - ئامانج - ئاماج.

ناسی - نیاسی.

تیفل - تیفلکل... یان ئەفان:

دروو - دوری.

گه‌روو - گه‌وری... هتد.

۲- په‌یقین لیکدای، وه‌ک:

هل فردا، پیقه‌کر، وه‌یادان... هتد.

۳- ئالاقین په‌یف به‌ستنی (په‌یقهبین)، مینا:

بناگوه، به‌رانبه‌ر، دهره‌ده‌ر، چیلهدان (معدة) ده‌ستودار... هتد، لیره (ا)، ان، به،

ه، و... (په‌یقهبین (Interfix))، نه‌نیفگر.

۴- ئەم نکارن یه‌ک نمۆنه‌یی به‌گه‌م که‌ین گه‌ر بنستره‌ک دئیریکی نه‌به... هتد.

ل گۆر زانین و شیانا خوه‌ ب نیفگر کره‌یه ئەف پشکین خوارئ:

۱- کار:

وه‌ک هاتیه‌ ئاشکراکرن ئەفی جو‌ری دئیریکه‌ک دئیرین هه‌یه و زارئ کرمانجیا ژۆری

باش پاراستی به، ئەف نیفگره‌ کارئ تینه‌په‌ر وهر‌دگوه‌یزه‌ تیه‌په‌ر و ئەفی چه‌ندی دو

(چق) ژئ دچن:

۱- نیفگر (A / ۱):

ئەفه هه‌ر ئەو نیفگره‌، یئ ئوستاد به‌هاری د پرتووکا خوه‌دا ده‌ست نیشان کری، و

به لاڦترين جوړه وهك ئەز دزانم. ئەف په يځين نيتځگردار چەند جوړهكن، هندهك بهس تپپهر دياره و تينه پهر نه مایه وهك:

سپارت، تراشي، بژارت... هتد. هه لبهت نه مانا تينه پهری وه ل مرۆقی دكه دودل به.

و هندهكان دو تپپهر هه نه يهك گشتی و یی دی خو سه ر وهك:

* ههرفی - هه رافت (خو سه ر).

- هه رفاند (گشتی).

* كه لشی - كه لاشت (خو سه ر).

- كه لشاند (گشتی).

و پرانیبا وان چو جو داهی د نیتځه ری دا نینه.

بنكاری	کاری تپپهر		کاری
	خو سه ری تپپهر	گشتی	تینه پهر
ئاخیتف	—	ئاخافت	۱- ئاخفت
بریتز	برژاند (!)	براشت	۲- برشت
بشیتف	—	بشافت	۳- بشقی
پشکیتف	پشکفاند	پشکافت	۴- پشکقی
پاریز	—	پاراست	۵- —
بیر - بویر	بوړاند	بوارت	۶- بوړی
په لیخ	په لخاند	په لاخت	۷- په لخی
ته لیتف	ته لفاند	ته لافت	۸- ته لفی
په ریس	—	په راست	۹- په رست
قه ریس	قه رساند	قه راست	۱۰- قه رسی

قه شیری	قه شارَت	قه شارَت	۱۱- قه شیری
قه لیش	قه لشانَد	قه لاشت	۱۲- قه لشی
قه ویر	قه وِراند	قه وارَت	۱۳- قه وری
قه شیر	—	قه شارَت	۱۴- قه شیری
قا فیر	قا فراند	قا فارتِن	۱۵- قا فیرین
هل شکینف	—	هل شکاقت	۱۶- هل شکفی
که پرف	که پفاند	که پرافت	۱۷- که پرفی
که لیش	که لشانَد	که لاشت	۱۸- که لشی-که لشت
که ریس	که رِساند	که رِاست	۱۹- که رِسی
که فیز	که فزانَد	که فِاست	۲۰- که فزی
(گهوَر)	گوهوَری-گوهه راند	گوهارت	۲۱- گوهه رین
گوهیز	—	گوهاست	۲۲- گوهزی
مه زیتخ	مه زخانَد	مه زاخت	۲۳- مه زخی
نخیم	نخمانَد	نخامت	۲۴- نخمی
نخینف	—	نخاقت	نخفی
هه پرف	هه پفاند	هه پرافت	۲۵- هه پرفی-هه پرفت
هنگینف	—	هنگاقت	۲۶- هنگفت
بزیتف؟	بزفاند	بزافت	۲۷- بزفی
بژیر	—	بژارت	۲۸- —
تراش	—	تراشی-تراشت	۲۹- —
په سیر	—	هل په سارت	۳۰- —
که زیتخ	که زخانَد	که زاخت	۳۱- —

گفیش	گفشاند	گفاشت	گفشی	۳۲-
گودیز	_____	گوداست	_____	۳۳-
هژمیر	_____	هژمارت-ژمارت	_____	۳۴-
هنیر	_____	هنارت	_____	۳۵-
خواز	_____	خواست	_____	۳۶-

تیبینی:

- ۱- چه تۆی (ش) بۆ (س) ئاخافت.
- ۲- نانبیژ، قه لبرشک...
- ۴- ب (پ) ژى ل کاره.
- پشکافت پچهک جودایه.
- ۵- هون پارستینه؟ نیشاننا هه بونا کارى تینه پهره، پاریز...
- ۶- شه قبییری، ریبیار (ریبوار).....
- ۸- ته لافهت، ئاره بی (تلف، تالف...).
- ۹- سه نه مپه ریس.
- ۱۰- قه راسه، قه ریسه، قوریسک.
- ۱۱- نه دووره ژ ئاره بی هاتبت (۱۳).
- ۱۲- بنیره که لشی.
- ۱۳- ب هزرا من هه فتوخما: کۆر، قول، قه وار، کوار، قۆر... ه.
- ۱۴- قه شار، سر قه شیر...
- ۱۵- فاقیرهک نه ئیخستى، ژیک فاقیرین (ژیک جودابون).
- ۱۶- هل - پیشگره، ب هزرا من هه قبه ندا پشکفین، پشکفتن... ه.

- ۱۷- کهرافی، گهلهک ب خهلهتی وهک یهک ددن کار.
- ۱۸- کهلشته، کهلش، دارکه‌لش... .
- ۱۹- گهرساندن پترل کاره.
- ۲۰- گه‌فسک، خوه‌لگه‌فسک.
- ۲۱- گه‌پوری (تیپهر) پترل کاره.
- ۲۲- جه‌گوه‌یسک دانه خوه.
- ۲۳- پاره‌مه‌زیخ = ده‌ست درای.
- ۲۴- تیپه‌ری خوه‌سه‌ر پترل کاره.
- ۲۶- ب هزرا من په‌یمان‌داره دگهل، هلنگه‌فتن، که‌فتن... .
- ۲۷- بزاش.
- ۲۸- بژاره، هل بژارت، فه‌وژارت. (۱۷)
- ۲۹- سه‌تراش، ته‌رشین ژی هه‌یه!
- ۳۰- په‌سار، دبت، هه‌قبه‌ند بت هه‌روه‌سا سپارتن.
- ۳۱- که‌زاخه.
- ۳۲- گه‌شک دانه خوه.
- ۳۳- دل‌گوداز = دل‌له‌لین، په‌یشه‌ک برامری یه.
- ۳۴- هژمار، ژماره، نه‌ژمار... .
- ۳۵- په‌یام‌نیه‌ر.
- ۳۶- به‌رانبه‌ری، خۆزی، خۆزگه... بکه.
- ژئه‌شان نمونه‌یان و یین دئی هیتن دیار بو نی‌تفگر نه‌بیانی یان کیمه‌ دزمانی مه‌دا، به‌لکو پارچه‌یه‌ک چه‌له‌نگ و بالبه‌ره ژ زمانی مه‌، له‌و دئی بیانی پرل کاره د فۆکلۆزی کوردی دا و جارن دئی هنده‌ک په‌یقین نی‌تفگردار بینین ئیره‌ تینه‌په‌ری وان نه‌ ل کاره

وهك (فهشری، هنگفت) ... و ئهفه دبنه پشت بۆ مه كوئهم هزرکهین، ههمی کارین
تینهپهر دوهختی خودا ههبوون لی ئیرو نه ماینه.

جزیری (۱۸) دفهرموو:

گاڤا تو هاتی بویه رۆناهی ل ههرجا

ئیدی مه نه دی (ظلم) و خرابی فهشرینه

و خانی (۱۹) شه کرهکی دشکینه:

ناهی ب ئردی دا د دا چهنگ

مه ه فهشری دبرجا خه چهنگ

که یوان د (دلو)ی دا نیهان بو

بهرجیس د (حووتی) دا بی نیشان بو

یان ئه فان ریزکان ژ پرتووکا ئیزدیاتی:

- میر دهنارد دهرویش دهاته ل ۱۴۹.

- راستی سپارتی گیانه ل ۶۸.

نۆزا محبه تی هنگفته سه ری ل ۵۶.

مزووری دفهرمووت:

رابه مه مو

تیرو کفانین خو پاکه

تهف دارستان و کیزین مه

ژ تاری و هوڤا...

فاثیره مشتی چراکه.

ل ۷۶ (ژ ئه قینا چرایین که فن)

به کر بهگی ئه رزی دفهرمووت:

ئەز ھنگاقتم بياطنى
من دل نەما دخە يالى
من گۆتە يا داسنى
شەنگى شوخى شەپالى
ل ۳۹ (ديوانا وى)
مام سەبرى شەكرەكى دشكىنە:
ھون ھاتنە بشافتن
ئەفین نايىن قەشارتن
قى ژانى بىنە دەرى
نەمرە ب ئەقى كەدەرى
ل ۱۸۶ (شېن و شادى چ ۱)
ھەروە سانى ل ۲۲۰:
ئەقە گەلەك ژ مېژە
وەرە گولى راست بېژە
شەكر ژ لىف بېژە
ئاقا ئەفین لقلقى
باغى بەدەن بشكقى
بۆچى تو نا بزقى.

۲- نېنگر (ئ) (ê):

ئەف نېنگرە جودايە ژ نېنگرى (A) ب:
۱- نە گھۆرە، ئانكول ھەمى دارشتان (ئ) دمىنە.

۲- کیمتره، گهرچی چه له ننگتره.

ژ	کاری تینه بهر	تیبه ری خوسهر	تیبه ری گشتی	بنکاری تب. خ.
۱-	کشا	کیشا	کشاند	کیش
۲-	ریش	ریت	پژاند	ریش
۳-	گه را / گه را/ گه راها	گیرا	گه راند	گیر
۴-	پژیا	پیت /	پژاند	پیژ

په هت/ پات

تیبینی:

۱- کیشک، جرکیش، (کەش) ژى بنکارهک ههفتوخمه (ب) کیشان و کشان گه هانده باغی.

۲- (ژ) په یفا ریت ژ گرانی کهفتی یه. فه ریش. ریشه..

۳- شه فگیتر، گیتیر.. ههک گیتیراندن دبیژن کوب خه له تی (دو جارن) تی دپه رین.

۴- پژاند = که لاند (فه رهنگا کوردی، ژ ۱، ل ۱۶۵).

ئهف جوړه گه لهک پیژگران دستین وهک.

* فه کیشا، راکیشا، داکیشا، هل کیشا...

* وهرگیتیر، فه گیتیر، داکیتیر، راکیتیر، بهرگه ران، داگه ران، وهرگه را... هتد.

مه هندهک په یف هه نه وهک نیژگردار دخویین، لی هند ئاشکرا نین لهو بهرچاژ

کرن به سه:

* رست، راست، ریش (۲۱) کو هه میان راستی تیدایه.

- په یفا میتن (میتزن)، گهرچی د کرمانجیبا خواری دا (مژین، مژاندن) هه یه، لی

کرمانج ژۆری دبیتزن:

- بهرخێ گوهان مێت - تیپهپه و ل سهه کیشا (ریت ههروهسا دبیتزن: بهرخ مێژاند. ئانکو دو جارن دهیتته تی په راندن (ئهف باهه ته ههژی خواندنهک دی یه).

ب- ناغی ژیدهری:

نیفگرێ په یفا (A) (1) یه و بیئا بیانی ژ پرانییا وان تی:

ژ	کار	ناغی ژیدهری	تیسینی
۱-	خهبتی	خهبات
۲-	لهپتی	لهپات	هنهک (لپتی-لپات) دبیتزن.
۳-	ههدری	ههدار	ب واته یا (السکینه، الطمأنینه) تی.
۴-	شهوتی	شهوات	نیژیکی (شواظ) ئارهبی یه، لی په یفهک کوردییه و ههفتوخما: سۆتن، سوژاندن..ه.
۵-	ستری	ستار	ژ ئارهبی (ستر - ساتر)، لیره (الستر).
۶-	هل خهپراند	خهپاره	(هل) پیئشگره، خهپراندن ژ یه هیه
۷-	دهبراند	دهبار	ئارهبی (دبر، مدبر).
۸-	تهبتی	تهبات	ژ ئارهبی (ثبت، ثبات) گهرچی پچهک و اتا وی گوهپاندنه.

مه هههک په یف هه نه لسهه کیشا ناغی ژیدهری نیفگردارن لی بی کارن ئانکو په یفین هسکاره نه، وهک:

به لاف، قه شاف، سمارته، کولافه، کولافی، غهواره...

ههروهسا هه می ناغین لیستی به کتی ل سهه ئهقی کیشینه، وهک:

* قه وری - قه وارت، قه واره.

* قه‌پسی - قه‌پاست، قه‌پاسه .

* قه‌شری - قه‌شارت - قه‌شار... هتد.

لیره نه خرابه دو په‌یقان ره‌چا‌ف‌کم‌نه‌و‌ژی: (کار، باران).

په‌یق‌کار‌دیاره‌هه‌قبه‌نده‌دگه‌ل؛ کرن/ کردن (کار) وه‌ک‌خزمه‌ت‌کار، جوت‌کار. و

(که‌ر) وه‌ک؛ کار‌که‌ر، سۆ‌ل‌که‌ر... له‌و‌پتر‌دریژ‌کرنا‌ده‌نگی‌پت‌رایه.

و په‌یق‌ا (بار)، په‌یق‌ه‌ک‌هندۆ-ئۆ‌رۆ‌پی‌یه. دزمانی‌گری‌کی‌دا‌بارۆ‌س‌و

باریس (Bar s, Baros) (۲۲) ب‌واتا (گران، ب‌س‌ه‌نگ): ئه‌قه‌یه‌ک‌و‌یادی

ئه‌وه (بار) په‌یمان‌داره‌دگه‌ل‌برن/ بردن/ به‌ردن، پی‌غه‌مب‌ه‌ر، بال‌به‌ر، بار... هتد. و ئه‌قه

دین‌پشت‌گر‌بۆ‌مه‌کو‌بیژین (کار، بار) (کرن، برن) پتر‌هه‌قبه‌ندی‌یه‌ک‌فونه‌تی‌کی‌هه‌یه‌ژ

هه‌قبه‌ندی‌یه‌ک‌داریژ‌ه‌کی (اشتقاقی)، نه‌مازه‌گه‌ر‌مه‌زانی‌بن‌کاری (برن، کرن) (به‌ر،

که‌ر)ن.

ج- ژ‌ه‌رقه‌و‌ریشه‌(به‌لاقه):

ئه‌فی‌سه‌ر‌نا‌فی‌په‌یمان‌دگه‌ل‌نا‌ف‌و‌ه‌نه‌ک‌ژ‌یده‌ران‌هه‌یه‌کو‌ده‌نگه‌ک‌دنیت‌ف‌دایه، و

ئه‌ف‌ده‌نگه‌ل‌سه‌ر‌کیشه‌کینه (سه‌لیقه‌ت) ئان‌کو‌نه‌بی‌سه‌رو‌به‌ر‌و‌ته‌را‌به‌ر‌انه. فیت‌جه‌چ

خواس‌تنه‌ک‌ده‌نگان‌دنی‌به (ضروره‌لفظیه) بیان‌نیت‌گر‌ئه‌ز‌ن‌کارم‌به‌گه‌م‌که‌م، و‌یا‌باش‌تر

پت‌ز‌کرنا‌وانه:

۱- ئه‌ری‌ئه‌ف‌نا‌فانه، نه‌هه‌قبه‌یمانن؟

- شه‌ر، شپ‌ر، شپ‌ر (شمشیر)، شوور (فتنه).

- زه‌ر، زپ‌ر.

- سپ، سارما، سار.

- شر، قه‌شار (شر‌نه‌دو‌یره‌ژ - قه‌شری - به).

- رست، راست، رتيز.

- ههروهه ئه فان په يشان:

دنگ دنگ - دهنگ.

چنگ چنگ - چهنگ.

زنگ زنگ - زهنگ.

۲- (ی) يهک هه به وهک نيټگر خوه دئينته پيش لي ب هزرا من پتر بو سشک کرن

و نازاندنا ئه فان په يقانه:

حولسی - حوليسانک، حوليسک.

حه لسی - حه لیسسه.

قه رسی، قه ریسسه، قه ریسوک، خوه کره قوريسک.

که لشی - که لیشوک، که لیشتوک هه روا (که لیک).

په لشی - په لیشوک.

کوزری - بيتن کوزيرک.

قورمچی - قورمچک.

پرچی - پرچوک.

۳- ئه ری (ل) نيټگره؟

ئه نتيکه يه (ل) نيټگر بت، لي نه دوره وهک (ن) زمانې سانسکرېتي بت:

کوڅ (۲۳) - کلوڅ.

قوژ- قلوژ، قولوژ.

بوړی - بلویر، بلوور، بلویل، بلوول.

و هه ل سهر ئه قی کیشی ئه ف په یقه مه هه نه لي مانا وان پر نيټرېکه.

قیچ - قلیچ.

- پۆخ - پلۆخ (پۆخ = باش گههشتی).
- قۆز - قلوۆز.
- قۆر - قلوۆر.
- كووز، گۆزك - كلۆسك.
- كومت - كلۆمت، (قمه) يا ئارهبي نيزيكه.
- گومچك - كلۆمچك (٢٤)... هتد.
- ئەرى ئەم نكارين په يفا (چۆن، چلۆن) ل گۆر فان نمۆنه يان شرۆڤكه يين؟
- ٤- ئەف كارانه!؟
- پشكفت - پشكۆفك، پشكۆژ.
- ئالزی - ئالۆز.
- په لخی - پلۆخ (پۆخ)؟
- گەر مه گۆت، پشكفتن دكهفن دا (پشكوفتن) بو و (ۆ) ژئ كهفتى يه، دئ چ بئيرين (ئالۆز) لهو ب هزرا من بئيتقى خواندنهك دئيريكى يه.
- ٥- ئەرى ئەفه چنه؟
- چر - چيچرك، خوه پئنه چيچراند.
- پر - پيپراند (پركر).
- كچك - كچوچ (كچكه).
- پچهك - پچووچهك، پچويچهك/پچووك/.
- پش - پشوش (پش - پشى).
- ٦- ل دوماهيكى من دقئين ل سەر دو په يقان باخقم كو ب دهنگ قهلهو كرنئ تيپهر
- درست دبت:
- دئ سوژت (صوژت) = تينه په ر.

دی سۆژت = تیبهر.

كو دهنگى (و) دبت (ۆ).

گهپورى (Ghū) دى ههر گهپورت يان گوهره په. گهپورى = گوهارت، پچهک
نالۆزه ژبه گرانبيا دهنگاندنا (گهپور).

ئهفه بو چيرۆکا نيشگري، هيقيدارم بيسته بنكاري خواندنهك بهررههتر ژ ئالى
زمانزانان فه و من دقبت وهك (خانى) (۲۵) بيژم:

لى هيقي دكم ژ (مستعيان)

هرفان نهگرن ل (مستفيان)

ئهف نامه به گهر خرابه گهر قهنج

كيشايه دگهل وئ مه دوسه د پهنك

ژيدهر و تيبينى:

Websters new collegiate Dictionar : De- ...) - ۱

.(scend, Schizophreniaetc

- ۲ هه مان ژيدهر، (Infix).

- ۳ (An introduction to Language. p. 143).

- ۴ په يه بيتهن = نيسته رفيكس. (Interfix) ئه و ئالاغه بين دو په يقان پيكفه گري

ددهت داكو يهك نوو خوبابه. (بين) يان بنكاري (بينان) ه كو ئيرو و اتا بهستن، قه رسين..

ددهت يان ههفتوخما (بهند) ه. ئهف پاشيگري هه دچهند په يقان دا خوبا دكه، وهك:

- شمبينى = شاروخ، بهنى شمکان پي گري ددن.

- پيبين = خه نيكه يه كه يان قه توره بسكه كه بو دوار پي گري دانى ههروه سا ديبين

جهنى گري دانى ژى.

- ده زيبين = ئالاغه كه دنيخنه دهستى خوه (تحفه مظفريه بهرگى دو ل ۳۶۰).

- ۵ فه رهنگا كوردى - جگه رخوين - بغداد، ۱۹۶۲، ل ۱۴.

- ۶ ياسايهك دهنگ گوهارتنى دكرمانجيبيا ژورى دا ههيه ب فى ئاوايى: ژ - ش - ه

- هیج، وهک:

- ریتن؛ دئی ریئت، ئانکو (ریژ) بنکاره (رهگه) لهو گهرهکه هژیایه (ریژتن) لی (ریشتن، ریتهتن، ریتن) ههمی ل کارن (ریژتن) تی نهبت.

۷- هندی من خواندی و بهیستی، دئی بیژن (ک، که)، (ب، به)، (خو، خوه)... هتد، بنکار (رهگ) ئی (کرن، برن، خوارن... ن. ئهری ئهشان کهسان خوه کوور بهردایه کاکلکا زمانئ کوردی؟ یان ژئ ئهف گۆتنه ژ چاڤ کرهک سهریی پهیدا بویه؟ دا بنیژین: ئه م دبیزین، پیغه مبه، نانخوهر/ نانخوهر، بالبه، کارکه، میروکوژ، ناندده، سهری، سه رکریک، نانپیز، ئاقریز... هتد، ئهری زمانکی، جوداهی دنیشبه را بهر، خود، خوهر، که، کوژ، دهه، بر کریک، پیتر، ریژ... هتد، دا ههیه؟ دئی بینین ههمیان داویبا ناغان گرتیبه و ناقتی بکهری دروست کری یه، لهو ههمی بنکاری کارئ تیپه رن و چونکی ئه و پهیشین سهلال هه ر ل سه ر زارن لهو سڤک بوینه، ئانکو (ر) کهفتی یه، ئهف یهکه ژ مهرا ئاشکراتره ده م ل کهفته دیوانان بگه رین، جزیری دبیزت:

قهدهرهک شهفقه ژ لوظفا ته تمنی دکرین دا

مه مهحرومی نه دیری تو ژ لوظف و نهظه ری

س. ب. ئامیدی، دیوانا جزیری، ل ۵۳۴.

یان زاری هه ورامانی، کو داریشتنا کاری هۆیه:

* بهردهی (برن)، بهردش (بر)، بهروش (دئی بت)، بهرهش یان بهره (بیه).
* وارده یان واردهی (خوارن)، واردش (خوار)، موهروش (دئی خوت) بوهره یان وهدهش (بخوه، بخۆ).

* کهردهی (کرن)، کردش (کر)، کهروش (دئی کت)، کهره (بکه).
دئی بینین (ر) ئی جهی خوه پاراستیبه و ناکهفت. لهو (ر) دهنگهکه ژ بنکاری (رهگ) بخوه.

۸- دکرمانجییا ژۆری دا هه نه کار هه نه بی نیشانا کاری و بهرانبه رین وان (د) هلدگرن دکرمانجییا ژۆری دا و ئهف یهکه پچهک ئالۆزیبان پهیدا دکه گهر کار تیپه ر بت، بو نمۆنه که دخوار (دوژمنی که دخوار)، لیتره ئانکو (که دخوهر) ئه و ئی که دا یهک دی دخوهت، هه ر

وهها كه د خوار (جودا بهینه نقیسهین) ئانكورهنج و كه دا بهك دی خوار.

۹- گوڤاری كۆری زانیاری كورد، بهرگی پینج، ۱۹۷۷، ل ۲۴۴.

۱۰- گوڤاری كور... ب، ۱۹۷۸، ل ۱۱۸-۱۸۴.

۱۱- مخابنی گه له ك نقیسهه هه نه (ئاخفت و ئاخافت) ب دروستی بكار نائین. ئول
قی دوماهیکی (ئاخاوتن) به لاف بویه. كورد دبیتن: ئەز ئاخفتم، برین ئاخفت، من
شرین ئاخافت (دگهل ئاشت بوم، دگهل ئاخفتم) دی ته ئاخفتم = دی دگهل ته
ئاخفتم... كورت و كرمانج ئاخفت و ئاخافت بهرانبهه پهیفتین ئارهبی (تكلم و كلم)
رادوستن.

۱۲- ژ تۆری مهی كلاسیک ههك په یقه كهفتنه نیف نقیسهینا مه یا تۆرهیی كو
کیلههی و کیسمی زمانی فارسی پیتشه به وهکی سه نه مه پهرست جهای سه نه مه پهریس،
تشتی دل كولهكەر ل فان سالان په یف دهینه دارشتن ل سهه هه مان قالبی و قالبی
كوردی كهسی نه ل بهه نه ل بیر (- په ریس).

بنیره: رهگه زه پهرست، پاره پهرست، توخمه پهرست...

ل دوو یاسایین زمانی كوردی (ناف - چ جور دگهل بنكاری كاری تیپهه دی نافی
بكهری (اسم فاعل) بزمه په پیداكه). ئەفجا چ ناف ههیه دگهل (په ریس - په رس) دی
فۆرمی كوردیی ره سهن دروست كه نه (په رست) كو كارهك ره پ رووته. لهو په یفتین؛
توخمه پهرست، رهگه زه پهرست... هه تاكو دوماهییی نه دووره دفه رهنگ و نوو بارین فارسی دا
نه بن، لی فارسینه! هه ره سا خواست (داخوای). هتد.

سه نه مه پهرست = فارسی.

سه نه مه پهریس = كوردی، ژ په یقا په راستن.

سه نه مه رهس ژ په راستن.

لهو فۆرمی كوردیی وان په یقان گه ره كه هۆلی به:

توخمه پهریس، رهگه زه پهریس، خۆپه ریس، پوولپه ریس، جوانپه ریس... تاكو دوماهیکی.

۱۳- قه شری: ل شنگار و سووریی پر ل كاره جهای سپی كر ژ تیشل كر.. (فه رهنگ
كوردی، ژ ۲، ل ۲۲۲).

- ١٤- بۆكۆمى تى بكار ئىنان؛ ئانكو دو تششان يان پتر ژ ههڤ جودا كهى.
- ١٥- گهلهك تىبههري و تىنهپهري وهكى ههڤ ددن كار ئانكو كهرفى و كهرافت تىنهپهري ددن كار گهچى كهرافت تىبههري و گههكه دروست بهيته ب كار ئىنان. گهچى ههردو دگهل جىناڤ (من و ههڤالين وى) ب كار تين.
- ١٦- ههك ب خهلهتى بزافت تىنهپهري ب كار دئىنان. لى يا دروست (بزفى) دگهل ئەز و ههڤالين وى و (بزافت) دگهل (من و ههڤالين وى) - ئەز بزفيم، من ئەو بزافت ئانكو بزفاند.
- ١٧- فهوژارت؛ ب هزرا من ب فى تهرزى خواري كهفتييه زمانى مه: د قوناخهك ژينا مللهتى مهدا دهنگى (ڤ) ل پيشيا پهيشان بويه (ب) و ئەڤ بهكه ژ وان پهيشان دياره ئەوين ژ زمانى پههلهڤى بزمه ماين، ليره چونكى پيشگر قىرايه دهنگى (ڤ) مايه، لى چونكى گرانه و بيانبيه ل سهر زارى (ڤ) بويه (و) ئوب ئاوايى (فهوژارت) پهيدا بويه و ژلايى ديقه (بژارت) سهر هل دايه. ههلبهت وهك هاتى رۆن كرن ئەڤ بۆچۆنهك خواههسهر و كهسى يه.
- ١٨- ديوانا جزيرى، س. ب. ئاميدى، بهغدا، ١٩٧٧، ل ٥، ٦، ٧، ٦.
- ١٩- مه م و زين، چ٣، ههولير، ١٩٦٨، ل ٧٧.
- ناهيد = كوكب الزهرة (Venus).
- خهچهنگ = برج السرطان.
- كه يوان = كوكب الزحل (Saturn).
- بهرجيس = كوكب المشتري (Jupiter).
- ٢٠- بنيره تىبىنى ژ ٦.
- ٢١- سهيدا جهمال رهشيد دبىرت؛ ئەڤ بهرمابىكا پهيقا ميتانى (رڤيسه --Rve sa) يه، كو بۆرئز راههستانا ههسپان ل كار بو (د. جمال رشيد، دراسات كرديه فى بلاد سوبارتوم بغداد، ١٩٨٤، ص ٤٩).
- ٢٢- بنيره.. (Websters)، هه مان ژئيدر، (- bar).
- ٢٣- كۆخ: گوپيتكىن چىاى، وا دياره ژ دهنگى (ه) وهگهرايه، (كۆه)، و ئەڤ ياسايا

دهنگ گوهارتني به لاقه دزمانين هندو-توروپيدا (بنيره؛ توفيق وهبي، اصل الاكراد
ولغتهم، گوفاري كور، ب ۲ پ ۲، ۱۹۷۴، القسم العربي، ل ۱۳) و كلوخ نانكو
كه لله سهر (الجمجمه) بلندا هي هردوان دگه هينته يهك دي.
۲۴- گومچك = گلومچك، هه ر تشتهك رهه بكه ي گريك دپته گومچك، گومتل زي
پچك نيزيكه كو وانا (كتله) ب ئاره بي دگه هينته ههروه سا په يقين زي نفسي
گلزلك، گرؤفه ر، گو، گومباوك... كو هه ميان خري و گرؤفه ري تيدا يه.
ئهان هه فتوخمن دگه ل په يقين ئينگليزي، لاتيبي Glomerula, Globe... هتد).
۲۵- مه م و زين، هه مان ژيده ر، ل ۴۲.

تیبینی: د کوفارا روشنبیری نوئی ژ (۹-۱۰)، ۱۹۸۶ دا به لاث بویه.

کار ناکرون د زمانى کوردیدا

(کارى بۆرییى ساده)

پیشگوتن:

زمانى کوردی وهکو باراپتر ژ زمانین هندو-ئورۆپى دارىشتنا پهیشان، چ د بیاقا زمانکیده چ ژى دبیاقا ریزمانکیده، ب سه رقه زیده کرنى یه، ئانکو (په یف) یان ساده و سه ریخویه یان ژى ژ په یقه کى پتر پیک هاتى یه، چ دو په یف بن، چ په یقه ک و پرته ک، چ دو پرتک، و نه دووره پتر...
ئانکو مه، د زمانى کوردیده، بنه کوک یان توخم هه نه ئە قجا ئەف توخمانه په یقین مانادار بن یان مانا وان د (ب کار ئانینیدا) دیار ببت، یان پرتک بن چو ژ گوتنا مه ناگه پرت.

لى مخابن، زمانرانین مه بهر و قشاژ پیقه دچن ئانکو جهای ژینه کوکان ژ په یقین توخم و قورم دهست پى بکه ن ژ ناغى کارى (؟) دهست پى دکهن، و هاتینه ناغه ک خاپینوک لى کرینه (ژیدهر، چاووک)، ئەو لى بنیپره، دى هزر

کت، کو زمان ههمی ژفان پیدهران دهر دکهفت، ههکه ر چی ئەڤین ئەم دبیتزینی (ژیدەر) قۆناخهک داریتشتنی یه د زمانی کوردیده، نه کیم نه زیده.

لهو ئیرۆ رۆژها تیبیه کو ئەم ب چاڤی ئاڤاکرنی بنیتزینی دهستوور و قانونین زمانی خوه، نه ب دهستوور و قانونین زمانی جیران و ههقسوو، ئانکو رۆژها تیبیه ئەم ژ توخمان ژ بنهکۆکان؛ ژ بنتاران... دهست پی بکهین، کانێ چاوا مهتاتیک ل سهه سفری تی ئاڤاکرن، کانێ چاوا خانی ژ لبران تی ئاڤاکرن... وهسا زمان ژ بنهکۆکان یان ههه ناڤهک دی لی بکهین تی پییک ئینان، بو نمۆنه نکارین بیتزین ههژمار ژ (10) پهیدا دبن، چونکی دههژی قۆناخهکه ژ ههژمارین دی ژ (سههقه زیده کرنی) پهیدا دبت وهک:

(03, 02, 01 ... (یان) 303, 202, 101 ... (یان) ...

320, 210 (یان) 032, 021 ... هتد. و ئەم دکارین ئەڤی یهکی

لسهه زمان ژ ب کار بینن، وهک:

بنهکۆکا ههژمارهکی = بنهکۆکا زمانکی

(0) = کهڤ

(10) = کهڤ - ت (کهڤت)

(210) = کهڤ - ت - ن (کهڤتن)

(101) = دا - کهڤ - ت (داکهڤت)

(1021) = دا - د - کهڤ - ت (دادکهڤت) ... هتد.

ههلبهت زمانزان دکارن ب دانوستاندنن بو ههه پيشگر و پاشگرهکی نيشانهکی یان ههژمارهکی دانن و بینه نهخشه بو ئاڤاکرنا زمانی کوردی وهکو ئەنداز یارییی.

دڤی گوتاریده ئەم دی ل سهه ئاڤاکرنا کاری بۆرییی ساده (الفعل الماضي

البعسط) ناخفين، كوب هزرا من يه كه ژ بنسرتين رژمانا كوردى و دهورك مهزن دزمانى كوردیده ههيه و دياركرنا هندهك نهينى و رونكرنا هندهك لايهنا، دى تيرپژهكى ل زمانى ب گشتى كه ن و هيقى ئهوه ئهف مژاد بيت جهى خه م ل جه م زمانان و زمانقييان.

دهستپك:

ب ئاوايهك گشتى كار د زمانى كوردیده يان پيشانييه (قياسى) ئانكول گوردستور و قانونين زمانى كوردى تى، يان ژى بيژوكه (شاذ) كوب دروستى ناكهفه ژتير سيبهرا دهستوران، وهك: بر و برى... بنپره:
بر: دى بهت (بت)، بيه، برىو، برى، نه بر، دبر... هتد.

برى: دى برت (بريت)، بيره، برى بو، برى ي، نه برى، دبرى... هتد.
هوسا كارى (بر) دگيراندا رژمانكیده جارن (ر)ا خوه دپاريزت و جارن ژ دهست ددهت و ههكه ر چى مه دزاني كو بنكار يان بنهكوك يان توخم دقان قوناخين داريتستنيده ههيه، لى ههكه ر مه ل (برى) و گيراندا وى نيپرى، دى بينين دهه مى قوناخان ده (برى) وهكو بنهكوك هاتيبه پاراستن ئو پاشگر و پيشگرتين رژمانكى لى زيده بونه، ئانكو دهستور هاتيبه پاراستن.

خالهك ديبه گرنه ههيه، ئهوه كوب گشتى دزمانى كوردیده هه مى ده ميتين كارى نيشانين خوه هه نه ئانكو پرتكهك رژمانكى دهورى دگهژرنا ده میده ديبنت لى ههكه كارين بورييه ساده، ئهف دروڤه ژ دهست دايه، بنپرن فان ههردو ليستان:

۱- كهفت، نقيسى، كهلاشت، كولا، كيلا، ههرفى، ههرفاند، نقاند،
نقست...

شکین + ا = شکینا (شکاند).

دهرین + ا = دهرینا (دهراند).

هلین + ا = هلینا (هلاند)... هتد،

ههروهسا گهلهک کرمانج ژۆری جهای څی (ا) یی (یا) یان (ها) ب کار

دئینن، وهک:

گهړا = ا + گهړا

گهړیا = یا + گهړیا

گهړها = ها + گهړها

وهرا = ا + وهر

وهریا = یا + وهریا

وهرها = ها + وهرها

وهشا = ا + وهشا

وهشیا = یا + وهشیا

وهشها = ها + وهشها... هتد.

ههروهسا جارن (یا) جهای (ی) ل کاره، وهک:

رهڅی - رهڅی

رهڅیا - رهڅیا

گری (ناڅ و بنهکۆک) - گری

- گریا... هتد.

ل دوماهیکی، تشتی ههژی رۆنکرنی (ا) یا بکهردروستکه ره (اسم

الفاعل)، کو ههروهکی څی نیشانن دچه سه ر بنهکۆکان (رهگان) و جهای کاری

دروست کت ناڅی بکهری دروست دکت، وهک:

بر + ا = برا (شیرئ برا).

زان + ا = زانا (ژ زانین).

بین + ا = بینا.

فههم (ژ ئه ره بی) + ا = فههما ... هتد.

تشتئ بکهری ژ کاری جودا دکت دقئ بوارئده جوداهیییا نیشانئ یه، بۆ نمۆنه کارئ (بر)، بری یه و بکهر، برایه و کارئ (زان)، زانی یه بکهر، زانایه و کارئ (فههم) فههم کره و بکهر، فههمایه .. ئوب من وهره ئهف نیشانا بکهر دروستکهر د وهختئ خۆده چهلهنگ بویه، لئ ل ژئیر باندۆر (ا) یا کار دروستکهر نهۆ لاوازیویه و بهس دچهند په یقان دا مایه.

۲- ت (T):

ئهف نیشانهک کهفنه د زمانین ئیرانیده و گهلهک جاران دکرمانجییا ژئیریدا بهرانبهری (د)یه.

بۆ نمۆنه:

کهف + ت = کهفت.

برژ + ت = برژت / برشت.

کوژ + ت = کوژت.

رژ + ت = رژت.

خواز + ت = خوازت ... هتد.

ئهف نیشانه، پر دچت سهه کارئین ناڤگردار، وهک:

کهلشی - کهلاشت.

ههرفی - ههرافت.

فاثرى - فافارت... هتد.

و (ت) وهكو نيشانهك ريژمانكى ل گه لهك داريتژان زيده دبت و قوناخين داريتژكى پهيدا دكهت، وهك:

ديينت، دى بينت، دا بينت... هتد.

په يفا (ههلات) يان (هلات)، وهكو ناف نه دووره شروقه كرنا داريتشتنا وى ساناهى به، كوژ (ههل / هل + اد / ات) پيټك هاتى به، وهك بن -- بنياد (بنيات)، لى وهكو كار هند روژن نيبه و دوور نيبه رهوانكرن به، ئانكو دكوكا خوهدا (هل + ت) بت و چونكى (هلت) گرانه، بويه (هلات يان ههلات) ل گوژ دهقهران.

ل دوماهيكي روژنكرنهك پيټتقى به: هندهك په يفا درى يا ههلبهستين كلاسيك پان ژ فارسي دهرياز بووينه ناف زمانى نقيسينى، نه خاسمه نهو په يفتين (- په رست) د داريتژا وان دا، وهك:

رهگهز په رست

توخمپه رست

پوولپه رست... هتد.

ئهف فورمه بيانيبه و چو تيكه لى دگهل زمانى كوردى يى هه قچه رخ نينه و فورمى كوردى ره سهن (- په رتس) ه. ئانكو: رهگهز په رتس، توخمپه رتس، پوولپه رتس، كه سپه رتس... هتد، ئهقه به فورمى دروستى كوردى و نه وى سه لال فورمهك فارسي به، هه كهر چى هه ردو په يفا كوردينه ژى، لى وهك مه دياركرى داريتژا وان فارسي به، نه كورديبه و هيقى نه وه ژ ئيرو پيټه دهما (په رست) دبه پاشبه ند، بنه كوڪ (په رتس) بى نقيسين.

۳- ی (Ī):

لف + ی = لفی

نقیس + ی = نقیسی

پرس + ی = پرسی

ژهن + ی = ژهنی

هنجن + ی = هنجنی

فه + لف + ی = فه لفی ... هتد.

ههروهسا ئەف نیشانه، کاران ژ په یقین بیانی دروست دکت، وهک:

ئاره بی (ثبت) - کوردی ته بتی.

ئاره بی (قلق) - کوردی (قه لقی) ... هتد.

دیسا پیتقییه ئەف (ی) بئ جوداکرن ژ (ی) یا کاری بۆری ته مام، ناقی

بکه ری، یان بهرکاری یان ناقی مانایی. هتد وهک: کیتلای، هیتلای، بری ی،

مری، چۆبی، جوانی، دهشتی، ... هتد، فروست دکه.

دیسان کاری بنه کۆک دووباره کری ب قی (ی) بی تی دروست کرن، وهک:

لقلفی، غولغولی، تفتقی، زرزری ... هتد.

۴- د (D):

ئەف تیپه دکرمانجییا ژۆریده، ژ میژه، بهرهف نه مانئ چۆیه، لی

دکرمانجییا ژیریده، خویا دکه وهک:

مر - مرد

بر - برد

کر - کرد

خوار - خوارد... هتد.
 و جاران د کرمانجییا ژۆربده (ت) بهرانبه ر (د) د کرمانجییا ژیریدا، وهک:
 هنارت - نارد
 ههژمارت - ژمارد... هتد.
 ل فر، راسته کارین (مر، بر، کر، خوار...) سفکن لی ب هزرا من
 نقیسینا نیشانا کاری (د) باشتره و بلا نههین خواندن، ئانکو بنقیسین (مرد،
 کرد، برد، خوارد...) لی ههریهک وهک خوه بخوونت.
 ئاریشهیهک دی دگهل وان کارانه ئهوتین ب (وو / وی) ب دوماهی تین،
 وهک:

- چۆ، چوو

- دوو، دوی

- دروو، دروی، درووت

- بوو (بو، بوی، بی)

- جوو، جوی

ژبلی (بوو، چۆ) کو بنهکۆکه تیپا (ب، چ)ن، ئهقیین دی (وو / وی) دگهل
 بنهکۆک تی پاراستن، ب هزرا من ئهف جۆره کارانه، دی دگهل بیژۆکان هیینه
 ههژمارتن: بنییره:

چۆ - دچت - دی چت - ههیره.

کر - دکت / دکهت - دی کت / دی کهت - بکه.

دروو - ددرووت - دی درووت - بدروو.

خوار - دخۆت - دی خۆت - بخوه / بخۆ.

نقیسی - دنقیست - دی نقیست - بنقیسه.

کیتلا - دکیتلت - دئ کیتلت - بکیتله .

کهفت - دکهفت - دئ کهفت - بکهفته .

ل فر کارین گیترا وان دروست ژ بیین گیترا وان کهچ جودا که . دیاره (چۆ، کر، خوار) نه ل ژیر سیبه را دهستورا زمانئ کوردی نه ئانکو بوهرئ نه ... لهو پیتقییه ئەف جۆره کارانه بیینه جودا کرن و وهکو بیژۆک بیینه خواندن .

۵- نیشانین کاری دهرباز درست دکهن:

۱- اند (And):

ئەف نیشانه یان پرتکه دچه سەر بنه کۆکا کاری تینه پەر (نه دهرباز) دهرباز دکه لهو ئەم دکارن بیژین ئەف پرتکا ریزمانکی پرتکه گشتییە و د گیترا نیده دبه (ین)، وهک:

(لث) + اند = لثاند - بلقینه .

(چەم) + اند = چەماند - بچەمینه .

(هەرف) + اند = هەرفاند - بهەرفینه .

(هەژ) + اند = هەژاند - بهەژینه .

کورد دبیتژن: سەر هەژین، سەر کرپنک، میترکۆژ، سەر خوەر... بنییره چاوانئ بنه کۆکا دهرباز دچت سەر ناقان و ناقئ بکهری دروست دکت (کۆژ - کوشتن / هەژین - هەژاند...).

ب- نیفگر: نیفگر (ا و ی) کاری دهرباز ژ بیی نه دهرباز دروست دکهت، وهک:

گفش - گفاشت کشا - کیتشا

هەرفت - هەرفافت رشت - ریشفت

قهشری - قهشارت گهرا - گیترا... هتد.

۶- کارین هاریکار (کر - بو):

بنییره:

قه تا - قه تاند

قهت بو - قهت کر

قه تا بو - قه تاندبو

ل څر ههردوو ب کارئ نیشانا کاری رادبن، چونکی ناڅی دکهن کار (قهت - قهت بو - قهت کر). لی دهما دچی سهر کاری رۆلهک دی دله بیزه (قه تا بو - قه تاند بو) ل څر کارئ بۆرییی دوور دروست دکهت. گه ره که بین جودا کرن... بنییره:

ا- سۆربو = احمر / کان احمر.

بو سۆر = (صار) احمر.

ب- شیبو = کان اسدا.

بو شیبو = اصیح اسدا.

ج- لڅی بو = کان قد تحرک.

لڅاند بو = کان قد حرکه / حرکهها.

دیباره (بو) دگهل کاران و ناڅان یهک رۆلی دله بیزه لی دگهل درۆڅان (ههڅالناڅان) رۆلی کار دروستکهر ژی دله بیزه، هه مان گۆتن بو (کر) ژی تی گۆتن.

چه له ننگ - چه له ننگ بو

- چه له ننگ کر

۷- هندهک پرتکین دی:

ا- ژی:

ئه ز نکارم بیژم ئهڅ نیشانهک کار دروستکهره، لی مه هندهک نمۆنه هه نه،

وال مرؤفی دکهن کو باوهر بکه ئەف ژى پرتکهک کار دروستکهره، وهک:

گوپ / گوپى - گوپژى

گهرم - گهرمژى - گهرمشک

بين / بينهن - بينهنژى - بينشک

نهرم - نهرمژى - نهرمژاند

چپر - چپرژى

فر / فرپر - فرپرژى

تهپ - تهپرژى

لى تشتى ههژى ديارکرنى ئهوه، کو (ژ) دگهل بنهکۆکان (توخمان) دمینه،

بنیپه:

بينژى - دى بينژت

گهرمژى - دى گهرمژت

نهرمژى - دى نهرمژت... هتد.

دزمانين ئاريدا (ش)هک ههبو / ههيه ناقتى مانايى (ناقتى کارى)

دروست دکر، وهک:

دانش = زانين

گردش = گيران... هتد.

نه دووره ئەقتى (ژ)ئى تپکهلى دگهل ههبت، ئانکو (ش/ژ) دچه سههر

بنهکۆكى و پاشى پرتکا کار دروستکههر دچه سههر، ئانکو:

بين + ش / ژ + ي = بينژى

ب-سى: شى:

ئەف ژى وهكى (ژى) دلەببزه، وهک:

حولی / هلو: حلو - حولسی، حولساند.
 تهپ - تهپسی / تهپشی - تهپساند/تهپشانند.
 ههلا، ههلاند، ههلسی، ههلساند.
 قهر / قهرمی - قهرسی - قهرساند.
 چر - چرسی - چرساند... هتند.
 (گهرم - گهرما) بهرانبهه (قهر - قهرمی - قهرماند - قهرسی - و
 قهرساند) بکه.
 گهرم - گهرما
 سار - سهرما
 قهر / قهر - قهرمی
ج: ست:
 ئەف پرتکه من دسی په یقانه دیتییبه کو خوه وه کو پرتکا کار دروستکهر
 دیار دکهت وهک:
 نقشست - بنقه / دی نقت.
 شکهست - بشکی / دی شکین (شکی).
 ئیخست - بیخه / دی ئیخی ت (ئیخ).
 ل فر بنیرن په یقا (زانست = زانین) کوژ (زان) بنه کوکا زانین و (ست)
 پینک هاتی یه، لی ناف دروست کریبه وجهای کاری، ههروهسا په یقا
 (مهست) ههکهر تیکه لی دگهل (مهی) ههبت!!
 (ههلبهست) کو په یقهک تازه داریشتییه زانم ئەوی داریشتی لب سیههرا
 کیژان دهستووری دانایه؟!

د- شت:

شت وهکی (ست) دیاره، بنیره:

شوشت - دئ شوټ - بشو.

گه هشت (= گها) - دئ گه هت - بگه هه.

روونشت - دئ روونت - (ب) روونه.

داشت (= دا) - گوهداشتن، هه لداشتن، هه لدان.

نشت (= نهی) = بنیره (نا) ل دا (نا)، هل (نا) ...

ه- بنیره:

برووسی - برسقی

تفتقی - تفتقی

پرت - پرتکی

گهرم - گهرمخی ... هتد.

کورتاسی:

۱- دکوردیدا چار پرتکین سه ره کییین کار دروستکهر هه نه (ا، ت، ی، د).

۲- ههک کار هه نه بی پرتکین کار دروستکهرن.

۳- ههک کار د گپرانیدا بیژوکن.

۴- ههک کار ب ریکین خواهه ریان ب پرتکین خواهه ر دروست دبن.

۵- کار ئاڤاکرن دزمانی کوردیدا هه وجهی څه خواندنهک کوور و هوور تره،

داکو زانستیپانه ئه ف مژاره ب دوماهی بی.

کاری دهرباز (تیپه)

هلشکافتنه کا دهستیکی

کوتهک فەر:-

بارا پتر ژ زمانزانی کورد، چ ب کورتی چ ب دریتی باسی کاری تیپه کرینه و چونکی لژنا زمان و زاراقین کوردی ل کۆری زانیاری کورد ل وهختی خوه ژ هه مبان دوور و دریتتر ل سه رقی بابه تی راوه ستا بو ئو ده ژمارا (پشکا دووی ژ بهرگی سییی ۱۹۷۵) دا ژ کوشارا خوه به لاف کروله و من ئه و پیزانینه هه ژمارتن نووترین، زانستیتیرین و کاملانترین پیزانین دقعی بواری دا، نه خاسمه چو به رهه مین تازه تر ب بهرچا قین من نه که فتینه، ئه قجا بلا خوهنده وار و نقیسه ر ل من نه گرن هه گهر مافی به کی، ب بی دهستی هاتبت خوارن.

کاری دهرباز (تیپه):-

کار هه گهر بدهینه ناسین ئه و په یشه، ئه و روودان و دهم تیدا هه بن و ژ ئالیی روودانیته یان دهرباز یان نه، و کاری دهرباز ئه وه بهرکاره ک (ته مامکه ر

- مفعول به) یان پتر ههبت ئانکو باندورا کاری، شه ریژا کاری ژ بکهری بگههته بهرکاران چ سروشتی بن چ دروست کری. دزمانی کوردیده، وهک ل سلال هاتییه روژنکرن، ئەف تهرزی کاری هاتییه خواندن و هلشکافتن، لی بارا پتر ژ نفیسهران سهنگا خوه خستییه سهر تهرزی هتساییی و یی ب (اند) دهیته دروستکرن و تهرزین دی ههگهر هاتبن باسکرن ژی ب رهنگهک نه یهکسهه هاتینه بهرچاڅکرن.

ئاڤا کرنا کاری ده ریاژ د کوردی دا:-

وهک ئەم دزانین، هیشتا بارا پتر ژ نهیینیین د زمان و ریزمانا کوردیده دناڤ قالیی ناخفتنی ده شه شری و نخاقتینه و نه دووره ئەف پییکولا دهستیکی ژی وهکی یین بهری خوه بت و ئەز هزر دکهم ههروهسانه و بههانه یا دلێ من خوهش دکهت ئەوه من ددلی خوهده بهندیین سهههکی شه کرینه و یین ههور-ههور دمیین بۆ پاشهروژی.

۱- ده ریاژی هتساییی یان گه له نه پری:

مهههه ژی ئەو کاری ده ریاژ (تییپههه) یی دکوکا خوهده ده ریاژ ئانکو چو نیشان و زیدههی ژ کاودانی نه ده ریاژ ناکه نه ده ریاژ، وهک:

ا- کیلا، هیلا

ب- کوشت، گرت

ج- خوار، بر

د- بری، کری

ه- روو (دروی)، دوو (دوی) ... هتد.

بیگومان ئافکارنا فی تهرزی، د کرمانجییا مهده، نهخاسمه نمونه (ج) و (ه)، هند رۆن نینه سهرباری نمونه بیژۆک (شاذ)، وهک:

شووشت، دئ شوت، بشۆیان سۆت، دئ سۆژت، بسۆژه، (ئهوی دهرمانی دهفی من سۆت / سۆژاند؟) ... هتد. لئ د کرمانجییا ژیری ده (سۆرانی) نمونه (ج) قانونا خوه ههیه و (د) دبته نیشانا کارئ دهرباز و بر دبته، برد... لئ ب رهنگهک ئاشکرا ئەم دکارین بیژین کارئ دهربازئ ههستایی د کرمانجییا ژۆریده دو تهرزن تهرزی نیشاندار و یئ (بی نیشان؟) ئانکو کارئ دهرباز، ژیلی بیژۆکان، ژ رهگئ زمانکی و نیشانهکی تی دروستکرن:

* رهگ + ا، ت، ی، (د)، (و)؟ یان ههچ.

و ههر تهرزهک ژ شان ژئ ههوجهی ل دویش چوونی یه، نه بهس ژبو ئاشکرارنا نهینیان به لکو ژ بهر لیکهف بونا وانا ژئ، بۆچی (أ) دچیته سهه (کیل) و (ی) ناچت؟ و بۆچی (قهومی و قهوما) ههردو هه نه؟ و بۆچی که لشانده و کهلاشت و رژاند و ریتهت هه نه؟ .. هتد.

کورت و کرمانجی ئەف تهرزه ژ کارئ دهرباز ژ رهگی (الجذر اللغوی) و نیشانهکی (و جارن بی نیشان) وهکو کارئ نه دهرباز (تینه پهه) د کوردیده دهیته نژانندن.

ههژی گوتنی یه ئەف تهرزه هه می نیشان و گیره کین (پیشگر و پاشگرین) کاری ئول گۆر سروشتی خوه دهستینت، بۆ نمونه:

کۆلا: فه کۆلا، فه کۆلا، هه کۆلا، تی کۆلا.

گرت: وهرگرت، داگرت، راگرت، ژئ گرت، پی گرت، نهگرت، دگرت، داگرت، گرتباه... هتد،

۲- کاری دهر باز کری (تیپه راندی):

مهره م ژ فی سهر نافی نه و کارن، نه وین دکو کا خوه دهنه دهر باز نو ب نیشانه کی یان گیره که کی (Afi X) یان ب کاره ک هاریکار... دهیتته دهر باز کرن نانکو کاری بکهری دهر بازی بهر کاره کی یان پتر دکهن. د کرمانجییا مه ده، نه ف دهر باز کرنه ب چند تاوایان دهیتته نه نجامدان، هیقی نه وه من شیابت، هم میان هلیتفرم.

۱- دهر باز کرن (تیپه راندن) ب - اند:-

- اند وهکو پاشگره ک کاری گرن گترین نیشانا دهر باز کرنی یه دهه می زارین کوردیده و ژبلی په یقیین بیژوک نه ف پاشگری ریزمانکی دچته سهر ره گی و کاری دهر باز دروست دکه ت و چونکی نه ف نیشانه گه له ک بهرنیاسه و پرانییا زمانزانیین کورد ل سهر راهه ستیاینه، لهو نه ف نمونه یین خواری به سن:

لفی، دی لفت، لغاند

ره فی، بره فه، ره فاند

نقست (۱)، دی نفت، نغاند

که لشی، دی که لشت، که لشاند

شکه ست (۲)، دی شکیت، شکاند

دکوردیده (نه خاسمه کرمانجییا ژیری) جارن نه ف نیشانه بو دروست کرنا کاری ژ په یقیین دهنگی تی ب کار نانین و وهکو هنبه رکن، جارن جهی نیشانیین ئا فاکرنا کاری د زمانی کوردیده دگرت، وهک:

باره بار، باری (بارین)، باراند

نالنه نال، نالی (نالین)، نالاند

زریز، زری (زیرین)، زراند.. هتد.

بیگومان ئەف دیارۆکه ژى ههژی راوهستانهک تایبه ته و نه دووره ئەف نهیئیه پتر ئاشکرا و رۆن بت ههکه مه ئەتیمۆلۆجیا (- اند) زانی. ههروهسا جارن و بۆ هندهک مه ره مین تایبهت، کارى ده رباز تى ده رباز کرنقه، وهک: ميهت (دى ميهت) - ميهاند (۳).

ب- ده رباز کرن ب نيفگران:

نه دووره خودانى قى به ره مه مى بت، بۆ يه کهم جار و ب رهنگهک زانستى ل سه ر نيفگرى (ffix) د زمانى کوردیدا نقيسى بت (بنيره کۆقارا رۆشنبيرى نوئى ژ ۱۰۹ س ۱۹۸۶ ل ۲۹۶). ل قىر دووباره کرنا ده رکارتين وى ليکولينى دبارا کارى ده رباز ده ئەز ب فه ر دزانم.

۱- ئافا کرن ب نيفگرى (۱):

ئه فه نيفگرهک ديريئى زمانين ئيرانييه و هندی ئەز ئاگه هدار کرمانجیيا ژۆرى ژ هه مى زار و زمانين ئيرانى باشتى پاراستى يه، هه گه ر چى به ره ف نه مانى دچت و باشتين نمونه بۆ قى به ره ف نه مانى چوونى گوتنين ره حمه تيبى زمانزان ص. ب. ئاميدينه ده ما د کۆقارا کۆرى زانيارى کوردیده پشکا دووى سالا ۱۹۷۵ دا دييژيت: که لشت کاره کى تيبه ره (ده ربازه) بۆ که سى يه که م و دووه، لى بو که سى سييه م دبت تيبه ر و تينه په ر بۆ نمونه:

من که لشت

ته که لشت

دارای دار که لشت

وان دار که لشت... هتد!!؟؟ (نیشانين سه ر سامى و پرسيارى ژ نک من). به رى بچينه دناف باهه تى ده من دقین بيژم، جارن دو فورميين ده رباز

هه نه يه ک يه گشتييه ئانکوب (اند) تى ئافاکرن و يه دى خوهسه ره ب (ا)
يا ناڤگر تى ئافاکرن وهک:

هه رڤى، هه رڤافت (خوهسه ر)

هه رڤاند (گشتى)

که لشى، که لاشت (خوهسه ر)

که لشانند (گشتى)...

ئوئه فه چهنه نمونه نه ژ ده ربا زکرنى ب ناڤگرى (أ) و يه هه يژ بڤين دکارت
ل بابه تى هاتيه ده ست نيشانکرن بنيرت:

* ئاخفت (تکلم) - ئاخافت (کلم).

- برشت - براشت - برژاند ژى هه يه.

* فه شرى - فه شارت.

* که لشى - که لاشت و که لشانند ژى هه يه، هه که ر چى پچه ک خوهسه رى

ستاندى يه.

* هنگفت (هلنگفت) - هنگافت... هتد.

۲- ئافاکرن ب نيفگرى (ب):

بياقا بزقينا قى نيفگرى کيمتره ژ (أ) لى چه له ننگتر و پتر ل کاره، وهک:

* کشا، کيشا، وهک (کشاند) وايه

* رشت، ريت، ريهت، ريشت و رژاند ژى هه يه، هه روه سسال هنده ک

ده فه ران رشت ل جهه ريهت ژى تى گوتن، ئانکو ديبژن: ئاف رشت (انسکب

الماء) و من ئاف رشت (ريت) (سکبت الماء).

* گه رها، گه ربا، گه ربا، گه ربا و گه راند ژى ل کاره و هنده ک ب خه له تى

گیراندن ژى دبیتزن کو دوجاران بویه که مه‌ره‌می تی دهریازکرن.

ج- دهریازکرن ب (ینا):

ئه‌ف پاشگری ریزمانکی ب دروستی، ل هنده‌ک ده‌قه‌رین بچوویک (وه‌ک هنده‌ک ده‌قه‌رین زاخۆ) جهای (- اند) تی ب کار ئینان و جاران دهریازی زمانئی نقیسینی ژى بویه، وه‌ک:

سه‌ری خۆ باش من هه‌لینا

دار و بار ژى وه‌کی دینا

ل چوار ره‌خین من خۆ هه‌ژینا

دیجله‌ی ده‌ست دا پینکه‌نینا

(دیوانا بویکا به‌هدینا - ص. ع. گولی - ل ۳۷).

ل فر هه‌لینا و هه‌ژینا ل جهای هه‌لاند و هه‌ژاند هاتینه ب کار ئینان و (شکینا) ژى جهای شکاند من بهیستی یه... ئه‌ف فۆرمه چاوا په‌یدا بوویه؟ دو هزر، نهۆ، دسه‌ری من دانه، وه‌کو بۆچون نه‌ زیده‌تر، یه‌ک: هه‌که‌ر مه‌ زانی ره‌گتی کارئی دهریازگری ب (-اند) دبته (-ین) وه‌ک:

* گه‌هشت / گها، گه‌هاند، بگه‌هینه، دی گه‌هینه (گه‌هین).

* فری، فراند، بفرینه، دی فرینیت (فرین).

ئه‌فجا ب زیده‌کرنا (أ) یا کار دروستکه‌ر ل ره‌گتی دهریازگری دی کارئی دهریاز په‌یدا بت. لی قتی هزری هنده‌ک کیماسی هه‌نه، ژ وان: بۆچی به‌س (أ) کاری دروست دکه‌ت؟

دووه‌م هزر ئه‌وه، تینکه‌لییا (- اند) و ئانی (ئینا) هه‌که‌ر هه‌بت، چییه؟ ئه‌م دزانین (هات) وه‌کو کاره‌ک نه‌دهریاز ب پۆلی نه‌دیارکرن، فه‌شارتن یان هنداکرنا بکه‌ری رادبت ئه‌فجا چما ئانی، ئینا ژى ب روله‌کی رانابت، ئانکو

ب هزارا من و ب رهنگه کی نه یی دی تانی تیکه لی دگهل (- اند) هه یه و ژئی په یدا بویه و ئەف فۆرمی خو جھی ژ ئینا هاتییه تراشین. هه لبهت ئەقنه هزرن و بهس و هیشی ئەوه راست بن و ئەز دبینم نقیسینا قی ئە تیمولۆجیا نیگاشی بۆ په یفا تانی د جھی خوه دایه:

* هات - هئی (رهگ) و نه دووره (ها) + اند -- هئی یاند/ هایاند/ هاند و نه دووره هانیید -- هانی -- تانی و نه دووره رهگ هه ر (ئی/ها..) بت. هه لبهت ئەف هزره ژئی بی ی بنواشه یه ک دیرۆکی دی مینت نیگاش و بهس.

۳- ئاڤا کرنا کارئی ده ربا ز ب کارئی (کر)...

ئاڤا کرنا کارئی نه ده ربا ز ژ ناڤ و درۆڤ (صفه) و ناڤی کارئی و.. هتد ب هاریکارییا (بو) و ئاڤا کرنا کارئی ده ربا ز ژ هه مان په یشان ب هاریکارییا (کر) یه که ژ گرنگترین و به لا قترین ته رزین ئاڤا کرئی و ده وله مه ندیییه ک بی سنۆر دده ته زمانی کوردی ل بییفا ئاڤا کرنا کاران. بۆ نمۆنه:

* سوۆر - سوۆر کر

زه ر - زه ردکر

ره ش - ره ش دکه ت

* ناڤ، ناڤ کر هنبه ری کره ناڤ بکه

نیشان؛ نیشان کر هنبه ری کره نیشان بکه

خومالی؛ خومالی کر

* کوشتن؛ کوشتن کر هنبه ری کره کوشتن بکه

پرسیار؛ پرسیار کر

* خوار (خوههر)؛ خوار کر

جوان؛ جوانکر

مرار؛ مرارکر

* بی سهر و شوون؛ بی سهر و شوونکر

دهریه‌دهر، دهریه‌دهرکر

* ب سهر، ب سهرکر

ب مال؛ ب مالکر

ب خودان؛ ب خودان کر

* تژی؛ تژی کر

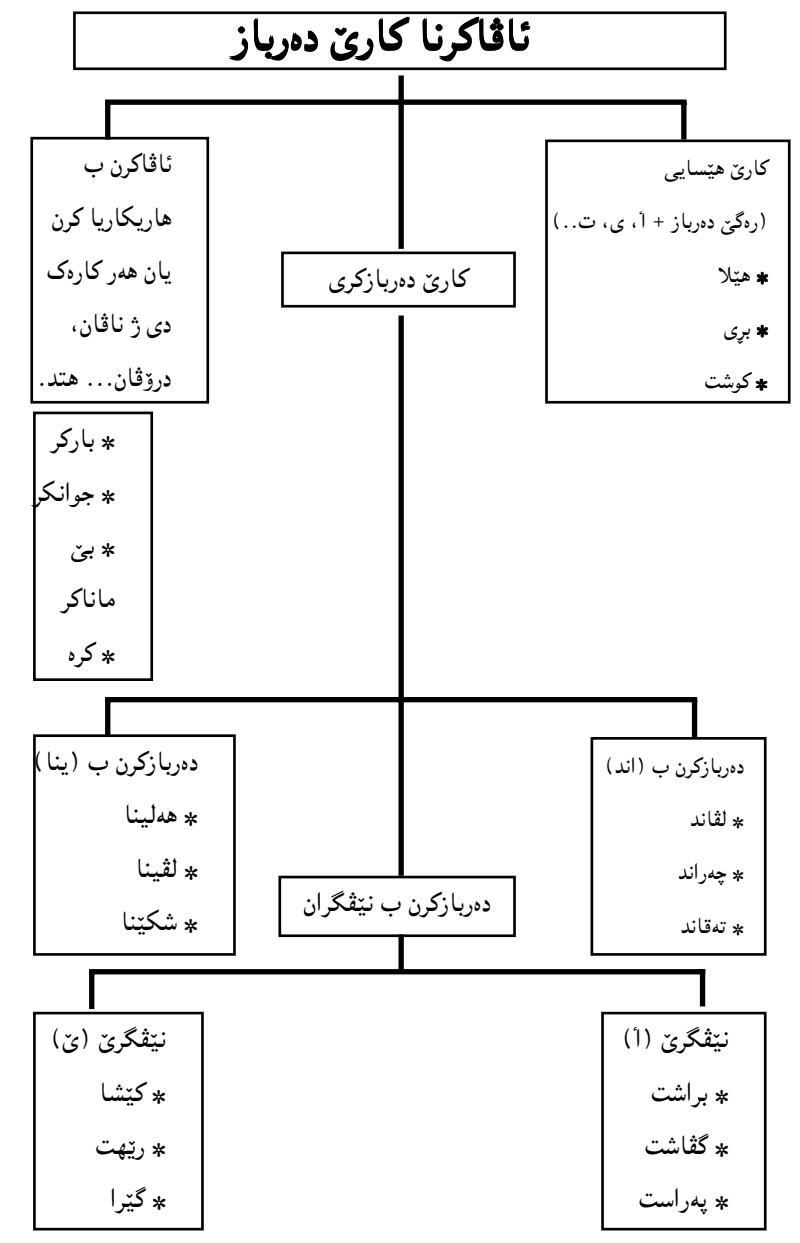
* قالا؛ قالاکر

* ب سهری؛ ب سهری کر... هتند.

ههلبهت هندهک ژشان فۆرمان و بیین دی ب هاریکاریا ئیخست، دا... و
جاران ههر کاره‌کی د زمانئ کوردیده و د بیاقا خوهده ئەف رۆله د زمانئ
کوردیده ههیه، لی چو کارئین دی ب رۆلئ بو و کر رانابن، ئەفه ژئ خوهسه‌رییا
شان ههر دو کارانه کو هه‌می بون و کرنئ وهر دگرن.
بو نمۆنه:

* ب مالکر = ب مال ئیخست

ب خودان کرن ههیه و ب خودان ئیخستن ژئ ههیه، و ئەف ههر دو نمۆنه
جوداهیییا کر ژ ئیخست و ههر کاره‌ک دی دیار دکهن.
ل دو ماهیئ نه‌خشاندا ئان هزر و پیترانینان فهره ل ئی نه‌خشی ل خوارئ،
هیئی ئەوه رۆژه‌کی قالبئ خوه وهر گرت:

-
- ۱- جارهک دی من ل سه ر قی دیاردی نقیسی یه، ئاڤا کرنا کاری ساده ب زیده کرنا (ست) لسه رهگی کوههژی راوهستانهک میژووویییه و ئیرۆ ب من قه ناهیت.
 - ۲- ل باکورا کوردستان نقیساندن جهای نقیسی، ب خهله تی گهلهک ل کاره هه کهرچی نقیسیین = کتابه و نقیساندن = دانه نقیسیینه (استکتاب).
 - ۳- بانا - باناند، میهتن (میژتن) - میژاندن.
-

(بئى -) و (با -)

ل پيشيا نائين گوندان

(پيداچوونەك ميژوويى)

وهكى ئەم دزانين ميژوو شيشلتوكا بويه رانه لسەر زنجيرا دەمى و ئەف زنجيره - بارا پتر - ناوايه كى ستونوكيى لسەر ئىك ئاڤاكرنى و گوهورىنى... دستينيت. و ناڤكرن دبتە ئىك ژ سىمايىن هەر قوناخەكى ژ قى زنجيرا بى سەر و بى دوماهى، لەو نائين كەسان، گوندان، جهان... ژئەدەرەك هەرە گرنكى هلكافتن و زانينا ميژوويىنە.

ژ ئاليى ديقە، كوردستان لاندكا مرقا تيىه و ئەفساين دىنى گوندى هشتيانى ل بنى چىايى جوودى دگه هيننه سەردەمى ئادەمى دووى (ئەخوخ)... و ئەم دكارين ژ ئاليى ميژوويى ژى فە چەند جۆرە نائين گوندان دەستنيشان بكەين، كوب ئاكنجى يىن كوردستانيقە گرتداينه و پارچەيهكن ژ كولتورى مە بى دىرين، **وهك:**

* شرنەخ، دۆرنەخ (۱)...

* شهراڻش، ترواڻش، ئالانڻش، كڻيانڻش، پڻيانڻش (۲)...

* زيناڻا، سمايلاڻا، رههچيماوا، ههسهڻ ئاڻا (۳)...

* بيٽاسي، بيٽريهي، بيٽادي...

* باٽيلي، باسٽڪي، بامهڙي، باٽوفا، باوهڙي...

و فورمي دارتشتنا ئهڻان ناڻان، و بيٽن دي، ههڙيڪ دگههته سهڙدهمهڪي ديار د ميٽروويا كوردهستاني دا و ههڙدهما خهم ڙي بهيٽه خوارن، دي گهلهڪ كوئچين تاري ڙ ميٽروويا دهڙي - ب ري يا ئه تيمولوجيا پهيقان - روڻ بن و پارچين گرنگ ڙ ميٽروويا مه هيڻه زانين، چ د بارا وي خه لڪي لي ٽاڪنجي بوي دا، چ د بارا سهڙدهمي ٽاڻاڪرنا ڻان گوندان دا چ د بارا رهوشه نبيريا وي خه لڪي دا.

چهند پيٽرانيهڪ د بارا دنگ گوهڙيني دا:

ههڪهچي، ٽاڪو نهڙو، پشتي ياكڙب گرمي دنگ گوهڙين د زمانين هندوئوڙويي دا ل سهڙي نوزدي هلشڪافتين و ٽاشڪرا كرين، چو ڦهڪوليڻين بهرفره لسهر گوهڙين و وهراڙا دنگان د زمانن كوردي دا نه هاتينه کرن، لي چهند گوهڙيني گرنگ و بهرچاڻ د زمانين ئيرانيدا هاتينه باس کرن و پڙلاندن (۴)، **وهڪ:**

س: ه، ف: خ، ه: خ، ي: لا: ج، ب/ڦ/و/م/پ، ڦ:
ب/گ، پ: ف.....هتد.

و ب ريڪا زانينا ڻان گوهڙينان، ئهڻم دڪارين ل پهي رهه و ريشالين پهيقان، ٽاڪو دوماهيبي بچين، بوئمونه:

گوهڙينا ه/خ:

د زارين زمانن كوردي دا، خواهش، وهش، خوش... وهڪو جودا فورمين ئيڪ پهيقن ههڻه، و ههڪهڙ ئهڻم بزانيڻ دنگي (خ) ڙ دنگي (ه) وهراڙا كري به (۵)، ئهڻم دڪارين

بیتزین توخمی فان فورمان (هوش) بویه و وهرای ئەف فورمانه پهیدا کرینه.

هوش Hweş:

۱- ب بهوژینا دهنگی (ه)، وهش مایه.

۲- ب گوهورینا دهنگی (ه) بو دهنگی (خ)، خووش پهیدا بویه.

۳- هندهک زارین زمانه کوردی - نه دووره ل ژیر باندورا زمانه فارسی - فورمی

(خوه - Xwe) کرییه (خو - Xo) - و ژ فی ئیکتی، (خوش) پهیدا بویه.

ههروهسا ئەم دکارین، ب فی ریکتی، لیفکرنا هندهک په یقیتن میژوویی یان مری

بزانین یان دروست هزر بکهین، وهک:

خۆر = رۆژ.

بهری نهۆمه ئاشکرا کر کو برگا (خو -) ژ (خوه -) وهرار کرییه و ئەفا دوماهییی

ژ (هوه) هاتی یه، ئانکو (خۆر) ژ (خوه) وهرار کرییه و (خوه) ژ (هوه) Hwer).

و ههکه ئەم بهریه رین میژوویی تیکفه دهین، دی بینین هندهک ژیدەر باسی

خوداقه ندهکی ب نافی (هۆفار، هفار، خفار...) دکهن (۶)، کو خوداقه ندی رۆژی یی

هۆری یان بویه و ئیرۆ د کوردی و فارسی دا، خۆر هه رۆژه و ههکه وهرارا وی یا

میژوویی، ل سهلال، ئەم لبه ر چاف بگرین، دی گههینه وی راستییی کو میژوونقیس

فی نافی ب خهله تی لیف دکهن و یا دروست، پیدقی یه، هوه Hwer بت. ههروهسا

نافی فی ملله تی زی پیدقییه (هوهری = رۆژی) (۷) بت نه حۆری و هۆری و حۆری.

گوهورینا دهنگی ڤ/ب ل پتشییا په یغان:

ههکه سی بهریه رین میژوویا زمانین ئیرانی تیکفه دهت دی بینیت بهرچاقتزین

دیباردا دهنگ گوهورینی ژ دهنگین ڤ؛ ب؛ و W، م... گرتیییه و نمونه پرن. و نمونی مه

کار یی هه ی، وهرگه رانا (و نه دووره درۆقهک زاری کرمانجی بت ههکه رچی کیمتر د

فارسی ژى دا هه يه (دهنگى (ښ) ل پيشييا په يشانه بۆ (ب) ، دهما ئەم کرمانجى هنبهري زمانى په هله څى دکهين ، ئەښ راستييه روڼ دبت.

په هله څى **کوردى (کرمانجى)**

ښات	با
ښاران	باران
ښانگ	بانگ
ښاڅهر	باوهر
ښهفر	بهفر
ښهرك	بهرخ
ښهستن	بهستان
ښهاك	بهها
ښهار	بههار
ښيشهك	بيشه
ښهزيتهن	بهزين
ښير	بیر (هزر).....هتد (۸).

ب څى رهنگى ديار دبت كو (ب) ل پيشييا په يشان د زمانى كوردى دا (نه خاسمه زارى کرمانجى) هه څبه را دهنگى (ښ) د زمانه ك د تيرينى تيرانيدا و هه كهر گورده څى راستييه ئەم ل په يشا ناڅيستايى و فارسييا كه څن (هه خامه نشى) Wis, With و يا سانسكريتى څيچ Vîç (۹) بن تيرين پيدڅييه - هه كهر ئەښ په يښه مابته د زمانى كوردى دا - فورمى بيس ،

بیت، بیچ، بیژ، بیش، Bîç; Bît; Bîş..... ستاندبت. لی چونکی چو په یقین ژ فی ته رزی ژ بلی (بیشه = ده حل، بیسه) ب بهرچافی من نه که فتن، دئ ل فر راوه ستین.

پیشگری (بی -)؛ (با -) ل پیشیا نائین گوندان:

تا کو فی دوماهییی من ژی وهکی پرانییا میژووقه کولان باوهری یهک نه لث هه بو کو نه ثانه ژ: بیت، بهیت، بیث..... یا سامی هاتینه د ناث زمانئ کوردی دا، نه خاسمه زمانئ نارامی کو دهمهک دریژ زمانئ فه رمی (ره سمی) بویه و پاشی زمانئ دینئ فله هییی بویه.

لی دو - سی نه گهران نه ز ئیخستمه گومانئ:

۱- دیتنا فۆرمه کی هندی - ئیرانییی فی په یقی.

۲- نه ث دیارده، بهس ل کوردستانی هنده بهر په لاقه و ل وارگه وینه کۆکا نارامییان ب فی رنگی نینه.

۳- زانینا وهرار و وهرگه رانا هندهک دهنگان د زمانئ ئیرانیدا نه خاسمه زمانئ کوردی.

لهو نه ز فه ر دبینم فان پیژانینان بهرچاڤ بکه م، هیقی نه وه نه م بگه هیینه راستی یئ.

ژ Vis, Vith, Vêh تاکو

هه که ر ژ ئالییی میژوو یقه ل فی په یقی بنییرین دئ چه ند فۆرم ب ده ست مه که فن، ژ وان:

زمان	فۆرمی په یقی
بیث، بهیت، بیت.....	کۆما سامیزمان
قیس	ئاقتیستایی
قیث، قیس	هه خامه نشی
قیچ	سانسکریتی
قیس، قاس، قیه	په هله فی
بیس (۱۰)	رووسییا که فن
گیز (۱۱)	بلوچی

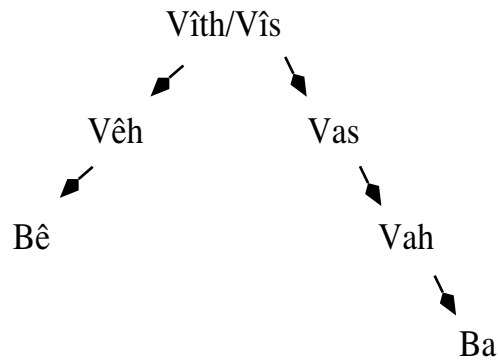
و ئەف راستییە بۆمە ئاشکرا دکەت کو ئەف پەیشه، وەکی زمانین سامی، د زمانین هندی - ئەوروپی دا ژى هەیه و بەرەلەقە، لەو گومانەک مەزن دکەفته سەر توخمى وى یى سامى و رى لىەر ئەکۆلینى ئەدبت. د هەمان دەم دا پەیفین دى هەنە ژ ئى پەیفى هاتینە داریشن و وەکو زاراف دەورەک چەلەنگ د ژيانا وى خەلکیدا گێرایە، وەک:

Vîspatî (فیس: وار، جە، گوند، بنەمال + پاتی = پارێز، - فان)
 Vasporan (فاس: هەمان مانا + پۆران = کوران، پسان...)

هەرەسا ناغى (فیه - ئەردەشیر) کو تاخەک بویه ژ تیسفون(المدائن) لىسەردەستى ئەردەشیرى ساسانى هاتییه ئاڤاکن. و دیارە ئەفانە ب پەیشا (فیس؛ فاس؛ فیه...) دەست پى دکەن و هەمى ژ قالین (فیث/فیس) دەرناکەڤن و هەکەر ئەم یاسا دەنگ گوهۆرینى (ف < ب، ل پینشیا پەیفان) ب کار بینین، پیندقییه ئەف پەیفانە ب فى رەنگى بن:

بیسپاتى = بیسپارێز(کەتخودا، ئاغا، کوپخه...).
 باسپۆران = کورپین کەتخودایان، کورپین مەزنان...
 بى ئەردەشیر = گوندى ئەردەشیری.

لى، مخابنى، ژ بلى فۆرمى دوماهى یى، چو یى دى نەمايه، لەو ئەم دى مافەکی دەینه خوه کو ئەتیمۆلۆجیا ئى پەیفى، ب فى تەرزى دارێژین:

ب گۆتتهك دی، په یقا (قاس) په هله فی، بویه (باس) و نهۆ (با -) ل پیشییا ناڅیڼ گوندان مایه دگهل په یقا (باخوئ) ئانکو خودانی گوندی، مه زن، کوتخودا(۱۲)... و (څیها) په هله فی بویه (بیها) و (بی -) ل پیشییا ناڅیڼ گوندان مایه .

و نه دووره (هاوس House) (۱۳) ئنگلیزی ژی هه څبه ندی یهک دوورتر دگهل څی په یقی هه بت، دگهل Hefşî, Hewş (۱۴) یا کوردی. و نه دووره په یقا گوند ژی هه څبه ندی دگهل په یقا سه لال هه بت نه خاسمه دهنگی (څ) ل پیشییا په یقان - جاران - بویه (گ)، و ب څی رهنگی ل خواری:

* څیث < څیت < گیت < گید < گوند (کوردی).

* څیس < گیس < گیز (بلوچی).

و هه کهر ئه م لسهر ده می په یدا بونا څان هه ردو فۆرمان بگه رین، نه دووره چو تشتی گرنگ ب ده ست مه نه که څت، چونکی سه رده می ب کارئینانا وان هند رۆن نینه، لی چونکی (قاس) و (څیها) ژ سه رده می ساسانی یان بۆ مه ماینه ئه م دکارین څه گه رینین

وی سه‌رده‌می و چونکی (قیه) دره‌نگتر ب کار هاتیبه ئەم دکارین بیژین گوندین ناڤ
ب (با -) دەست پێ دکهن نه‌دوووره که‌قنتر بن ژ گوندین ناڤ ب (بی -) دەست پێ
دکهن.

ل دوماهییی مه‌ په‌یشه‌ک دی ژێ هه‌یه، چه‌نده‌کێ نیزیکی قی فۆرمی یه، ب دو
ته‌رزان نه‌ژ د کوردی و فارسی دا (که‌ت - و که‌ده) هه‌یه، وه‌کی:
که‌تخودا، که‌دخودا: خودانی جهی، گوندی.....هتد، کو بو زه‌نگین، ده‌وله‌مه‌ند
هاتیبه‌ خواستن.

مه‌یکه‌ده: مه‌یخانه، جهی مه‌یی.....
هه‌روه‌سا په‌یقا (قه) ب مانا مال هه‌یشتا د کوردی دا مایه، وه‌ک: دا بچینه قه. و
نابت ئەم په‌یقین ماه، مات... ژ بیڕ بکه‌ین کو ره‌گه‌ک که‌قنترن ژ میسۆپۆتامیا.

ته‌نجام:

ئه‌ڤ په‌یشه، ب دو ته‌رزین جودا، د هه‌ردو بنه‌مالین زمانی دا (هندی - نه‌وروپی و
سامی) هه‌یه و نه‌دوووره، هند ب ساناھی نه‌بت کانی د توخم دا یا کێ یه، لی یا
گومانبر ئه‌وه، ئه‌ڤی په‌یقن د هه‌ر بنه‌ماله‌کێ و د هه‌ر زمانه‌کی دا وه‌رارا خوده‌سه‌ر و
تایه‌ت کری یه. و هه‌که‌ر گوتنا هه‌نده‌کان کو دبیزن (بی -) ژ (بیڤ) ئارامی یه،
بیه‌ژینین، بی گومان ئەم، د بارا (با -) دا وی مافی ناده‌ینه‌ خوه و ناده‌ینه‌ که‌سێ و
گومان تیدا نینه‌ کو فۆرمه‌کێ خوه‌روو (خالص) و خومالی و کوردیبه‌ و ژ (قاس) وه‌رار
کری یه، هه‌روه‌سا نابت ئەم به‌ره‌لافی و بی سنۆر ب سه‌رداگرتنا ره‌وشه‌نبیری یه‌کێ،
سه‌رده‌مه‌کێ دیار د میژوویدا، بکه‌ینه‌ پیشان و مه‌سته‌ره‌ بو به‌لاقبون و هه‌بونا وی
نفشی ل وی جهی ده‌ستیشانکری.

ژێدەرین بژاره:

- ١) آرثر کریستینسن، ایران فی عهد الساسانیین، بیروت (الترجمه العربیه)
- ٢) کۆری زانیاری کورد (کۆفار)، بهرگئی دو، ژماره دو
- ٣) کۆری زانیاری کورد (کۆفار)، بهرگئی شهش
- ٤) حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران ١٣٧٦ ه.ش
- ٥) سۆخۆلۆف، و: محمد امین هورامانی، زمانی ئاقیستا
- ٦) میدیا، ئی. م. دیاکۆنۆف، و. برهان قانع، بهغدا، ١٩٧٨، ههروهسا چاپا ئه رهبی، و: وهبیه شوکت، دمشق
- ٧) لیکۆلینه وهیه کی زمانه وانی له ولاتی کورده واری، د. جمال رشید، بهغدا ١٩٨٨
- ٨) اصول اسماء المدن والمواقع العراقیه، جمال بابان، ج ١، بهغداد ١٩٨٩، ط ٢

تیبینی:

- ١) ئه فانه وه کو میژووناس دبیزن؛ فه دگه رنه زمانی هۆری.
- ٢) ئه م دکارین ب دو ته رزان ل فان په یشان بنیترین، یان ژ په یقه کی و پاشگری (ـ ش) پیکهاتییه و ئه ف پاشگره و فۆرمیتین وی، وه کی (د. جمال رشید) لسه ر نقیسی فه دگه رنه که فنه زمانی کوردستانی ژ ئیلامی بگره تاکو کاشی و هۆری یان، یان ژ ئی ژ نافه کی و پاشگری (ـ انش) پیکهاتییه و په یفا (شه رانش) هه که ره نه بهری (شرنه خ) بکه یین نه دووره هه راد دووی ب هیتتر بیخت، لی مانا فی پاشگری هند رۆن نینه ژ بلی، نه دووره، هه بهری (ـ ستان/ جه، نشین، (ـ وانه).....هتد) بکه یین.
- ٣) پاشگری (ـ افا) کو تیکه لی دگه ل ئافا کرنی هه یه و تیکه لی دگه ل (آباد) هه یه.
- ٤) باشترین فه کۆلین د قی بواریدا، هیترا حسن قزلیچی د ژێدهری (٣) دا نقیسی یه،

- ههروهسا نقیسینا هیژا توفیق وهبی د ژیدەر (۲) دا، القسم العربی، اصل الاکرد ولغتهم، دهربارهی گوهورینا دهنگی ه < خ و ف.
- (۵) بنیره ژیدەر (۲)، گوتارا هیژا توفیق وهبی.
- (۶) بنیره ژیدەر (۷)، ههروهسا: دراسات کردیه فی بلاد سوپارتو، یا هه مان نقیسه ری.
- (۷) من گومان نینه کو په یفا حۆری، خۆری... د کۆکا خوه دا (هوه ری) یه و نهۆ مه دو هۆز هه نه، شه دگه رنه فی ژیدهری ئه و ژی ناقی هۆزا هه قیبرکی و هه ویری یه: هوه/هقهه Hwer/Hver < هه ویر/هه قیتر + پاشگری کوردی (- ی) (- کی).
- (۸) ژیدهری (۴) ههروهسا فه رههنگی ئیریانچ.
- (۹) ژیدهری (۵) ل ۸۱
- (۱۰) ژیدهر (۶) ل ۲۶۷
- (۱۱) ژیدهر (۵) ل ۱۳۴
- (۱۲) هندهک برادر هزر دکه ن په یفا که تخودا/که دخودا ژ (که د) ئه ره بی و (خودا) یا کوردی هاتی یه، لی راستییا وی، ئه ف په یفه خوه روو کوردی یه، ژ په یفا که د/ که ده ب مانا جه و خودا ب مانا خودان هاتی یه، بنیره په یفا په هله فی (کدگ خودایان).
- (۱۳ و ۱۴) په یفا هاوس House ژ (Hüs) ا زمانه که فنه جیرمانا بالا هاتییه و گومان تیدا نینه فورمی کوردییی فی په یفی (هه وش Hews) ه. بنیره فه رههنگا ویسته ر، ئنگلیزی - ئنگلیزی، چاپا ۱۹۷۳ و لایه تین ئیکگری.

په نجه رده يه ک ل هنداف زار اقدانانې

هه ر ژ ده سته پيکا تاکنج بونا مرؤقی و چيکرنا تالاف و ناميرين نوو، يان په يداکرنا تيگه هيئن نه پيستي مي... هتد، مرؤف هه وجهی ناقکرنې بويه، نه بهس داکو تشت د هزرا وی دا بهينه ژتيک فاقارتن و ناسين، به لکوژ بو تيکه لی و گهوړينا هزران و دهر بازرکنا هزر و کربارين مرؤقی ژ رقيشته کي بو يا دی... ل قر مرؤف هه وجهی په يقان بويه، و بقيت نه قيت بويه (په يفت - چيکهر) و هه ر تشته کي هه بي و هه ر تشته کي چيکري ناقکر و شه هره واريبي هوسا و ه رار کر.

بيگومان نه فا مه گوټي ده سته پيکا زار اقدانانې يه، لي زانستي زار اقدانانې (زار اقسازی Terminology) ل داوييا چهرخي نوزدي په يدا بويه و ل چهرخي بيستي جهگير و سه ريخوه بويه، و نه فه فه دگه رته کانيبا زانست و پيزانين و ته کنولوجيايي... کول چهرخي بيستي په قی و هندي هند خه لک هه وجهی ناقين تازه بو، و داکو دنيا ژ فهرته نا خه له ت ناقکرنې قورتال بيت، جفات و نه کادميابين زماني و زار اقدانانې په يدا بون، چ بو زار اقدانانې چ ژي بو قير اگه هشتنې (وه کی نه فه نيژيکی سه د سالن نه رهب دکهن) کو هه مان تيگه هان ب زماني خو چيکهن.

ئەفجا ھەكەر وەرار و دانانا زاراڤان ھەقەندى وەرارا جفاكان يا ئابۇرى -
سىياسى - ھزرى بت، كوردان ژى زاراڤ گۆرەى فى ئىككى دانايىنە و نە دوورە
مىر جەلادەت د كۆڤارا ھاوار دا دەستپىكەر بت د قى وارى دا... و پاشى
باشۇرى كوردستانى ئالا ژى ستاندىيە و تاكو نھۆ بەردەوامە، و كوردى كرنا
سەرانسەرى پشتى سەرھلدانى جەوسەرى دو قوناخىن گەلى مەيە د وارى
زاراڤدانانى و پەيداكرنى دا، و ئەكادىميا كوردستانى دى رۆلى خوە د قى وارى
دا ھەبت، لى ھىقىيا مە ئەو نەكەڤتە بەر باندۇرا ئەزموننا ئەرەبى، ئانكو
مەزناھى و سەرکەفتنا خوە د ھەژمارا زاراڤىن چىكرىدا ببىنت، ئانكو خوە
دكەتە خودانا ب ھەزاران تىگەھ و ناڤىن چىكرى و چو جە د ناڤ مەژىبى
خەلكى دا نەھەى و ئەڤە مەزناھى و خوەبایى يەكا درەوين و زى لئاڤ خەلكى
بەلاڤە دكەت كو ئەم دكارىن ب (وان) را بگەھىن... ھەكەرچى ب دووڤ
پاچۆنەك ھزرى - ئاشۇپىيە.

چاوا بت، داکو ئەوا دقەومت و ئەوا دى ھىتە كرن لسەر ھندەك بنەمايىن
رۆھن و زانستىيانە بەھىتە ئەنجامدان فەرە ھەمى پشكدارىيى تىدا بکەن،
ھەكەر ژ بەر چو نەبت دى ژ بەر ھندى بت، ئەوين زاراڤان دادرىژن، رىكىن
ئاشكرا ھەبن.

ئەزموننا ئەوروپى . . . دەرگەھىن ئەكرى:

بەرى قابىين ھشك بۆ زمانان بەھىنە دانان و رەنگە پىرۆزىيى وەرگرن، ھەمى
زمانىن دىيايى ژىك وەردگرت و دگەل خوە دگونجاندا و كاروان ب رىڤە دچۆ.
زمانىن ئەوروپى ژى ب ھەمى تايىن خوەڤە (لاتىنى، گرىكى و
ئەلمانى...) و ڤەرىژا وان (زمانىن ھەڤچەرخ)، ھەر تىگەھەك وەرگرتەن، ب

په یشفه (ب ناڅ کرنه) وهرگرینه و بوینه پارچه یکه ژ فهرهنگا وان... و
 نهف ته رزی هزرکرنی تاکو نهوژی بهرده وامه و ټنگلیزی باشتربن نمونه یه کوژ
 تایې نهله مانیه ژ زمانین نه وروپی، لی ژ نیقی پترکه قتیبه بن باندورا زراف و
 په یقین لاتینی، نهفه ژ نالیه کیفه، ژ نالیې دیفه کیم زمان ل دنیا یې هیلاینه
 وهج ژی وهرنه گرتب و فهرهنگا وان وهکی موزاییکه کی جیهانی لی هاتیه...
 ب گوتنهک دی، زهنگینیا زمانې ټنگلیزی ژ هه قپشکی و لسه ریک ناکرکرنی
 هاتیه... هه قپشکیا مروغان نه د تشت و تیگه هان ب تنی دا، به لکو د په یف
 و ناکرکرنی ژی دا، دگه ل وهرگرتن و په ژراندنا زحمهت و نافراندنا خه لکی
 دی... هو سا ده رگه ه و په نجه ره لبر ه می دنیا یې فه کرینه و هه ره په یفه کا جهی
 خوه ل دیوان و کوچکا وان دیت، دپته خودانا مالی، قتیجه (نه لجه بر) بت ژ نه ره بی
 یان (ساری) یې هندي بت یان ژی په یفه کا گزیرتین ټوقیانوسی نارام بت.

و نهفه ژ دیتنا وان بو نه رکی زمانی په یدا بویه کو بهری هه ر تشته کی
تیگه هشتن و تیک گه هشتنه، پاشی ل داویین پاکژی و تافیری و پیروزی
دهین، هه کهر (زمانی) نهف تشته هه بن... له و نه م دکارین بیژین نه زمونوا
 وان (ب تاییه تی یا ټنگلیزان) نه زمونوهک لسه ره ه می دنیا یې فه کری یه،
 کانی چاوا ددهت دکارت وهرگرت ژی.

نه زمونوا نه ره بان... که لها بی ده رگه ه:

ب کورتی مروف دکارت بیژت، نه ره ب د دو قوناخان را بو رینه، قوناخا
 دامه زرانې، کو لسه ره ده می نه باسیان ل گوپیستکی بو، د قنی قوناخنی دا،
 ده رگه ه فه کری بون و نه ره بان ب وهرگرتن و گونجاندنې کارین، فهرهنگا خوه
 یا کوچهری - براگوندی بکه نه فهرهنگه ک شه ره واری هه مه رهنگ... ل وی

وهختی ل دو تهوهرتین سه ره کی، زمانتی ئه ره بی وهرارکر، تهوهرتی نافخو و یی
دهرقه. یی نافخو ب قهریژ و مانایین تازه بو په یقین هه بی و یی دهرقه؛ ب
وهگرنتی و گونجاندنی دگهل دهستوورین خوه.

قوناخا دووی (بلا برایین ئه ره ب ل من نه گرن) قوناخا دۆن کیخوتیه، ئه و
ژی لسه ر چهند بنه مایان ئافا بویه، ژ وان: زمانتی ئه ره بی زمانتی قورئانی یه،
ئانکو پیروژه و نابت ب زمان و په یقین بیانی بهیته هه پماندن، ئه ره ب خودان
شه هرهواری یه ک (هه رده م) زهنگین و ههوجهی چو تشتی ژ دهرقه نین، زمانتی
ئه ره بی دکارت (ب تنی) هه می تیگه ه و مانایان، ل هه می دهم و جهان
دهرپر، ئه ره ب و زمانتی ئه ره بی دکارن هه قریکی بکهن (بلا ب دارشتنا
په یقان بت!)... هتد.

لسه ر قان بنه مایین چو تیکه لی دگهل زمانتی نه هین، قوناخا خوه کوک
دیتنی و کاملانی ب ته رزه ک لاهوتی دهست پی کر و هیشتا به رده وامه... و
تایه تمه ندییا قی قوناخی ئه وه ئه رکی زمانتی لبه رچاڤ وهرناگرت، و وه کی
که قنه که لهه کا بی دهرگه ه هه ر یا دیوارین خوه بلند دکه ت تاکو...!

چاوا بت، بیست دهوله تین ئه ره بی و هنده کین موسلمان ژی ب زانکو و
ئه کادمیین زمانیه یی غارال دووڤ گورگی دکهن و ب شه ف و روژ زارافان
دادریژن و قیرا ناگه هن... و ئه قه باشتیرین دهرسه بو گه لیتن هه ژارتر و دهست
کورتتر کول ری یه ک دی بگه رن، لسه ر بچن.

زاراف دارپشتن د زمانتی ئه ره بی دا:

خودانی نقشستوکا (مقدمه فی علم المصطلح) د. علی القاسمی پینج
ریکان بو زاراف شه گوهاستنی بو ئه ره بی دهست نیشان دکه ت کو گه له ک ژ

- وان، بۆ زمانین دی ژی دهست ددهن، و ناقهروکا ئەزمونەکی نیشا مه ددهن.
- (۱) وهگرتن یان ئه‌ره‌بی کرن؛ ئەفه ژی یان ئیکسەر دهیتته وهگرتن یان ژی ب گه‌ورینه‌ک گونجاندنی ژ ئالیی ده‌نگانه‌ یان فۆرمیتفه... و به‌هرا پتر ئه‌ره‌ب ناقی (دخیل = بیانی) ل قان په‌یشان دکهن و وا دیاره ئه‌ره‌بان سه‌رده‌ریبا خوه‌گریی هۆزین ئه‌ره‌بی دگهل قان په‌یشان کری یه.
- (۲) پاچفه‌کرن: کو هه‌قه‌به‌ره‌ک د زمانی نه‌ته‌وه‌یی دا بۆ په‌یفا بیانی دهیتته دیتن.
- (۳) دانان یان داریشتن؛ کو په‌یغه‌کا نوو بۆ تیغه‌هی نوو دهیتته داریشتن (دانان).
- (۴) خواستن ئه‌و ژی ئه‌وه مانایه‌کا نوو یان پتر بدهینه په‌یقین هه‌یی.
- (۵) ره‌ویژتن (نحت) ئه‌وه په‌یغه‌ک یان زاراقه‌ک ژ ئه‌له‌منت و په‌یقین دی بهیتته داریشتن، چ خومالی بن چ هه‌پشک.
- بی گومان ئەف هه‌ریینج ریکه هه‌ردو ئالیان شه‌دگرن، ئالیی وه‌رارا ناقه‌ویبا زمانی و وه‌رارا ب باندۆرا ده‌رفه دهیتته ئەنجامدان، له‌و، بۆ مه‌ ژی (تا راده‌کی) ده‌ست ددهن.

ریکین دی:

جۆلیاس. فۆلک د په‌رتووکا خوه‌ دا Linguistics and Language
 باسی چهند ته‌رزین داریشتن و دانانا په‌یف و زاراغان دکه‌ت، کو پتر دگهل
 زمانین هند و ئه‌وروپی دگونج، ژ وان:
 (۱) ب هاریکاریبا گیره‌کان Affixes (پیشگر، ناقگر، پاشگر،
 دۆرمانگر...): و ئەفه ژی دو ته‌رزن، یین ریزمانکی و یین زمانکی.

۲) لیکدان و پیکه بینان Compounding؛ ئەفه ژى ب گه لهک ته رزان دهیته کرن، ب په یقه کى و گیره کان، ب پتر ژ په یقه کى، ب ته رزى ئیدیه مان... هتد.

۳) وەرگرتن Borrowing.

۴) وەرگيرانا په یفا بیانی یان وەرگرتى، ئەفه ب وەرگيرانا دهق و دهقا په یفا بیانی دهیته کرن یان وەرگيرانا تیگه هى وى.

۵) بهر فرهه کرن Extension.

۶) بهرته ننگ کرن Narrowing.

۷) کورت کرن Shortening: ب کارئینانا دهنگى پیشیى یان هندهک ژ په یقى یان پاشقه دروست کرن؛ وهكى دارشتنا گوهرى (تغییر، تبدل) ژ گوهارت یان مزگین ژ مزگینى...

چاوا بت، ئەفه ریکین دارشتنا په یفانن و ئەم کورد دکارین لسه ر خوه و زانستیانه وهجى ژ فان ریکان بیین بۆ زهنگین کرنا زمانى خوه ب په یقىن تازه و هزرا خوه ب تیگه هین نوو... و نابت ئارمانجا زاراقدانانى پاقرى و خومالتى و خوه فهدهرکرن و چارچۆقه کرن بن، بهلکو په یداکرنا ناقان بۆ تیگه ه و تشتان بت.

زاراف (تهرم):

بى گومان، دهمى ئەم باسى زاراغان دکهین، ئەم باسى په یفان دکهین، لى چ په یف و کیش په یف؟ ب گۆتنهک دى ئەو چ درۆف و ساخلهتن وال په یفان دکهن ببنه زاراف یان ئەف ناقه لى بهیته کرن.

جان ئیچیسۆن و جۆلیاس فۆلک و بیین دى نه ژ دل گۆتنا

بلۆمفیلدی دوباره دکهن، کو په یف: بچووکترین فۆرمی ئازاده - (Minimum Free Form)، لی وه کی نه و ژی دبیتن نه فی پیناسی ئاریشسه هه نه، ژ وان: په یف—ین لیکدای چنه؟ نه ری (ل) (چۆ) (دهۆک) (جوان) (ئا) (ئوی)... هتد هه می په یفن؟ وا دیاره بههرا پتر ژ زمانسان ژ بهرسقی درهفن و دبیتنی: پارچه یین ئاخفتنی (أقسام الکلام (Parts of speech).

ئیحیسۆن رتیه کا دی بۆ فی ئیکئی دبیت، نه و ژی ب دابه شکرنا په یغان لسه ر سی ته رزان: په یفین فهرهنگی Lexical و په یفین رتیمانکی Syntactic و په یفین دهنکی Phonological. و دتفید کربستال، ب ته رزهک دی چۆیه د ناف بابه تی دا و په یف: گۆره ی نفیسینی، ئاخفتنی و دیتنا که فن دایه بهرچا فکرن و چهند پیناسه رتیزکرینه، لی وی ب خوه کیماسیین وان دیار کرینه، ژ وان: بچووکترین دانیه د زمانه کی دا کو ب تنی وه کورسته ب کار بهیت. ل فر پتیره ست، پاشگر و پیشگر... چنه؟ پاشی دبیت: بچووکترین دانیه کو شیانا جه گه پورینی هه بت... ل داوییی دبیت: په یف نه و دانیه یا ئا فاهیه کی ئاخخوییی نه گوه پور هه بت A fixed internal structure.

چاوا بت، نه بونا پیناسه به کی بۆ په یفی ری لبه ر مه ناگرت کو نه م زارافان باشتر ناس بکه یین، نه خاسمه زاراف دهیتنه دانان. نه فجا نه م دکارین بیترین: زاراف په یفه که بۆ تیگه هه کی (زانستی، فیلولسۆفی، دینی) دهیتنه ته رخانکرن یان دانان.

کورده و زاراف:

بیگومان کورد، وه کی هه می کومه ل و جقاتین دی، ل وه رار و پیشکه فتنا خوه یا شه هره واری هه و جه ی زارافان بوینه، لی چونکی ژ ئالییی نفیسینی شه

كورد كۆمه لهك دووری نقیسینی بویه، یان نهشیانه پشكدارییا خوه ب نقیسین بیسارتین، لهو رۆلی وان د زاراف دانانی دا هند ئاشکرا نینه، ههکهرچی هندهک زاراف بۆ تشتین نوو (ل ئاستی گهلیری) هاتینه دارشتن،
وهکی:

- دوورینه، کهردیکل (نعام)، کهرئاسنک (بایسکل)... هتد.
ل چهرخێ بیستی و لسه دهستی جهلادهت بهدرخان زاراف دانان ب رهنگهک کهسی دهست پێ دکهت و هه کهسی بهرپه پین هاوارا وی تیک شهدهت، دئ ئی راستیی زانت... چاوا بت، زاراف دانانا کوردی تاکو دامهزاندنا (کۆری زانیاری کورد) ل بهغدا مایه ل هیفیا بزاف و چهلهنگیین کهسان.

لهو زاراف دانانا کۆری زانیاری پینگا ئیک دهیته ههژمارتن لسه ری یا زاراف دانانی ب تهرزهک ههفپشک و کۆم، ههروه سا رۆلی ئه نستیتۆوا پارسی ههژی گۆتته... لئ ئه ئی ری لبه بزاقین کهسی نهگرتیه کو تاکو نهۆ ژێ بهردهوامن... و نه دووره (زاراوه پیتوانه - المصطلح القیاسی) یا مامۆستا مهسهوود محهمه د ئیک ژ وان پینکۆلین ههژی بت، بۆ دارشتنا ریکین دروست بۆ زاراف دانانی د زمانی کوردی دا (نه خاسمه زاری وی). ئه ئه ژ ئالبه کیفه، ژ ئالبی ديقه دیارکنا تایبهتمه ندی و ریکین دارشتنا په یشان د زمانی کوردی دا، ئیرۆ ژ هه ده مهک دی فه رترین، داکو زمانی کوردی لسه لهش و خوه سه ربیا خوه وه راری بکهت، نه هه کهسی بهیت خوی یا خوه بکه تی.

په یف دارشتن د زمانی کوردی دا:

هه کهر ئه م چاقچه رانده که ل بزاقین کهسی و پرتووکا د. ئه و ره حمان حاجی ماری (وشه رۆنان له زمانی کوردی دا) بکه یین، دئ بیژین: ب ئاوا به کی

بهره‌تی په‌یث د زمانه‌ی کوردی دا، ب دو تهرزان دهینه دارستن، ب گیره‌کان
Affixes یان ب لیکدانه‌ی Compounding چ ب ناقبه‌نده‌کی بت یان
ژی بی ناقبه‌ند (ناقبه‌ند سفر)، نه‌فه ریکین سهره‌کهنه و ژ بلی هه‌بونا ریکین
دی، نه‌م دکارین وه‌جی ژ هه‌می سهریور و ناوایی سهره‌ده‌ری کرنه‌ی د زمانه‌ی
دی دا وه‌گرین و هه‌مان ریکین نه‌ره‌بی و ئنگلیزی... بگرین و زمانه‌ی خوه ب
زاراقین تازه زه‌نگین بکه‌ین، و نابت نه‌م ژ بیر بکه‌ین باشترین په‌یث، چیتترین
زاراق نه‌ون بین خه‌لک هه‌می ب کار دئین، وه‌کی پاره‌ی... هندی پتر کار
په‌ی بکه‌ن ب ره‌واجتره.

نه‌فجا هه‌که‌ر نه‌م به‌رنامه‌یه‌کی کاری بو زاراق دانانی دارپژین، دی - کیم
زیده - ب قی تهرزی ل خوارئ بت:

(۱) وه‌گرتن: بیگومان دی ب چهند تهرزان هیتته کرن، وه‌کی:

- وه‌گرتنا دروست: په‌یثی وه‌کی د زمانه‌ی بیانیدا وه‌گرین. وه‌کی:

سینه‌ما، تله‌فزیون، هامبه‌رگر، بانک، ترین...

- وه‌گرتنا پارچه‌یی: ره‌گی په‌یثی یان شه‌ریژه‌کا وی ژ زمانه‌ی بیانی

وه‌گرین و بی‌خینه به‌ر دارپشتنه‌ی د زمانه‌ی کوردی دا، وه‌کی: کوپی کرن،
پولشاندن...

- وه‌گرتنا ب گونجاندن: په‌یثا بیانی ب تهرزه‌ک کوردی کرنه‌ی وه‌گرین، و

نه‌فه د وه‌ختی خوه دا گه‌له‌ک ب کار هاتیه و به‌هرا پتر زمانه‌ی دنیایی قی

ناوایی ب کار دئین، وه‌کی: ته‌بات (ثبات)، عه‌تمان یان ئوسمان ژ (عثمان)،
ره‌مه‌زان (رمضان)، سلاف (سلام)، عه‌با (عباءة).....هتد.

(۲) وه‌گرتن: نه‌وه په‌یثه‌ک خومالی بو تیگه‌هه‌ک بیانی ب کار به‌یت،

وه‌کی نه‌م وه‌گرتن بو (انقلاب سیاسی - کو‌ده‌تا) بی ب کار بینین یان

پیشمرگه ل شوونا (ثائر) ب کار بین... هتد.

۳) خواستن: ئەو پە یقە کا هە یی بۆ مانایە ک دی بخوازین، ئانکو مانایە ک یان تێگە هە ک تازه (ژ بلییی کە قن) بدە ینە پە یقە ک، وە کی:

- راگە هاندن، پیکۆل، پە یڕە و، چە تە، شوپش...

۴) رە ویتن: چ ژ زمانێ کوردی چ ژ هە قپشکی بیانی، وە کی: کۆ قار (ژ کۆم - نقیسار)، دە ولە مە ند (ژ دە ولە ت - مە ند)، دە ستپیک (ژ دە ست - پێ - کرن)...

۵) دارێشتن: وە کی ل سە لال هاتیە دیار کرن، د کوردی دا، ب دو ریکین سەر هە کە پە یقین تازه دە ینە دارێشتن، ئە و ژ ی ب:

ا) گیرە کان: پیشگر، نافگر، پاشگر... وە کی:

پیشگر نافگر پاشگر

دا - داکە فتن کە لاشتن زانا - ا

هل - هل دان براشتن رە ویتە ک - هک

ب) لیکدان پە یقان، چ ب ناقبە ندە کی چ ژ ی بی ناقبە ند، وە کی: سەر هە دە ری، سۆرگول، کە سک و سۆر، نە رمە گوشت، سەر انسەر، تل چاڤ... هتد.

ج) بیتگومان، ریکین دی ژ ی هە نه، وە کی: رە گێ دە ریا ز (تێ پەر) وە کی پاشگر کار دکە ت و ناقی (دروقی) بکە ری ئاڤا دکە ت، وە کی: دە ستمال، چاڤهاڤیژ، دارپر، گوشتخوهر... هتد.

هە روە سا بە رفره ه کرن و بە رتە نگ کرن و کورت کرن، وە کی: گاران، کە و (پتر بۆ نێرە کە و ی ل کاره)، نزا (ل شوونا نازانم)...

کیش ری؟

دی پرسیارا دوماهیی مینت: کیش ریک باشته یان باشته چله نگر بت
ژ ریکین دی؟

ب دیتنا من، ئه رکی په یقی ژ هه ر تشته ک دی گرنگتره، له ول قوناخا
ئاشارنی باشته ریک وهرگرته، وهرگرتن ب هه می ته رزان... و هه کهر ئه م
بکارین ره گان وهرگرین هیشتا چیتره، لی وهرگرتن و گونجاندن دی مینت
باشترین ئاواپی زهنگین کرنا زمانی کوردی... پرسیاره ک دی لسه وهرگرتنی
دهیته پیش: چاوا و کی؟ بیگومان، دهزگه هرکنا وهرگرتنی گه له ک پیدفیه؛ ژ بهر
ئیکگرتنی ل ئاستی ژیده ری و فورمی دهافیتزینه بازاری، وه کی دی، (ب نه بونا
دهزگه هان) دی فهرته نه یه ک وه کی یا ئیرۆ که فته زاراف وهرگرتنی و دانانی.

ل داوی یی، من دقیت بیژم: په یقین پیروژ و حلال و حرام نین، به های
په یقی د کاری وی دایه... و نابت ئه م وه کی ئه ره بان ل خوه بکه یین و بیینه
خودانی گازییا ل دویف گورگی، و به ری ئه م شهرم بکه یین په یقین بیانی ب کار
بینین بلا ئه م ژی ئه وان تشستان، ئه وان تیگه هان چیکه یین و نا قین کوردی لی
بکه یین، نه ئه م ژ ده زیکتی تا کو کراسی بووکی وهرگرین، و ئه نتلجنسیا
کوردی ژی هه می شیانین خوه بده ته کاری کانی دی چاوا ترینی و رادیو و
ته له فزبونی که یینه کوردی.

ژیده رین مفا زئ هاتیه وهرگرتن:

- ۱) Julia S. Folk, Linguistics and Language, 1978
- ۲) David Crystal, Semantics, 1985
- ۳) Jean Aitchison, Linguistics, 1993
- ۴) د. علی القاسمی، مقدمه فی علم المصطلح، ۱۹۸۵
- ۵) د. ئه وره حمان حاجی مارف، وشه رۆنان له زمانی کوردیدا، ۱۹۷۷
- ۶) مه سعوود محهمه د، زاراوه پیتوانه.
- ۷) چهند ژماره ژ کۆقارا کوری زانیاری کورد ل به غدا.

— |

| —

۲۰۰

— |

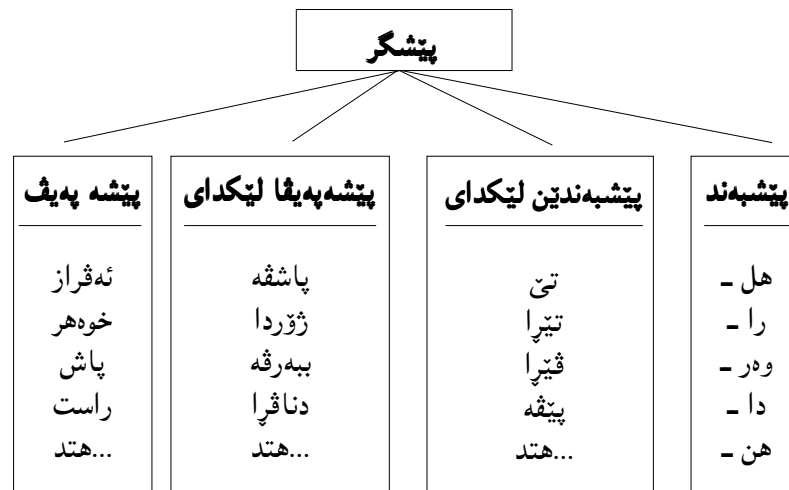
| —

پیشگریڻ سهمتا کاری د کوردی دا

زاری کرمانجی

دهرگه:

هه کهرچی دهستپیکرنا نقیسینا ریزمانا کوردی ب رهنگهک ساده ل دهستپیکا چه رختی ۱۱ ئی مشهختی لسه دهستی کوردهکی بویه^(۱)، لی مخابن چوبی دی لسه نه هاته ئا قاکرن و ئورۆپیان ئەف دهوره گیترا.. تاکو هشیاربونا نه ته وهی ل دهستپیکا ئی چه رختی، کو دگه ل وهختی کوردان دهست ب نقیسینا ریزمان و زمانئ خوه کرییه و پینگافین مهزن، ل سی بنگه هان هاتینه هاقیژتن: ل شامی ب ریبه ریبیا به درخانیا؛ ل باشورا کوردستانی، ل

ئەرمەنستانى.

و ئەف بابەتتى من ھەلبژارتى، دوور نەبويە ژ ليكۆلين و خواندىنى، لى د
ناف دەرگەھى رىزمانى يان پيشگران دا... و ھندەك پرتوكىن دەستپىكى
نەبن، ئەفتىن دى ھەمىيان دەستنيشانكرينه و ئەركى و ان ديار كرينە.
بۆ نمۆنە: قەناتى كوردو^(۲) د (رىزمانا كوردى) دا، ل ۱۹۱ و پيھەل باسى
گەلەك پيشگران كرىيە، ژ وان: ھەل، دا، وەر، تى، پيشقە، پاشدا،
ھن... ھتد.

د. ئەورەحمان حاجى مارف^(۳) د (وشەرۆنان لە زمانى كوردیدا) دا، ل
۷۳ و پيھەل باسى: دا، را، ھەل، وەر، تيدا، پيرا، تىك، لىك... ھتد.
لژنا زمانى، ل كۆرى زانىبارى كورد^(۴)، د بەرگى چار دا ژ كۆقارا خوە،
باسى پيشگرين: ھەل، دا، را، تى، وەر... ھتد و دەورى وان دكەت.
ھەرەسا صادق بەاءالدين نامىدى^(۵) د (رىزمانا كوردى) دا، وەكى لژنا
زمانى، باسى فان پيشگران دگەل بيتن دى دكەت.

پارثەكرن و ناساندن:

ژ بلى چەند نافگران^(۶) د زمانى كوردیدا، وەكى دى، زمانى مە ژ جورى
پيكشە نووسە (الصاقى)، كو پيشگر و پاشگر و ناقبەند ب دەورى دارىژتتى ل
ھەردو ئاستان زمان و رىزمان رادبن، بۆ نمۆنە:

(گر) وەكو رەگى گرتن:

رىزمان: گرت - گرتن - دگرت - داگرت dagirit... ھتد.

زمان: داگرت dagirt

داگرتەفە - پاشگر - گرتەك... ھتد.

و ناقبه نند: - سه رانسهر- که قره سۆر- که سکوسۆر...
و ئەم دکارین پیشگرین سه ممتی د زمانی کوردی دا ب فی جۆری پارقه
کهین:

- پیشبه نند

- پیشه په یف

- پیشبه ندی لیکدای

- پیشه په یفا لیکدای

ل فر زارافی پیشگر ب هه مان مانا پیشپرت (۷) هاتییه بکارئینان و
چونکی (پرت) دگهل هه می پیشگران ناگونجت، لهو زارافی پیشگر کاملانتره
بۆ هه می په یف و پرت و فریزین پیشییا په یفان دگرن د زمانی کوردیدا و ئەم
دکارین ب دروستی، دانینه به رانبهر (prefix) ئنگلیزی.
ئەفجا پیشگر، هه ر تشته که پیشییا په یفه کئی بگرت، دوور ژ کاملانی و سه رهخۆیی یی.

پیشبه نند:

پیشگره که، ژ مۆرفیمه کی ب تنی پیک دهیت و ده ما ب ته نی بت،
چه له نگییا ریزمانکی و فرههنگی و زمانکی... ژ دهست ددهت یان لبه ره ژ
دهست بدهت یان تیکه لیبه ک ته نشتکی دگهل په یفا توخم مایه و هه فپشکییی
د په یداکرنا مه عنایه ک نوودا دکهت. و هه کهر زمانزان ئیک دل بهن پیشپرت،
باشتره، جهی فی زارافی بگرت.

پیشبه ندی لیکدای:

ئوه، ژ مۆرفیمه کی پتر پیک بهیت و ب هه مان ئەرکی پیشبه ندی رادبت.

و د زمانې كوردیدا پيشبه ندى ليكدای ژ دو پيشبه ندان يان پتر پيک دهيت يان ژ پيربه سته كى و جيناځى نه ديار (ئ) پيک دهيت يان ژ پيربه سته كى و (ئيك/ههڅ) يان ژ پيربه سته كى و جيناځى نه ديار (ئ) يان (ئيك) و پاشبه ندى پيربه سته كى (را، دا، څه...) پيک دهيت، و ئهڅ پارچا ليكدای نه دووره ب دهوړى دروځى (صفة)، د رستيدا، رابيت.

پيشه پيښ:

بارا پتر، دروځه كه يان نيره كه (ئاوه لكار) ... ب دهوړى پيشگري رادبت و دگهل كارى سه متى، جهى ... ديار دكه ت. و په يڅه ك ليكدای ژى دروست دبت.

پيشه پيښا ليكدای:

بارا پتر ژ دروځه كى؛ نيره كى و پاشبه نده كى پيربه ستان يان ژ پيربه سته كى و نيره كى و پاشبه نده كى پيربه ستان، يان پيربه سته كى و نيره كى ... پيک دهيت. ديسا سه مت يان جهى كارى ديار دكه ت، و نه دووره د رستيدا ب دهوړى دروځى يان بكه رى ... رابيت.

۱- پيشبه ندين سه متا كارى:

وه كو ئه م دزانين پيشگري زمانى كوردى، ل سه متا ميژوويى (داياكرونيك) و جار ل سه متا هه څچه رخ ژى، ب دروستى نه هاتينه څه كولاڼ و ليگه ران و ئه ز باوهر ناكه م، ب هار بكاريا ژتيدهرين به رده ست، ئه ز ژى بگه همه ئه نجامه ك هه ژى، لى هيقى هه ر دى ئه و بت، ب (لسه ريك كوښون) او بوچون و څه كولبان، ئه نجامه ك هه ژى په يدا ببت.

د کوردییا هه‌قچه‌رخ دا، ب کیمانی، چار پیشبهن‌دین چهل‌نگ ل کارن:
هل، دا، وەر، را... دچنه سەر کاران و سه‌متا بزاقا کاری دیار دکهن، چ ل
ئاستی بکه‌ریبی یان به‌کاریبی. ب گۆتته‌ک دی سه‌متا بزاقا (کی کار کریه
یان کی دکته) دیار دکته یان ژی کار ل کی یه.
1- دا (۸):

ئه‌ف مؤرفیمی پیشبهن‌د، د کوردیدا، پچه‌ک ئالۆزه و گه‌له‌ک جارن، ب
سانه‌هی، ژ کاری (دا) ناهیتته جودا کرن. هه‌روه‌سا ئه‌ف پیشگره‌ دیرینه و
هه‌فسه‌نگی وی د زمانین ئورویپین دیرین و هه‌قچه‌رخ دا ب فورمی (de-)
دهیتته دیتن.

ئه‌رکی سهره‌کیبی قی پیشگری ئه‌وه، بزاقا کاری به‌ر ب خواری ده‌ت...
و ئه‌فین نه‌ساز، ب دیتنا من، ژ باندۆرا میژووی و گه‌ورینا تیگه‌هان په‌یدا
بویه، یان ژی په‌یشه‌ک سه‌ریخۆبه و کورت بویه... هتد.

نمونه:

داهفت - داچۆ - داما - داگیرا - داکر* - دانیشته - دانهی - دارسیا -
داهیتلا - دایخست - داوه‌ریا - دادا* - داگرت - داکیشا - داوه‌شاندا -
داوه‌راند... هتد.

د شان نمونه‌یان دا، نه‌خاسمه (داکر، دادا...) ئه‌م تووشی په‌یشتن نه‌ساز
دین، ل ئاستی پیشگری؛ (داکر) و ل ئاستی کاری؛ (دادا)...
- په‌ز داکر.

ل فره‌که‌ر گۆف، کۆل، کۆتان... بنیفت بت، چو گرفتاری نینه، چونکی
پیشگری (دا) دگه‌ل بنیفتی دگونجت، لی ده‌ما جهی داکرنی کۆتان و کۆل بن و
سه‌ر ئه‌رد بن، (دا) ب ده‌وری خوه رانابت و ئه‌م نه‌چارین یان بنه‌کۆکه‌ک ئاشۆپی

بۆ ببینین (دارکر) یان به لا وئ ژ خوه فه کهین و په یفا ئیدیه م لی بکهین.
 هه مان تشت بۆ (دادا) دهیته گۆتن: ئه لهوئی دادا. ل فر (دا) وه کو
 پینشگر، ب دهوئی خوه رابویه (بزاقا کاری بهر ب خواری ئینایه)، لی کاری
 (دا) چ تیکه لی دگهل (نهن؛ نیشن) هه یه؟ ل فر مه ئیک ری هه یه، کو
 په یفا (دا) کاره ک سه ربخویه ب مه عنا: گه هشتی، ده ست لیدا... هتد. وه ک،
 ده ما دبیتین: - چویک (چوینگ) دا.

ب - هل؛ هه ل:

ئه ف پینشگره، بزاقا کاری بهر ب سه لال دبه ت و جارن ب هنده ک دهو رین
 دی ژی رادبت.

ههروه سا ل هنده ک جهان هیشتا په یفه ک سه ربخویه و ل شوونا (گر) ل
 کاره، ئه فه ژ ئالییه کیفه، ژ ئالیی دیفه هیشتا وه کو ره گئی کاری بهرده وامه
 (هلا ند، بهلینه، هلوک...) و جارن دهو ر ددارشتنا په یفاندا هه یه، وه ک:

تیکل (د - ئیک - هل -).

تیکله (د - ئیک - هل - ه).

تیکلی (د - ئیک - هل - ی).

هه له لی؛ هه له شه، هه له خه.

ژیهه ل؛ ژیهه ل... هتد.

چاوا بت ئه م دکارین هه بهرئ وئ د ئنگلیزیدا ببینین؛ Hill کو ب مانا (گر) دهیت.

نمونه بیتن فی پینشگری:

هلات - هلفری - هلفراند - هلبزارت - هلوه شا* - هله کف - هلد - هلاویست

- هلکر (ریس هلکر) - هلوه را* - هلچۆ - هلاقیژت - هله په سارت - هلچنی.

ل فر ژی په یقیین (هلوه شا و هلوه را...) ژ راسته ری ده ر دکه فن و (هل)

پتر جھن پيشگرئ (دا) دگرت.

ج- را:

ئەف پيشگره بزاڤا كارى بهر ب پيش يان راست و راست ديار دكهت. و د گهل وهرارئ هندهك ئەركين دى ژى ستاندينه. و تشتئ ئاشكرال ئى پيشگرى، ههڤبهندييا وييه دگهل په يقين رئ (راه)، راست كو ههڤتوخمه دگهل په يقا right و رهگئ وئ reht ئنگليزى.

و گهلهك په يقين (را) پيشگر، ب سانههئ په يقا راست جھن وئ و ئەركئ وئ دستينت دگهل ژ بيرنه كرنا وهرارا ميژوويى:

رابو - راوهستا - ركهفت - راههژاند - راپيچا - راكر - رازا - راگرت - راقه تاند - راموسا - راما - رائيخست - رادا - راکيشا - راته قاند... هتد.

ژ فان نمونه يان ديار دبت كو پيشگرئ (را) سه متا راست ددهت بزاڤا كارى و بي ئاريشه بهك مهزن، په يقا راست ل گهلهك نمونه يان جھن به رادا (را -) دگرت و ئەڤه ههڤتوخميا ههردوان ئاشكرا دكهت، نه خاسمه، نه دووره راست ژى په يقهك ليكدائى بت ژ (را) و (ست) وهكو پاشگر.

د - وەر:

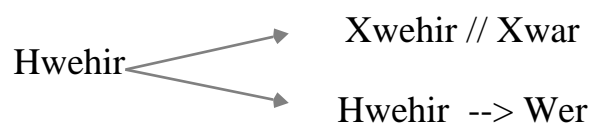
ئەف پيشگره سه متا كڤانكى؛ زڤرۆك؛ جغزى... ددهته بزاڤا كارى. و ژ ئاليين ئە تيمولوجيڤه تيكه لى دگهل پيشگرئ زمانين ئورؤپى (ver-) (٩) هه به. و گهلهك جارن پيشگرئ (تى -) دگهل ئى پيشگرى دهيت.

نمونه:

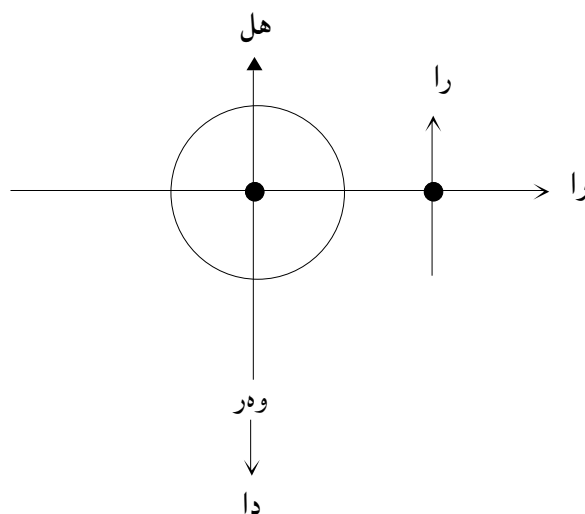
وهربادا - وهرپيچا - وهرگرت - وهرگهرا - وهرگيتر (وهرگه راند) - تئ وهردا - تئ وهركر - تئ وهرنا - وهرهڤيت...

ژ ئالييهك ديڤه كارئ وهر (وهريا، وهرها)؛ وهراند د كورديدال كارن، لئ

بۆ مەرهك دى. ھەروەسا ئەقى پىشگىرى، نەدوورە، تىكەلى دگەل پەيشا
 (خوار، خوهر) ھەبت، نەخاسمە رەگى قى پەيشى (ھوار - ھوهر) ە و ئەم
 دكارىن، جارن، ل جھى وى ب كار بىنن.

ھۆسا ئەم دكارىن نەخشەيەكى قان پىشگران ب قى رەنگى ل خواری
 دارىژىن:

ھ - ھن:

بارا پتر، ئەف پىشگرە ب رەنگەك كەقنارە خوھ نىشان ددەت و ب چەند
 ئەلومۆرفان (ئەن، عەن، عەن، حەن...).

د زمانې ههچېرخ دا، پتر پېشبه ندې لیکدای (تې - جهې وی گرتیبه...
لې ئەم دکارین هندهک په یشان دهست نیشان بکهین، کو هیشتا سیمایین فی
پیشگری پاراستینه.

ههفتوخمین فی پیشگری، د زمانین ئورؤپیدا هیشتا چهله ننگن و ب
هه مان دهوری رادبن، وهک: enter-, intra-, en-, in-....
نمونه:

هنجنی (ب هزرا من ژ هن - ژهنی پیک هاتی یه. ب مهنا ژ ناقدا
ژهنی)، **هنجراند** (ژ چراند).

هنگفت: هنگافت (ژ هن - کهفت وهرار کریبه).

عنبار: عنبار (ئه نبار).

هندام ده (ژ هن - دم - دا هاتی یه. ل فر پیشگری هن جهې پیرهست - د
- گرتیبه، ههچوهکو بیژین د دم دا).

هناث (ژ هن - و ناث هاتی یه، ناث ژ ل فر ب مهنا ناغه ندا تشتی).

هندر (ژ هن - در هاتی یه، ئانکو د جهې دا).

ههروهسا ب دههان په یقین دی هه نه، نه دووره، هن پیشگری بت، لې
قه کولینهک ئه تیمؤلوجی پی دقیت، وهک: هنبه، هنگام، هنبان، هنگار،
عنگری، هنجار... هتد.

و - ن -:

د زمانې ئاقتیستاییدا پیشگری (نه) ب دهوری (دا -) د کوردییا ئیرؤ دا،
رادبو. و نه دووره بهرمايیکین فی پیشگری، ئیرؤ بهینه دیتن، وهک:

نزم (ژ ن - و زهم ب مهنا ئهرد؛ زهقی هاتیبه، ههچوهکو بیژین؛ بهر ب
ئهردیقه).

نهانی، نهیئی... (نه دووره ژن - و هانی ب مهنا خانی هاتبت).

نشیف (هنهبری شیفک بکه).

نجمی (هنهبری چهما، چهماند بکه).

نکراند (ژن - و کراند).

نخویل / نخوین (هنهبری خوینل بکه).

چاوا بت پیشگری (هن) سهمتا بزاقا کاری بهر ب ناقدا دبهت و (ن -)

ئهقی سهمتی بهر ب خواری دبهت. و وا دیاره ئهفانه پیشگری نافی و کاری

بوینه یان ژی وهرارا میژوویی گهاندینه فی دستوداری.

۲- پیشه‌ندین لیکدای:

ئهفانه وهکو پیکهاتن، ژ پیریه‌سته‌کی و جیناچی نه‌دیار، یان ژ

پیریه‌سته‌کی و ئیک/هه‌ف، یان ژ پیریه‌سته‌کی و فان هه‌ردووان دگهل

پاشه‌نده‌کا پیریه‌ستان پیک دهین... و بارا پتر وهکو فریز دکه‌فنه نافی

زمانی.

ژوان:

تی (۱۰) (د + ی) سهمتا بزاقی ل نافی له‌شه‌کی یان به‌رانبه‌ر له‌شه‌کی

دیار دکه‌ت.

- تیچۆ، تیکه‌فت، تیهدا، تیپۆری...

ژی (ژ + ی) سهمتا ده‌ستپیکا کاری دیار دکه‌ت.

- ژتیچۆ، ژتیکه‌فت، ژتیدا، ژتیپۆری...

لی (ل + ی) سهمتا دو‌ماهی‌کا کاری دیار دکه‌ت و جاران ب دهوری (ل)

ئهو) یان (قی‌را)... هتد رادبت.

(هشیاری: ناگه هدارى، ژتیک جودا کرنا لی و ژئ به، دهر باره ی زاری کرمانجییا ژئیری و دهفوکا ئاکری).

فی/پی (ب + ی) ئەڤه پتر (واسطه) ییی دیار دکهت و تیکه لیهک گرنگ دگهل بابه تی مه نینه.

نمونه یین دی:

تیرا - فیرا (پیرا) - دگهلدا - ژیرا - پیددا - تیددا - پیڤه - ژیفه - تهف - پهف - ژهف - لهف - تهفرا - تهفدا - پهفرا.

و جاران دگهل پیشبهندان په چروومه دبن و مه عنایه کا هه فیشک ددهنه کاری، وهک:

* تیهل - (د - ی، هل -):

تیهلنا، تیهلدا.

* تیوهر - (د - ی، وهر -):

تیوهردا، تیوهرکر.

* پیڤه - (ب - ی - فه):

پیڤهکر، پیڤهدا.

و هه کهر ئەم ل ئەرکی قان پیشبهندین لیکدای، بنیرین، دی بینین، بارا

پتر، ب ئیک ژ قان ئەرکان رادبن:

۱- بزاقا کاری دناف له شه کیپرا.

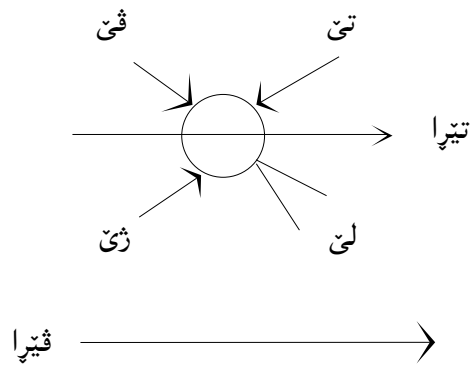
۲- بزاقا کاری د بهر له شه کیپرا.

۳- بزاقا کاری د ناف له شه کیدا.

۴- بزاقا کاری ل جهه کی، ل له شه کی.

۵- بزاقا کاری ژ سینته ره کی بهر ب کناران.

- ۶- جوړی بزاځا بکهری ژ نالیی ههژماریتفه دگهل سهمتا کاری.
- ۷- دیارکرنا بزاځا کاری پارچهیه کی ژ هه می یی.
- ۸- بزاځا کاری لسهر له شه کی.
- ۹- بزاځا کاری بهر ب له شه کی.
- ۱۰- بزاځا کاری ژ جهه کی دیار بو جهه کی دی... هتند.
- ل فر باشه هنده کان نه خشه کهین:

۳- پیتسه پهیځ:

ئهفانه، وهک هاتیبیه روژنکر، ژ ناف و دروؤف و جاران نیرین پیریهست ژ دهست دای (الظرف الذی فقد حرف الجر) پیک دهین. و ئهفانه بارا پتر سهمتا کاری بهر ب سهمتا تینگه ها وئ په یقیته دهن، وهک:

ئهقران: ئهقران بر، ئهقران چو.

پاش: پاشکهفت، پاش ئیخست.

پیش: پیشکەفت، پیش ئیخست، پیشکر.
خوهر(خوار): خوهر چۆ، خوهر بر، خوهر کر.
بهروار: بهروار چۆ، بهروار بر، بهروار کر.
راست: راست کر، راست چۆ، راست بر.
نشیف: نشیف چۆ، نشیف بر، نشیف کر...هتد.
ژ نمونه یین پیرهست ژ دەست دای کو ژ لیکدایان فهقه تیانە:

* ناڤ، په ی، دوو(دووڤ)...

ب ناڤ کهفت / ناڤ کهفت

ل په ی چۆ / په ی چۆ

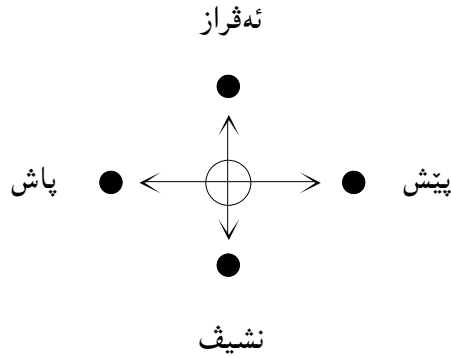
ب رهخ کهفت / رهخ کهفت

ب دوو(دووڤ) کهفت / دوو کهفت...هتد.

ژ ئالییهک دیقه ئەڤ پیشه په یقانه، پاشبهندان گه لهک وهردگرن، و جاران
بی ی پاشبهندان مه عناییی ژ دەست ددهن، وهک: (پاشفه، پیشفه) برن،
چۆن...

(پاشدا، پیشدا) چۆن، برن...

هۆسا دیار دبت، ئەڤ په یقانه بزافا کاری بهر ب تیگه ها (کۆنسیپتا)
خوهقه دبن.

٤- پيشه پهيئين ليكدای:

و ئهم دكارين ناڤي فریزيين پيشگر ژي لي بکەين.
 و بارا پتر ژ په يقه ک سهربخو دگهل پيريه سته کي يان پاشبه نده کي يان پيريه سته کي
 و پاشبه نده کي پيک دهين و پيکفه فریزه کي سه متي دروست دکهن و په يقا سهربخو،
 نه دووره، دروڤ بت، نير بت، ئالافي نيشاني بت... هتد.
 و ئهڤ فریزانه، د رستيدا، جهي ناڤ و دروڤان دگرن.

مونه:

سهرقه	پيشقه	پاشقه
ويقه	هوقه	هرقه
پاشدا	ژيلهل / ژيههل	ژوردا
دگهل	ژ سهر	پيشدا
د پيشرا	بسهرقه	ببه رقه
د بهر را	دپشتر	دپاشرا
د ته نشت را	د سهر را	د بهر دا
د ناڤدا	دناڤرا	د رهخ را
ژ ناڤ دا	دبندا	د بنرا
ب دووڤ.....هتد	ژ ناڤ	ژ بهر

جوړهک دی هه يه په يقا (ئیک) پشکداري د دارشتنا وان دا دکهت، فوړما وان
 وه کي پيشبه ندين ليکداينه، لي ژ بهر پشکداريا (ئیک) ئهز باشتر دبينم دگهل پيشه
 په يقين ليکداي بن، هه کهر چي هه مان دهوري (تهڤ، لهڤ، ژهڤ...) دگيرن، کوئو

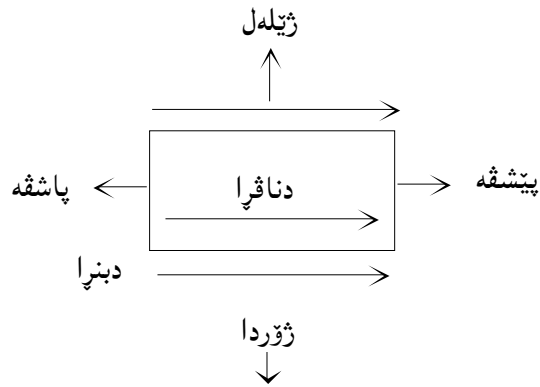
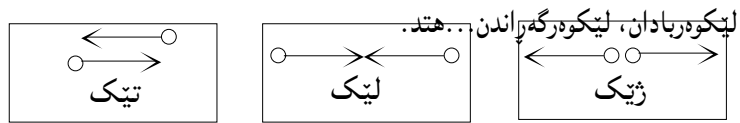
ژی ژ پییرهسته کی و ههف پیک دهین و ئەفه فه دگه رته یه فا ئاقیستایی ب مانا ئیک.

نمونه: تیک - لیک - فیک (پیک) - ژیک - فیکرا - تیکرا - تیکدا

* تیکهه - (د ئیک، هل -):

تیکهه لکر، تیکهه لفراندن.

* لیکهه - (ل - ئیک، وه -): ■

ههروه سا (بۆ) جار ان دگه ل دهیت و فریزه ک پیشگر، ژئ پهیدا دبت، وهک:

بۆ پاش - بۆ ئەقراز - بۆ هۆقه -

بۆ پاشفه - بۆ هرقه - بۆ ویشفه... هتد

ژێدەر و پەراویز:

- ١- علی تەرەماخی، ئیکەمین کورد بویه، هەندەک پارچەبێن ریزمانا کوردی دەست نیشانکەرن. عەلی تەرەماخی ئیکەمین ریزماننقیسێ کوردە - رشید فەندی، بەغدا.
- ٢- قەناتێ کوردۆ، ریزمانی کوردی، و / د. کوردستان موکریانی، هەولێر ١٩٨٤
- ٣- د ئەورەحمان حاجی مەرف، وشەرۆنان لە زمانی کوردیدا، بەغدا، ١٩٧٧
- ٤- گوشاری کورێ زانیاری کورد، بەرگی چار، ١٩٧٦ هەمان بابەت وەکو پرتووک بەلاڤ بویه: ریزمانی ئاڤوتنی کوردی، لژنا زمان و زانستەکان، کورێ زانیاری کورد، بەغدا، ١٩٧٦
- ٥- صادق بەهەدین نامیدی، ریزمانا کوردی، بەغدا، ١٩٨٧
- ٦- ئیک ژ دیار دەبێن تاییەت د زمانێ کوردیدا (نەخاسەمە کرمانجییا ژۆری) ناڤگەرە، کو هێشتا، ژ بلی چەند گوتاران، چو لسهەر نەهاتییه نقیسین، و ناڤگرتین کاری د کوردیدا، ب دەورێ دەربازکرتی (تییە راندنی) رادبن و ئەقانه (ا و ئ) نە،

وەک:

کەلشی - کەلاشت	کشا - کیشا/کشاند
ئاخفت - ئاخافت	رشت - ریت (ریشت)/رژاند
قەشری - قەشارت	
- ٧- زارافی پیشپرت، د کرمانجیا ژۆریدا، ل شوونا پیشسگر ل کارە، و چونکی پرت، پتر نیزیکی تیگەها مۆرفیمە، لەو ئەز پیشسگر باشتەر دینم، وەکو زارافەک گشتی، بەرانبەر prefix و پیشپرت و پیشبەند باشتەر بۆ ئەوان پیشسگرین چەلەنگ، ئەوین مەعنا فەرھەنگی ژ دەست دای.
 - ٨- (دا) وەکو مۆرفیم د کوردیدا ب گەلەک دەوران رادبت و ژیک جوداکرنا ئان دەوران، گرنگە، وەک: دا: کورتکرنا دایک. کورتکرنا ژ داد، د پەیشا (داوەر) دا. دا: پیشسگر.
 - دا: کاری سەریخۆ (دان)
 - دا: دگەل کارین دەرباز ژ بۆ پێ دانەکرتی سەردار داگرتن (بەگرتن دا).
 - دگەل کارین دەرباز ژ بۆ دیارکرنا دەورێ بەرکاری د ئەرکێ کاریدا. سەرداری خوێ دا کوشتن.
 - دا: (دا) یا بەرسقا رستا مەرجدار بۆ دەمی بۆری: هەکەر تو هاتیای، دا تە خەلات کەم.
 - ٩- د ئنگلیزیدا پەیشا Vertigo بۆ گێژیونێ ل کارە و ئەقە ژ ver هاتی یە.

- ۱- هیژا قه ناتج کوردۆ، د ژیدەر ۲- دا، بهرفره هی، لسه ر فان پیشگران راوه ستایه و بو زنده بیتزانین، بنیره بپ ۱۹۴ و پیدایا.

فهرهه نگوک

- ۱- **ثلاث: نامراز = اداة**
 ۲- **نه تيمولوجيا (Etymology) = ل په ی رهه و ریشالین په یقی گه ران و دیار کرنا پیناژوکا وین.**
 ۳- **نه للوفون = جودا دهنگ، نهو دهنگین ب هه مان نه رکی رادین.**
 ۴- **بالله دان: پالقه دان = اضافه.**
 ۵- **به رکار = نهو ناقج باندورا کاری لسه ر = مفعول به.**
 ۶- **بنه کوک = بنکار = رهگ.**
 ۷- **بنکار = الجذر اللغوی.**
 ۸- **بوهوژین = کهفتنا دهنگه کی بیان د ناڤ بین دی هل بون.**
 ۹- **پاشبه ند = نهو پرتین ل په ی جیناڤین دهسته کا (نهز) دهین ههروه سا پرتین ل په ی پیتره ستان دهین (دا، را، فه).**
 ۱۰- **پاشگر = لاحقه (Suffix).**
 ۱۱- **پهسن = دروژ = صفه.**
 ۱۲- **په قینه کی = انفجاری (Stops, Plosive).**
 ۱۳- **پترهست = حرف جر (Preposition).**
 ۱۴- **پیشانی = قیاسی.**
 ۱۵- **پترندار = (Voiced) حرف صانت، زمانزانین کورد ناوازه دار و هندهک دی دهنگدار، لی ب دیتنا من نهڤ زاراقه دروستتره.**
 ۱۶- **پیشگر = السابقه (Prefix).**
 ۱۷- **تیپ = حرف (Letter).**
 ۱۸- **تیوری = ماوه ر = نظریه (Theory).**
 ۱۹- **تیهه ر = ده ر باز.**
 ۲۰- **تیهه ر اندن = ده ر باز کرن.**
 ۲۱- **تی نه په ر = نه ده ر باز.**

- ۲۲- جیناڻ = راناو = ضمير (Pronoun) .
- ۲۳- جودادهنگ = (Allophone) .
- ۲۴- دارشتهک = مشتقات الکلمه .
- ۲۵- داريشتن = اشتقاق .
- ۲۶- داياکرونيک = (Diachronic) ل پيشاژوکا زهمانی، نانکو ٺو گوهورينين ل دريژيا ميژويي ل زماني دقهومن .
- ۲۷- دهرياز = الفعل المتعدى. دهريازکرن = جعل الفعل متعديا .
- ۲۸- دهفوک: زارئي دهفوکي = لهيجه .
- ۲۹- دهنگ = صوت (Sound) .
- ۳۰- دهنگاندن: ليثکرن، زارکرن = نطق .
- ۳۱- دهستيشانکرن = اشاره .
- ۳۲- دروڻ = پهسن = صفة .
- ۳۳- دودهنگ، دودهنگي = (Diphthong) دهما دو څاول پيکڅه دهينه ليثکرن .
- ۳۴- دونال = دوزابهند = ثنائي الجنس، ٺو پهيقن ٺووين بو نفسی تير و مي ب کار دهين .
- ۳۵- ديران = تملک .
- ۳۶- ديفتونگ = دودهنگي .
- ۳۷- رهوانبيژي = بلاغه .
- ۳۸- رهگ = بنکار .
- ۳۹- رسته = ههفوک .
- ۴۰- زپڙه = زردارشتي = شاذ .
- ۴۱- زار = لهجه (Dialect) .
- ۴۲- ژيرهوري = منطق (Logic) .
- ۴۳- ژيدهر = مصدر. ب ديتنا من ژيدهري دروست د زماني کوردي ده بنکارن، لهو ٺف زارائه نه دروسته و ههکهر شوونا وي ناڅي کاري بهيته ب کار ټينان ژيرهورهريته .
- ۴۴- سهرنائ = اسم علم .
- ۴۵- سميڅاول = برافاول (Semivowel) ٺو څاولن ٺووين ب دهوري کونسونانئا رادين .
- ۴۶- سينکرونيک = متزامن (Synchronic) ههڅهڅرخ ٺو گوهورينين ههڅهڅرخ ل زماني دقهومن يان ٺو شيوئ ههڅهڅرخي زماني .
- ۴۷- فونيم = (Phoneme) بچووکترين دانه يا بي مانايا زمانيسه ب دهورهکي رادبت و بهرههسته .
- ۴۸- فيرگهي = مدرسي .
- ۴۹- څاول = حروف العله (Vowel) هندهک بزوين يان دهنگاني يان دهنگدار ب کار ديئن، ب ديتنا من ههمي نه د جهتي خوه دهنه .
- ۵۰- څافارتن = تصفيه، تنقيه .

- ۵۱- قریک = حنجرة (Larynx).
- ۵۲- کار = فعل (Verb).
- ئی بۆری = فعل الماضی
- ئی نهۆ = فعل الحاضر / المضارع
- ئی پاشهروزی = فعل المستقبل
- ۵۳- کاروهری = عملی (Practical).
- ۵۴- کۆنسونانت = حرف صحیح. هندهک نه بزوین بیان نه ده نگانى بیان بی دهنگ دبیژنی، ب من نه دروستن.
- ۵۵- کتلههی: فورم = شکل.
- ۵۶- کورتاسی = ملخص، مختصر.
- ۵۷- گیرهک = لواصق اللغه (Affix).
- ۵۸- گلایشکی = بلعومی.
- ۵۹- گهراندن = تصریف الفعل.
- ۶۰- لیفکرن = دهنگاندن = تلفظ الكلمه.
- ۶۱- مؤرفیم = بچووکترین پارچه یا ماناداره د زمانی ده، وهک: شه قبییری (شهف - بیتر (بیتر) - ی) ههر سئ مؤرفیمن.
- ۶۲- ناڤ = اسم (Noun).
- ۶۳- ناڤی بکهری = اسم الفاعل.
- ۶۴- ناڤی کاری = من ل شوونا ژیدهری دانایه.
- ۶۵- نه ده ریاز = الفعل اللازم.
- ۶۶- نفس = جنس الكلمه.
- ئی سروشتی = ئەوه په یف بخوه بۆ تشتهک نیتر بیان می بهیته گۆتن، وهک: کچ، بز، نیتری.
- ئی ریزمانکی = ئەوه په یقیچو نفش نه بن، لی د زمانی ده نفشی وی بهیته دیارکرن، وهک:
- جوانییا وهلاتی، داری من، دارا باهیقی....
- ۶۷- نفیسار = کتابه.
- ۶۸- نیشان = علامه.
- ۶۹- نیفکر، نافکر، نیفکر = (Infix).
- ۷۰- هه فالکار = ظرف (Adverb).
- ۷۱- هه فالناڤ = درۆڤ = صفه.
- ۷۲- هه فۆک = رسته = جمله (Sentence).
- ۷۳- هه فچهرخ کرن = جعلها معاصرا.

